AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 200.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

BARIŞ İÇİN BİR İMZA VERİN

BARIŞ İÇİN BİR MİLYON imza GİRİŞİMİ

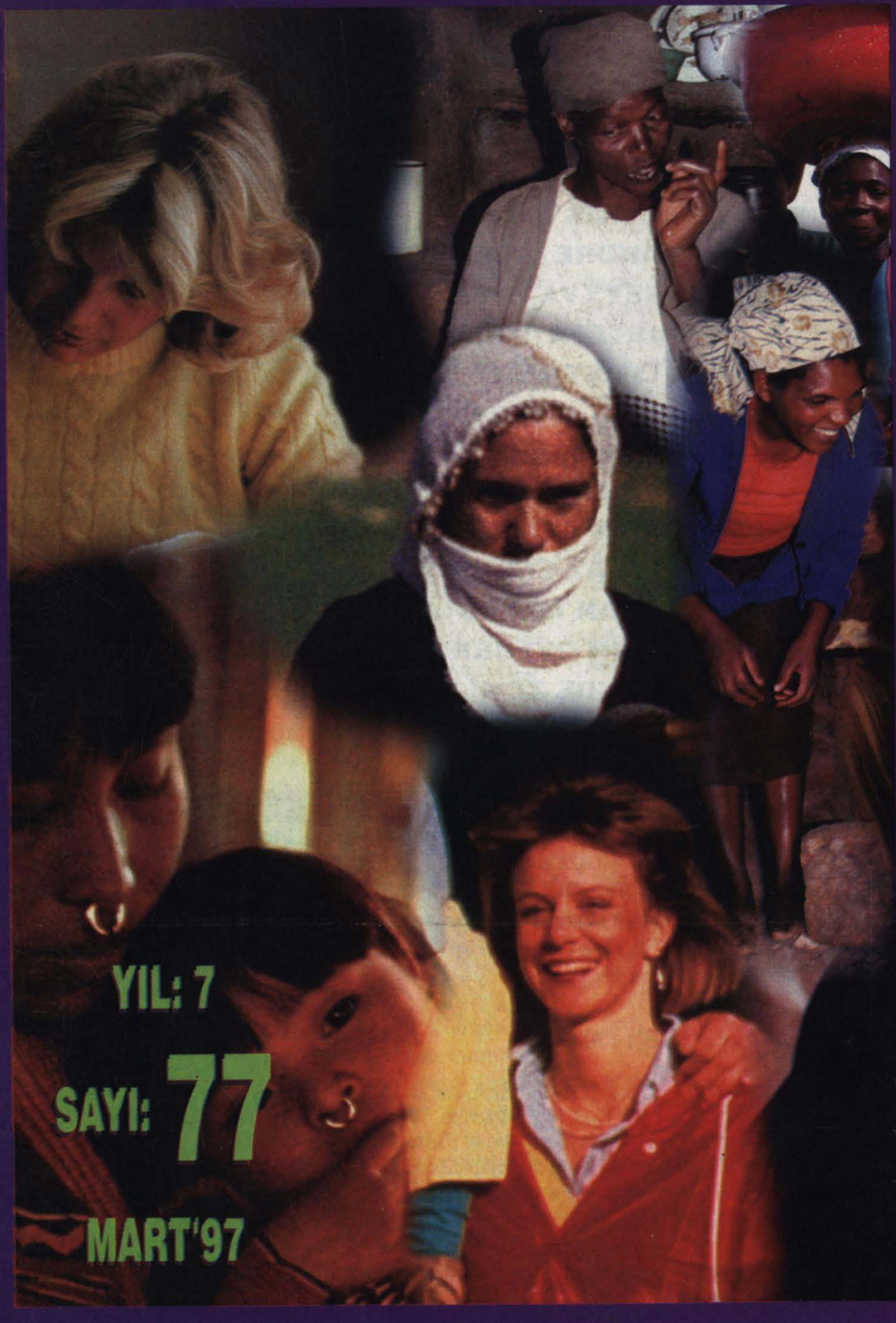

YIL: 7

SAYI: 77

MART'97

- Töz ve ilinek açısından cinsiyet kavramı
- Kadın insandır da
- Felsefe tarihinde kadın-insan karşıtlığı
- Yeniden doğmanın koşulu
- Ateş hırsızları
- Kaygan zeminde sanatçılar
- Necip Fazıl Kısakürek'in kalın çizgili şiiri
- Kitap kutusu

İÇİNDEKİLER

BETÜL ÇOTUKSÖKEN Töz ve İlinek Açısından Cinsiyet Kavramı — 1
4 — Sapan (Şiir) **MÜŞTAK ERENUS**
TOMRİS MENGÜŞOĞLU Kadın İnsandır da — 5
9 — Felsefe tarihinde Kadın İnsan Karşıtlığı **MEDAR ATICI**
BERRİN TAŞ Yeniden Doğmanın Koşulu — 13
16 — Gözlerim Burada Değil (Şiir) **İBRAHİM AYDOĞAN**
ÖZCAN ÖZMAN Kaygan Zeminde Sanatçılar — 17
19 — Cemal Süreyya (Şiir) **ANIL MERİÇELLİ**
SİBEL ÖZBUDUN Ateş Hırsızları — 20
24 — Necip Fazıl Kısakürek'in Kalın Çizgili Şiiri **AFŞAR TİMUÇİN**
YUSUF ÇOTUKSÖKEN Çözüm Yasada Değil, Toplumsal Uzlaşmada — 27
25 — Hissesiz His (Şiir) **SAVAŞ ÇELİK**
ANDRE GİDE Günlük'ten Seçmeler — 30
31 — Kitap Kutusu **SÜREYYYA EVREN**
MUSTAFA TOPAL Bir Kez Daha Susan Felsefeciler — 34
36 — Şiirler **İSMET ALICI**
M.SABİT ÇALIŞKAN Yapmak, Yapın Demekten Zordur — 37
40 — Bıraktık mı (Şiir) **SABAHATTİN YALKIN**
RUŞEN HAKKI Günler/Kitaplar/Dergiler — 41
43 — Eskiden (Şiir) **UMUT GERMEÇ**
YILMAZ ELMAS Türk Edebiyatındaki Anadolu — 44
50 — Yaşam (Şiir) **NERİMAN AĞAOĞLU**
AYDIN ÖZTÜRK Evrensel Basım Yayım Üzerine (Söyleşi) — 51
56 — Yazmanın İlkçağı (Şiir) **HANDE ZAİM**
SALİHA YADİGAR Ölüme Çarpmak (Öykü) — 57
59 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi ve Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Arka Kapak Fotoğrafı
MEHMET ÖZER
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk. Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Tel: (0332) 353 01 61

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 35 milyon TL. Arka kapak (iç) 25 milyon TL. İç sayfalar 15 milyon TL.
Kutu ilan (5x5) cm. 3 milyon TL.

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya Yaşarbank-Bayrampaşa İstanbul 6002323-6 ve T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul 1137-38678 Berrin TAŞ adına 2.000.000TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 00.179 305

Töz ve İlinek Açısından Cinsiyet Kavramı (*)

Betül ÇOTUKSÖKEN

Töz; geleneksel felsefe anlayışlarında her tür niteliğin kendisine yüklendiği, ama kendisi hiçbir şekilde yüklem olmayan bir yapıdır; duyusal-algısal olanın ya da düşünsel olanın bir bütünlük olarak kendisidir. Varlık düzleminde böyle bir noktadan kalkan yaklaşıma göre, her bireyde, her tekil varoluşta kendisiyle hep aynı kalan değişmeyen ve bütün diğer yapıların -özgül ayrımların, özelliklerin ve ilineklerin- kendisine yüklendiği bir temel vardır.

İlinek ise, somut duyusal-algısal ya da düşünsel varlıkların, teklerin bireysel olarak sahip oldukları niteliklerini göstermek üzere kullanılan mantıksal bir yapıdır. Töz düşünsel ve dilsel bir kategori olarak varolmakla birlikte, bir bütünlük içinde tek bir nesneye dışdünyada karşılık gelmekle birlikte, ilinek için böyle bir nitelemede bulunulamaz; ilinek tümüyle diliçi dolayısıyla da düşünsel bir yapı olarak belirir; bir başka deyile, ilinek tümeldir.

İlinekler, töze, bireysel yapıya özgü kimi nitelemelerin ortak adıdır. Her tümel gibi ilinek de bireysel yapıdaki herhangi bir yapının, duyusal-algısal yapının belli bir yanını, hatta başka hiçbir varlıkla paylaşmadığı yanını düşünme-dil bağlamında gösterir. İlineklerin imlediği nitelikler, sürekli olarak değişen yapılardır. İlineklerin kimileri bireyden tümüyle ayrılabilir de aynı zamanda. Bireyi, ilineklerin kendisinden ayrılmasına karşın kalıcı bir öz olarak gören düşünüş biçimine karşıt olmak üzere, bireyi salt ilinekler toplamı olarak değerlendiren bir düşünüş biçiminden yana olmak da mümkündür.

İleri sürülen görüşlerin temel kalkış noktaları, ilkeleri genellikle araştırılmaz. Oysa her bir felsefi söylemin arkasında hatta her bir bilimsel belirlemenin arkasında, yukarıda ana çizgileri belirlenen ilkesel görüşlerden birini bulmak olanaklıdır. Birinci görüş -tözsel varlığı ve buna bağlı olarak da.özü öne çıkaran görüş- değişmeye karşıt; ikinci görüş -bireyi ilinekler toplamı olarak belirleyen görüş- ise değişmeden yanadır.

İnsan ve dünyası söz konusu olduğunda, kuşkusuz, birçok şey insan dolayımında varolduğuna göre, aslında ilineksel olan yapılara büyük ayrıcalıklar tanındığı görülür; çünkü onlar değişmez birer öz olarak algılanırlar.

İnsanın ilineksel yanlarını işlevsel kılan özgül ayrımlarından biri en kısa anlatımını 'simgeleştirme, eylem ve kavramında /teriminde bulur. Bir gruba, toprağa, dine ya da cinsiyete bağlılık her türüyle insanlararası ilişkilere yansır. Bireylerce taşınan ayrılabilir/ayrılamaz ilineklerin sınırları belirgince çizilmek istenir ve bu sınırların değişmemesi konusunda çoğunlukla herkes elinden geleni yapar.

İlinekleri değiştirme, sarsma çabaları çoğun tepkiyle karşılanır; kimse kurulu düzen bozulsun istemez. Ama bu durumda aslında birileri hep dışlanmaktadır. Toprağa, biyolojik olarak nitelikleri belirlenmiş belli bir gruba -ırka-; milliyetlere bağlılığın söz konusu olduğu ortamlarda o yapının içine bir türlü sokulmak istenmeyenler, başka bir deyişle, çemberi kırıp da o yapıya bir türlü giremeyenler ya da girmesi istenmeyenler belirlenir ve onların hep öyle kalması istenir.

Belli bir ırka bağlı olduğunu savlayan ve bununla da bir üstünlük elde ettiğini ileri sürenler, başka bir tür ayrımcılığın temsilciliğini yaparlar. Her bir dinin ne ölçüde, ne oranda, nasıl taşındığının ortak bir belirlemesinin yapılması hiçbir zaman mümkün olmamakla birlikte, yüzeysel bir anlaşmayla aynı dinin ya da inanç dizgesinin mensubu olduğunu ileri sürenler, bu kez başka bir inanç dizgesinin mensuplarını zaman zaman ya da sürekli olarak dışlarlar; üstelik buradaki dışlama kendi sınırları içinde de kalmaz, kimi durumlarda başka ayırımcılıkları da içinde taşır. İnançlar, yandaşlarından cinslerine göre özel davranış kalıplarına girmelerini istiyorsa, o zaman cinsiyetçi bir ayrımcılık da işin içine girer ya da bir dine mensup olmak ancak ve ancak belli bir gruba özgülenmişse, bu durumda da ırkçılıkla dinciliğin içiçe girdiği gerçeğiyle yüzyüze gelinir.

Ayırımcılıkların içinde en yaygın ve zaman açısından da en eski olanı 'cinsiyetçilik' adıyla belirlenebilecek olan ayırımcılıktır. Toplum içinde bireylerin -kadınların ve erkeklerin- konumları, işlevleri, rolleri başta antropoloji olmak üzere birçok bilimsel araştırma alanında incelenmektedir. Cinsiyetlerin birer değişmez öz gibi ya da tözsel değişmez bir yapı gibi görüldüğü ve her türlü duyulur-algılanır davranış biçiminin

de cinsiyetlerin denetiminde olduğunun benimsendiği bakış açısı ile cinsiyetlerin davranış biçimlerinde tam da denetleyici olmadığını ileri süren bir başka bakış açısının varolduğunu saptamak olanaklıdır.

Birinci bakış açısı, her türlü tözselliğe önem ve ağırlık veren diğer ayırımcılıklarla birlikte savlarını güçlendirmeye çalıtığı için -biraz önce dincilikle bağlantılar kurulmuştu- ağırlığını çok uzun zamandan beri duyumsatmıştır ve hâlâ duyumsatmaktadır. Ancak cinsiyetçi ayırımcılığın bu denli yaygın ve belirleyici olmasındaki en önemli neden, 'cinsiyete dayalı işbölümü'dür. Toplumsal yaşayışta, yapılan işlerin cinsler arasında bölüşülmesinin özcülüğü benimseyen anlayışla pekiştirilmesinden ve yine dinlerin bu pekiştirmeye ivme kazandırmasından dolayı gelinen sıkıntılı noktalar -büyük ölçüde direnç gösterilen, görmezlikten gelinen, bununla birlikte varlığını sürdüren- evrimci yapının zorlamasıyla, zamanla bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Çünkü sorun; kendi başına bir varoluşa sahip değildir; birilerinin farketmesiyle birtakım oluşumlar 'sorun' niteliğini kazanırlar.

Toplumsal örgütlenmede soyun sürekliliğini sağlayan aracı bir ortam olarak görülen kadın,sadece böyle oluşunun gereklerini yerine getirmekle görevlendirilmiştir; hatta kadınlar da bunun böyle olduğunu düşünmüşler, bu durumu içselleştirmişlerdir. Kadının doğurganlığı ile, kadın oluşu birbirinden bir türlü ayırt edilmedikçe ve cinsiyete dayalı işbölümü ortadan kaldırılmadıkça, en azından sınırlandırılmadıkça, cinsiyetçilik varlığını sürdürecektir. Ancak böyle bir durumun kırılma noktası nasıl olmalıdır; çünkü bu kez aynı silahları karşı kutupta yer almak üzere kullanma noktasına gelindiğinde, erkekçil (*) özcü anlayışların yerini kadıncıl (**) özcü anlayışlar ve söylemler alındığında, temelde özcü anlayışın getirdiği sıkıntılardan kurtulmak bir türlü mümkün olmayacaktır.

Özcü anlayışın yüzyıllar boyu dayattığı bakış açıları, olup bitenleri görmeye engel olmuştur ve olmaktadır. Ancak yine de bu dayatmalardan kurtularak insanın durumunu, ayırımcı yaklaşımların dışında görmek mümkündür. Çünkü fenomenler, insanlar arasındaki farklılıkların cinsiyete dayalı olarak değil, bireysel yapılar içinde, bireysel farklılıklar olarak varolduğunu göstermektedir. Yine fenomenler, bireylere verilecek eğitimin ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir.

Bilindiği gibi, felsefe ile bilimler arasında bir etkileşim vardır; bilimler temel kalkış noktalarını belirlemede felsefeden yararlanırlar; buna karşılık felsefe de ileri sürdüğü temel bilimsel savlarını, bilimsel bakışla edinilmiş bilgilerle güçlendirir. Cinsiyetçi işbölümünün oluşturduğu cinsiyetçiliğin giderilmesinde, toplumsal yapıyı, aralarına adeta duvar çekilmiş iki cinsin birlikteliği olarak -ki bu anlamda gerçek bir birliktelik olmayacaktır; ancak iki kutup söz konusu olacaktır- değil de gerçekten birarada yaşama alanı olarak görmede bilimsel veriler, kuşkusuz en büyük yardımcıdır.

"Kadın pilotlar mı üstün, erkek pilotlar mı? Kadın havacılar, başlangıçta olumsuz koşullara rağmen havacılıkta kendilerine yer ediniyorlar." *(Cumhuriyet Bilim Teknik*, Sayı:497, 28 Eylül 1996) başlıklı yazısında Doç. Dr. Muzaffer Çetingüç şu görüşleri ortaya koyuyor ve sonra da şöyle bir sonuca varıyor: "ABD Hava Kuvvetleri'nde uçuş doktoru, uçuş hemşiresi ve öğretmen pilot olarak görev yapan 57 bayan uçucuya psikolojik testler uygulanarak bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuçta uçucu olmayan kadınlar ve uçucu erkeklerle karşılaştırıldığında, bayan uçucu kişilik özelliklerinin erkek uçuculara daha yakın olduğu; fakat gene de bayan uçucuların 'dişi' olma özelliklerini korudukları anlaşılmıştır. Türkiye'de bayan uçucuların kişilik yapılarını değerlendirmek üzere tarafımızdan yapılan bir araştırmada da hemen hemen aynı sonuç alınmıştır: Duygularına yenilmeyen, akılcı, rekabetçi, agresif, başat vs." 'a.g.y., s.8). "Erkek ve bayan pilot farklılıklarıyla ilgili olarak 1966-1991 yıllarını kapsayan tüm yayınların gözden geçirildiği bir çalışmaya ait sonuçlar" (a.g.y., s.8) da "anatomik farklar", "antropometri", "aerobik uygunluk", "kuvvet", "akseleratif kuvvetler", "irtifa", "ısı değişiklikleri", "hastalık ve yaralanmalar", "hamilelik" başlıkları altında ele alınmış ve şu sonuca varılmıştır: "Bayanların kokpitte karşılaştıkları problemlerin çoğu, daha güçlü ve iri vücut yapılarına sahip erkek pilotlara göre dizayn edilmiş olan uçuş kontrol aletleri yüzündendir. Daha uygun biçimde yapılmış uçaklarda bile bayanların bazı problemleri olacaktır ama, benzer veya farklı problem erkekler için de geçerlidir. Hamilelik bayanların tek ciddi uçuşa engel tıbbi durumudur. Diğer sorunlar, uçak dizaynı için gereken mühendislik çalışmaları, ekonomik harcamalar ve politik kararlarla çözümlenebilecek niteliktedir." (a.g.y., s.8)

"Politik kararlar" deyişine, burada, eğitim politikası açısından belli bir açıklık getirmek büyük önem taşımaktadır. Birey; eşsüremli ve artsüremli yapısı içinde bütünüyle eğitimin ürünü olduğuna göre, eğitimde benimsenen ilkeler, eğitimi taşıyan felsefi ilkeler son derece önemlidir. Eğitimde benimsenen ilkeler sadece fizyolojik bağlamda kendine fenomenal temel bulan cinsiyetleri yaşamın her kesitine taşımaya, yaymaya yönelikse ve üstelik, dinsel söylemler de böyle bir bakış açısına yardımcı oluyorsa, cinsiyet top-

* "Erkek egemen söylem" için öneriyorum B.Ç.
** "Feminist söylem" için öneriyorum. B.Ç.

lumsallık kazanırken, bir yandan da cinsiyet farkları giderek keskinleşecek ve toplum bireyleri ayrı 'gettolar' halinde yaşayacaklardır. Cinsiyetçi işbölümü cinsiyetçi eğitimi, ardından da cinsiyetçi eğitim cinsiyetçi işbölümünü giderek artan bir hızla belirleyecektir; bu yolla yaşamın bütün kesitleri de etkilenmiş olacaktır. Böyle bir eğitimin felsefi temeli bireyi, cinsiyete dayalı özünde, başka bir deyişle, cinsiyete dayalı tözselliğinde kavramak olacaktır. 'Erkeklerin ve kadınların bütün tutumlarını, tavır takınışlarını onların özleri yani cinsiyetleri belirler' savı neredeyse toplumsal yaşamın temel ilkesi haline gelecektir. Şimdiye değin erkekçil niteliklerle büyük ölçüde belirlenmiş toplum yeni bir söylemin geliştirilmesiyle, kadıncıl söylemi öne çıkaracak ama temelde değişen bir şey olmayacaktır; bakış açısı hep aynı kalacaktır; her iki durumda da cinsiyet belirleyici olacaktır. Konuya felsefe açısından bakıldığında, her iki söylemde de özcü yaklaşımın benimsendiği anlaşılacaktır.

Oysa, bireyi ilineklerin toplamı olarak gören felsefi bir bakış açısı, değişmez özleri benimsemediğniden, eğitimde de bireysel farklılıkların öne çıkarılması üzerinde duracaktır. Böyle bir eğitim, özcülüğe dayanan her türlü ayırımcılığı aşarak, her insanın kişi olarak taşıyabileceği özelliği keşfetmeye,tanımaya, geliştirmeye, en üst düzeye çıkarmaya çalışacaktır; bireyi, kadın ya da erkek olmanın yalıtlayıcı kıskacından kurtaracaktır.

Cinsiyete dayalı işbölümü, bireyler arasında gerçek bir işbirliğini de içermediği için özgürlük önündeki en büyük engeldir. Gerçek işbirliğinde bireyler birbirlerini tamamlayacaklardır ama nasıl? Bu tamamlayıcılığın ötekinin aleyhine işlememesi fenomenlere dayalı bilgilerle sağlanacaktır. Bu da Elisabeth Badinter'in dediği gibi "Kendimizi, doğamızı, o ya da bu yana çekilebilirliğini, yani esnekliğini ve kültürün doğamız üzerinde oynadığı giderek artan rolü sorgulamayı zorunlu kılıyor. Tüpte döllenme ve genlerle oynayabilme olanaklarının ortaya çıktığı günümüzde, bizleri en eski atalarımıza kopmaz bağlarla bağlayan, değiştirilemez bir özelliğimiz kalmış mıdır artık?" (Elisabeth Badinter, *Biri Ötekidir*, Çev. Şirin Tekeli, Afa Yayınları, İstanbul, 1992, ss.11-12)

Bilimsel ve teknolojik gelişme, evrimci bakış açısını haklı çıkarıyor. Doğanın insanlar üzerindeki olumsuz etkisi azaldıkça, cinsiyetler arasındaki farklar da giderek küçülüyor (a.g.y., s.196). Ayrıca, insanın asıl doğası olan düşünme gücü öne çıktıkça; insanlar, asıl özgül ayrımlarıyla -düşünen varlık, simgeleştiren varlık, ideleştiren varlık- algılanır oldukça, cinsiyetlere ilişkin farklılıklar en aza inebilecektir. Bu yönleri yani özgül ayrımları öne çıkaracak bir eğitimle cinsiyete ilişkin farklılıklar gerçek işlevlerinin dışında etkili olmayacaklardır. Üstelik "fizyolojik esneklik" (a.g.y., s.199) düşüncesiyle, cinsiyetlerin de biçimsel olarak ayrılamaz bir ilinek, içerik olarak da ayrılabilir bir ilinek olduğunu ileri sürmek mümkün. "Bu benzerlik ve karışmalar kuşkusuz bizi aynı yapmıyor, ama cinsler üzerinde yeniden düşünmeyi zorunlu kılıyor. Ne var ki bu konuda düşünmek, geçmişte benzer bir modele hiçbir zaman ve hiçbir yerde rastlamadığımız için, son derece zor ve risklidir." (a.g.y., s.199)

Önemli olan bireylerin özgül ayrımlar düzeyinde sahip oldukları özelliklerinin, en üst boyuta yükselinceye kadar geliştirimesidir. Bireyler arasında kuşkusuz ayrımlar var; fakat bu ayrımlar, ne ırka ne cinsiyete doğrudan dayandırılabilir. Bireylerdeki yatkınlıklar, kendilerine uygun gelen eğitimle şu ya da bu biçimde yönlendirilebilirler ve sonunda da insan, kişi, toplum bireyi, yurttaş olur.

Elbette cinsiyetçilik nedeniyle şimdiye değin kişiliğini sergileyememiş insanlar olarak kadınlardan yana bir tavır koymak gerekmektedir. Ancak yeni bir cinsiyetçilik tuzağına düşmeden bu yapılmalıdır. Erkekçil cinsiyetçiliğe rakip olarak kadıncıl cinsiyetçiliği öne çıkarmak, özellikle laik tutumun bireylerce içselleştirilemediği toplumlarda bu kez "gönüllü haremler"in kurulmasına yol açacaktır. Başka bir deyişle bir tür egemen söyleme karşı çıkarken, aynı güçlükleri bir daha yaşamayı önümüze koyan yeni bir tek yanlı egemen söyleme geçiş birçok sakıncayı içinde barındırıyor. Kadınların her türlü eylemi gerçekleştirirken 'kadıncıllık'ın damgasını tüm eylemlerine yansıttıkları savı erkekçil söylemi daha da pekiştiriyor; onların savlarını, dünyada kadınlara ayırdıkları sınırlı alanı iyice belirginleştiriyor. Özellikle entellektüel etkinliklerde bir tür cinsiyetçi bakış olan 'kadınca bakış'ın varlığından söz etmek, bu alanları geri dönülmez bir biçimde sınırlamak demektir. Bu savı ileri sürenlere şu öneride bulunulabilir; 'lütfen kendinizi sıkı bir biçimde gözlemleyin; düşünürken, bedeniniz -cinsiyetiniz- ne kadar etkili düşündükleriniz üzerinde?' Böyle bir sorunun gözler önüne serilişi, sunuluşu, beden-zihin ayırımını da içermiyor asla; insan, sürekli bir bütünlüğü yaşar aslında. Örneğin felsefe yaparken, gözlemde bulunurken, laboratuvarda deney yaparken cinsiyetiniz ne ölçüde etkili düşündünüz mü hiç? Cinsiyetlerin bağlayıcılığını öne sürmek fenomenleri göz ardı etmekten başka bir şey değil gibi görünüyor.

İlineklerin her birine değişmez bir öz niteliğini yükleyen bakış açılarının ne denli etkin olduğu görlümektedir. Yeni bakış açıları sunduklarını ileri sürenler bile temelde özcülüğün belirleyiciliğinden kendilerini bir türlü kurtaramıyorlar. Böyle bir saplantıyı aşmanın yolu, her şeyden önce, evrimi, değişmeyi hesaba katan

bir düşünme yöntemini -biçimsel olarak- benimsemekten geçiyor. Eğitimi, bir şeyleri değiştirmek için kullanıp da eğitimin benimseyeceği ya da benimsediği ilkeler bakımından hiç mi hiç değişmediğini ileri sürenlerin bu tutumlarından gerçekliği gözleyerek vazgeçmeleri gerekiyor. Böyle bir vazgeçiş sanırım sonunda düşünenleri - bu bağlamda düşündüğünü sananları- başkalarını, ne salt topluluk bağlarıyla, ne salt inançlarıyla ne de salt cinsiyetleriyle değerlendirmemeleri gerektiği konusunda uyaracaktır. Öyleyse, cinsiyet kavramı işin içine girdiğinde de yeni eğitim anlayışında benimsenen temel iklelerden biri, farklılıkları, cinsiyetlere değil, bireyselliklere dayandırmak olacaktır ve böyle bir eğitim anlayışında kişilerin, sahip oldukları yetenekleri en süt düzeye çıkarmaları yönünde desteklenmelerine özen gösterilecektir. Toplumsal yaşamda işbirliği anlamındaki gerçek işbölümü ve buna bağlı olarak da özgürlük sağlanmış olacaktır.

(*) Türkiye Felsefe Kurumu'nun "İstanbul Seminerleri" kapsamında düzenlediği "Kadın ve Felsefe mi, İnsan ve Felsefe mi?" konulu toplantısında yapılan konuşmanın metni (6-7 Aralık 1996 Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi)

I. Kant

Pratik Aklın Eleştirisi
550.000
Prolegomena
450.000
Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi
390.000

* * *

I.Kuçuradi

Uludağ Konuşmaları
200.000
Etik
350.000
İnsan Haklarının Felsefi Temelleri
380.000

TÜRKİYE FELSEFE KURUMU
İsteme Adresi P.K. 176
0 64442 ANKARA

SAPAN

Kap kacak tencere tavada ortaklık
Tası tarağı toplayıp
Tek başına olmuyordu bu dünyada
Gökteki güneşi
Yerde ekmeği şuyu aş'ı
Giysilerimizi bölüşüyorduk.
Allar sarılar maviler ışıklar içinde
Her şey herkesin
Hiç bir şey kimsenindi.
Ve böylece başladı tarihin ilk gerçek
İlk namuslu ortaklığı
Gökleri tutmuş kuşlar gibi
Bu benim o senin demeden
Yanyana ve beraberdik
Doğanın yükünü ve keyfini birlikte
paylaşarak.
Üretimdeydi birlik.
Ve has bir somun gibi sıcacık faydayı
Akılla korkmadan severek bölüşüyorduk
Ve yaşam her gün böyle bir daha
güzelleşiyordu.
Ama uzun sürmedi bu dirlik düzenlik
İnsanı insandan etti zillinin dölleri
Köleleri aletleri öşürleriyle
Düğümlediler gökteki bulutları
Yağmurlar dönüştü tezden çamura
Bölündü o güzel türkü ortasından ikiye
Koptu ellerimiz ellerimizden
Uçtu gitti o cânım bereket
Ve tarlaların en güzeli
En yeşili en yücesine
Girdi hemen o pis ayrık otu
Kötülüklerin kökü mülkiyet denen ibret
Bu çirkin ve ayıp haliyle
Çevirdi birden insan cennetini
Bu çekilmez cehenneme
Ve o günden bugüne
Aklın ve gücün yetmediği yerde
O tosun emekle üretim arası bu körolası
oyun girdi.

Müştak ERENUS

Kadın İnsandır da

Tomris MENGÜŞOĞLU (*)

Bugün burada üzerinde konuşmak istediğimiz soruna, kadın sorununa felsefe açısından bakarken, "Kadın ve Felsefe mi?" "İnsan ve Felsefe mi" soruları ile başlamak, soruna bu kapıdan girmek, düşünceyi daha baştan, tarihsel sosyal bilinçten gelen yanıltıcı bir yola doğru yönlendiriyor. Kadın ve felsefe mi? sorusunun altında, kadının özel bir felsefesi mi vardır? Ya da var mıdır? Olmalı mıdır? soruları duyumsanıyor. İnsan ve felsefe mi? sorusunun altında da kadının insanlığının sorgulanması yatıyor: Kadın insan mıdır? Ne kadar insandır? Felsefedeki yeri nedir? gibi sorular.

Benim konuşmamın başlığı yanlışlıkla "Kadın Da İnsandır" olmuş. Halbuki "Kadın İnsandır da" olacaktı. "Kadın da insandır" dendiğinde, kadın bir savunma içinde görünüyor. Bir sav ileri sürüyor: Ben de insanım, diyor. Halbuki kadının kadın olmasıdır birincil ve ağırlıklı olan. Çünkü kadın olmanın içinde vardır insan olmak; tıpkı erkek olmakla insan olmanın aynı şey olması gibi. İnsan cinsi, kadın ve erkekten oluşur. İnsan sözcüğü bir kavramdır; her iki cinsi de içine alan.

Bu böyle olduğu halde kadının insanlığının tartışılması nereden çıkıyor?

Aslında böyle bir soru sorulmadıkça, günlük hayatta, dostlarımız arkadaşlarımız arasında konuşurken, kadının da erkek gibi, erkeğin de kadın gibi insan olduğundan kuşku duymuyoruz. Fakat gelenek ve göreneklerde, kurumsallaşmış görüşte bu böyle değildir. Gelenek ve göreneklerde, kurumsallaşmış görüşte, tarihsel sosyal bilinç, insan olmayla ilgili birçok hakları kadına tanımaz. Biz bir yandan kadının insan olduğundan kuşku duymazken, bugünkü felsefe konuşmalarının başlığına sızdığı gibi, farketmeden, düşüncelerimiz, kararlarımız, davranışlarımızda, insan olmakla ilgili bir çok hakları ve değerleri kadından geri alırız. Bu durumda "kadın", "erkek" ve insan hakkındaki bilincimizde bir çelişki, bir çatallaşma ortaya çıkıyor: İnsan olmayı doğrudan algılamamız ile cinsler hakkındaki toplumsal bilinç arasında bir çelişki, bir uzlaşmazlık var.

Bu uzlaşmazlık, bu çelişki nereden kaynaklanıyor?

Bu çelişki, kişisel bilinçle sosyal bilincin tam örtüşememesinden kaynaklanıyor. İnsan yaşarken bir yandan, birey olarak bireysel deneyimler edinir; öte yandan da toplumsal bilincin yaygın bilgisi, görgüsünden pay alır. Kişinin bilincinin bir bölümü kişiselken, bir bölümü tarihseldir, ancak köklü eleştirel bir tutum, bu çelişkiyi farkedebilir; bunları birbirinden ayırabilir. Genel olarak, insanın eğitimi, öğrenimi, bu iki sferin bir alışverişidir. Yeni çağların ortaya çıkması da bu iki bilinç sferi arasındaki farkın ayrımına varılması, eleştirel bir tutumla gözden geçirilmesi ile gerçekleşir, gerçekleşmiştir.

Bu nokta, tarihin, geçmiş hakkındaki bilginin öneminin ortaya çıktığı noktadır. İnsanlık serüveninin geçmişini, kültür tarihini, eleştirel bir tutumla araştırıp öğrendikçe, insan, "ben" dediği şeyin, "kendisinin" olduğunu sandığı bir çok düşüncenin, "kadınlık", "erkek" hakkındaki görüşlerinin, gelenek, görenek ve kültür yapıtları ile ona taşınmış, öğrenilmiş bir şey olduğunu şaşkınlıkla görüyor. Her çağ değişiminde, insan böyle şaşkınlıklara düşmüştür. Düşüncenin, felsefenin tarihi böyle şaşkınlıklarla doludur. Yüzyılımızın başında, felsefe yöntem sorularını bırakıp fenomenlere dönerken; yüzlerce yıllık felsefe çalışmalarına karşın, insanın ne olduğunu hâlâ bilmediğini saptayıp, insan araştırmalarına, felsefi antropolojiye yönelirken de böyle olmuştu. Şimdi de eleştirel araştırmalar, özellikle kadın araştırmalarının ışığı altında, böyle bir şaşkınlık içine düşüyoruz. Bu araştırmalar, Hümanizma, Aydınlanma çağları hakkında bize öğretilen bilgiyi, bilinci sarsıyor. Artık yukarıda sözünü ettiğimiz bilincimizdeki çelişkinin çözümlenmesi cinsler hakkındaki tarihsel yargıların kaynağının araştırılması ve düzeltilmesinin zamanı gelmiş görünüyor. Bunu, bir yandan feminist eleştirel tarih araştırmaları, öte yandan felsefenin zamanımızdaki durumu kolaylaştıracağa benziyor.

Zamanımızın felsefesi, kendisini "postmodern" olarak niteliyor; bilimi eleştiriyor, "aydınlanmanın diyalektiği"ni sergilemeye çalışıyor. Bu her şeyi kırıp döken, "yapısızlaştıran", yıkımsalcı felsefe, geçmişle hesaplaşmayı bir bakıma kolaylaştırıyor. Fakat öte yandan, onun sınırsız yıkımcılığını, *ilkesiz* bir "hoşgörü" atmosferi ile dengelemeye çalışması, düşüncelerde bir karmaşanın ortaya çıkmasına neden oluyor. Geçen yüzyıldan sarkan tarihselçi dünya görüşü, fiziğin rölativite teorisi, atom araştırmaları ile daha da güçlendikten sonra, felsefe sistemlerinin de yıkılması ile insan bilinci ve felsefe öyle parçalandı ki, ne zaman, nerede dirileceği merak konusu olmayı sürdürüyor. Çağımızda sanki Nietzsche'nin istediği yerine geliyor; geçmişten gelen bütün değerler yıkılıyor,

tarihsel bilinç yargılanıyor. Bunda kadın araştırmaları, feminist akımlar büyük rol oynadı. Erkek ve kadın araştırıcılar tarafından sürdürülen bu araştırmalar, Batı kültür tarihinin yepyeni bir yüzünü, belgeleriyle ortaya çıkartıyor.

Bu konuşma, bu tarihsel çerçeve içinde iki nokta üzerinde durmak istiyor:

Birinci olarak: Cinsler karşısında *"kadın"* ve *"erkek"* arasında *"insan olma"* bakımından *ayrım yapmayan, çağdaş, doğal görüş* ile; aynı anda bilincimizin bir başka köşesinde yer alan, gelenek, görenek ve yasaların dile getirip kurumsallaştırdığı, çağdan çağa, kuşaktan kuşağa aktardığı, kadını insan değil, insanlık idesinin gelişmesinde *erkekteki insanlığın bir "aracı" "öteki"* olarak gören *tarihsel bilinç* arasındaki aykırılığın temellerini yoklamak;

İkinci olarak: Bu çelişik bilince neden olan cinsler arasındaki görmezlikten gelinemez *"yapısal fark"*'ın, insanı insan yapan bir özellikten, insanın *disharmonik* bir varlık olmasından kaynaklandığını, fakat bunun *yanlış yorumlandığını* göstermektir.

Açıklamalarımız bir yandan 19. yüzyılın sonundan beri ivme kazanarak süren kadın hareketlerine ve tarihsel feminist araştırmalara (1); öte yandan felsefi antropolojiye (2) dayandırılacaktır.

Aslında *insan* bir kavramdır; sadece insan olan bir varlık yoktur. Somut olarak varolan ya kadındır ya da erkek. Bir kavram olan insanın içini *kültür* doldurur. Çeşitli kültürlerdir insan kavramına içerik kazandıran. Her çağın insanın ne olduğu, ne olması gerektiğini yansıtan bir *"insan imgesi"* vardır. Bu imge, çağların, toplumların, bilgi-teknik ve kültür düzeyine, tarihsel deneyimlerine göre şekil almış ve toplumsal bilince bilinçsizce işlemiştir.

İnsan kavramı, biyolojinin hayvan kavramının karşısında yer alır. Hayvan kavramı, bütün cins, tür ve sınıfları ile bütün hayvanları kapsar. İnsan kavramı sadece dişisi ve erkeği ile insanı içine alır. İnsan kavramının, hayvanların tümünün karşısına konmasından da anlaşılacağı gibi, o aynı zamanda bir değerlendirme dile getirir.

İnsan kavramında dişi ve erkek olmanın bir işareti yoktur. Ama insanın kültürel içeriğinde, kültüre dayanan bilinçte, cinsler arasında daima özsel bir ayrım yapılmıştır. Bu ayrım *biyolojik* temel farklılığa dayanır; ve tarih boyunca cinslerin *anlam* ve farklılığı olarak algılanmıştır. Cinslerin farklılığı, temelini biyolojik farklılıkta bulur, ama daha derine gider. Tarihteki insan kültürlerinin ana hatlarında, ya anaerkil, ya da ataerkil olması, yani baş değer olarak cinslerden *sadece birisinin* üzerinde durulması, bunu gösteriyor.

Cinsler arasındaki yapısal fark, hiçbir insan toplumunda, hiçbir çağda görmezlikten gelinmemiştir. Bu fark, toplumsal bakımdan işlevsel olarak değerlendirilmiş, toplumsal kültürel değerlerin temeli olmuştur. Bu farklılığı, her çağ, her toplum, kendi koşullarına, bilgi ve teknik düzeyine, çağın ve toplumun gereksinmelerine göre yorumlamış; toplumsal bilinçte cinsler hakkında işlevsel bir bilinç oluşmuştur. *Anaerkil* kültürde kadın ağırlıklı, *ataerkil* kültürde erkek ağırlıklı düzenler kurulmuştur.

Tarih ve arkeoloji araştırmaları bize tarih sahnesine çıkmış ilk insan topluluklarının, anaerkil dediğimiz topluluklar olduğunu gösteriyor. İnsan topluluklarına, binlerce yıl boyunca, ataerkillikten çok daha uzun bir süre, toplum düzenleri, inançları, kültür varlıkları ve mitoslarında, kadın değerleri egemen olmuştur.

Öyle görünüyor ki, ilkel toplumlarda, *hayatın sürdürülmesi* için iki işlevsel değer, *bilgi* ve *çoğalma* temel olmuştur; ve onlar bu değerleri kadında, daha doğru olarak, kadın varlığında buldular. Kadının gerçekten temel özelliği ve ayrıcalığı olan *doğum* fenomeninde gördüler ve kadını gizemini çözemedikleri bu fenomen yüzünden *kutsallaştırdılar.* Onlar için doğum, kadının kendi bedeninde bir canlı varlık oluşturup dünyaya getirmesi, kadının *doğanın sırlarını* taşıdığı anlamına geliyordu. Bilgi ve çoğalma, insan varlığının korunması ve sürdürülmesinin iki temel taşıdır. Anaerkil toplumda bu temel taşlar, kadın bedenini özellikle doğum ve beslenmeyi simgeleyen yontularında (doğum yapan tanrıça, memelerle bezenmiş Kibele) kutsallaştırıyor, *tapılan tanrıçalara* şekil veriyor.

Kültürlerin anaerkillikten ataerkilliğe ne zaman, nasıl geçtiği tam bilinmiyor. Bu, Akdeniz kültür çevresinde, günümüzden 2500 ile 3000 yıl öncesinde ve yavaş adımlarla gerçekleşmiş olmalı. Ancak, üreme olayında erkeğin biyolojik rolünün algılanması, bunun yanında toplumlar arasında düşmanlıkların artması, savaşın önem kazanması; aynı zamanda korunacak zenginliklerin kültür varlıklarının çoğalmış olması, bunda rol oynamış olmalı.

Şimdi insanın öteki kutbu, erkek, fizik gücü ile hayatın korunması, sürdürülmesinde işlevsel olarak öne çıkmış görünüyor. Artık tanrılar da erkek olarak düşünülmektedir. Gerçi tanrılar arasında, Pantheon'da, tanrıçalar da vardır; ama Olimpos'un egemen tanrısı Zeus'tur. Bu kez toplumsal yapının düzenleyici gücü, değerleri, erkek kaynaklı değerlerdir. Kadının toplum içinde işlevsel değeri, savaşçı yetiştirmek, erkeğin servetine bekçilik etmekle sınırlandırılmıştır. O, yurttaş bile değildir. Çünkü toplum için değerlerin odağı, savaş, güç ve bunlardan kazanılan zenginliklerdir. Anaerkil toplumlarda mal ortaklığı varken, şimdi zenginlikler kişilerindir. Çünkü savaşçının bilekgücünün karşılığıdır. Ve babalar varislerinin kendilerinden olmasını garanti altına almak istemektedirler: Kadın eve kapanmalıdır. Savaşlardan kazanılan zenginlikler, -köleler ve kadınlar da buraya girerler- kahramanların ödülleridir. Yine de çok değerli ganimetler ma-

betlerde tanrılara sunulur; ortak maldır; çünkü tanrılardan gelecek selâmet ve felâket de ortaktır. Bu çağda da mabetlerdeki kutsallık bekçilerinin, ayinleri yönetenlerin, gelecekten haber verenlerin kadın rahibeler olması, anaerkillikten kalma geleneklere işaret ediyor. Kadınların eve kapatılmasına, "en iyi kadın kendisinden söz ettirmeyendir" (Thukydides) kuralının geçerlikte olmasına karşın, *Aspasia* ve onun gibi ünlü başka *hetere* (*) (fahişe)lerin bilge ve özgür kadınlar olarak saygı görmesi; ya da saygı gören bilge kadınların, rahibelerin aynı zamanda hetere ve özgür olmaları, çok ilginçtir. Bu, herhalde, ancak, bilgi-sevgi ve aşkı doğal bütünlüğünden koparmadan yaşayan anaerkil değer sisteminin, kutsal mabet mekanlarına sığınıp kalan kalıntısı olarak anlaşılabilir.

Antik Çağ'ın kapanmasından sonra, Musa-İsa-Muhammet tek tanrılı dinleri, ataerkilliği pekiştirmiştir; kadınları mabetlerden de kovmuştur. Gücü bir kez ele geçirenlerin, egemenliği toplumsal bir zorlama olmadan (endüstri çağında kadının iş gücü olarak kullanılması ile ortaya çıkan büyük değişiklikte olduğu gibi), terketmemeleri doğaldır. Kullanılmayan organlar körelir. Bu yüzden kadınlar, tekrar eğitim olanağı buluncaya kadar, hiçbir varlık gösterememiş, toplumun onlara biçtiği analık ve ev kadınlığı rolünü benimsemiştir. Yalnız burada işaret edilmesi gereken bir nokta var ki, konuyu dağıtmamak için kısa da olsa dokunulması gerekir. Çünkü bu nokta, Avrupalı kadınların yüzyıllardır, Hümanizma ve Aydınlanma'ya karşın, kamu görevleri için kendilerini bu kadar geç ve güç kabul ettirdikleri halde, Türkiye'de kadın hakları devriminden sonra, kadınların olağanüstü bir çabukluk ve genişlikle kamu görevleri alabilmiş olmalarını açıklayabilir. Bizde asıl direnç, toplumdan değil, kadınların eksik yurttaşlık bilincinden, kendinlerine hazır sunulan hakları kullanamamalarından gelmiştir.

Uzakdoğu inanç sistemleri, Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta kadının farklı şekilde görüldüğü gözden kaçırılmamalıdır. Gerçi Doğulular bu konuyu araştırmamışlardır -bizde de kadın araştırmaları yeni başlamış görünüyor- , çünkü Doğulular genel tutumlarında, yaşamakla yetinirler; kadın konusundaki araştırmaları da Batılılar kendi kültür çevrelerinde yapmışlar, yapmaktadırlar. Fakat dinler hakkındaki bilgimize dayanarak şu kadarını söyleyebiliriz: Bugün bize çok ters gelse de, kadınlar Doğuda ve Müslümanlıkta, Hıristiyanlıkta olduğu kadar aşağılanmamış, kadınlık cadılığa varan olumsuzluklarla bir tutulmamıştır. Doğu kültürü, özellikle Uzakdoğu kültürü, doğaya yakın bir kültürdür. Her alanda doğayla, çevreyle uyum aramış ve bunu bulmuştur. Bu bakımdan, ne kadın ne de cinsellik aşağılanmıştır. İslam dinine gelince; göçebe tüccar kavimlerin bir çöl dini olarak en çok Yahudilikten etkilenen Müslümanlık, doğaya kapalıdır; ama Yahudilik gibi hayata, dünyaya açıktır. Tanrı sevgili kuluna bol kazanç verir. Cinsellik günah değil, tanrının, insanlara değilse de, erkeklere bir lütfudur. Kadın insan değildir ama gerektiği yerde sevilir; tıpkı yemek içmek, dünya nimetleri gibi.

Hıristiyanlıksa dünyevi olan her şeyi yasaklamıştır, günah saymıştır. Hıristiyanlık hem doğaya hem de dünyaya kapalıdır, yabancıdır, düşmandır. Denebilir ki, İsa inancı ve kilisenin varlık olanağı, günaha bağlıdır. İnsan günahla doğar ve günah işler. Günah işlemelidir ki, İsa'ya inanarak kurtuluşa kavuşsun. Kadın, cennetten kovulma mitosunda olduğu gibi, günahın kaynağı, şeytanın aracıdır. İsa'yı bir kadın değil bir bakire dünyaya getirir. Kadın cinsinin aşağılanması, Batı-Hıristiyan kültüründe bilinçlere o kadar yerleşmiştir ki, kadın bir süs gibi de olsa, her zaman toplumsal hayata katılmış olduğu halde, ona yüzyıllar boyu hem eğitim olanağı tanınmamış, hem de kamu görevlerinden uzak tutulmuştur. Kadınla ilişkide, cinselliğe bir tür günah korkusu, bir tür suçluluk ya da zafer, intikam gibi doğal olmayan duyguların karıştığını psikoanaliz göstermektedir. Batının kadın-cinsellik karşısındaki tutumu, hiçbir zaman doğal olamamıştır; dinin ağır bastığı çağlarda da , bilimin ağır bastığı çağlarda da. Batı'da Hümanizma ve Aydınlanma'nın özgür, eleştirel aklın her alanda egemen olduğu zamanlarda bile, kadınların sosyal kültürel haklarını almak için kurbanlar vermiş olmalarının gerekmesi şaşırtıcıdır ve ancak böyle anlaşılabilir.

Fransız Devrimi'nin insanlığa kazandırdığı söylenen özgürlük, eşitlik, kardeşlik, yalnız erkekler içindir. Bu hakları kadınlar için de isteyen kadının başkaldırısının aldığı yanıt, giyotine gitmek olmuştur (Olympe de Gouges1748-1793). Endüstri çağının başlangıcında, kadın hareketleri, Marx'tan önce işçi haklarına sahip çıkmış; kadınlar ortaya çıkan sosyal sefalete erkeklerden çok daha önce, çok daha fazla duyarlık göstermiş, kendi ezilmişlikleri ile işçi sınıfının ezilmişliğini birleştirerek, birlikte hareket etmenin yollarını aramışlardır. Bu işbirliği her iki harekete de ivme kazandırmıştır. Gerçi sosyalist-komünist hareketler, kadınları kullandı, ama sonunda onları hesaba katmadı.

Batıda kadınlar erkekler gibi, yüksek okullarda, üniversitelerde eğitim görme haklarını ancak yüzyılımızın başlarında, korkak adımlarla kazandılar. Bütün bu süre içinde, kadınlar hakkında tarihsel sosyal bilinçten gelen toplumsal bilinç ile eleştirel aklın cinsler hakkındaki akılcı bilinci, sanki birbirine koşut akan iki akım gibi, yan yana oluşup akıştılar; bir çok yerde de hâlâ yanyanalıklarını sürdürmekteler; çünkü derin etkili yüksek bir kültür dünyaları var; ilkellik gibi kolay silip süpürülemeyecek olan. Bu yüzden olsa gerek, kadınların savaşımı Avrupa'da bitmemiş gö-

(*) Alm. Hetäre. Asıl kökü Grekçe Hetairai = Arkadaş, Yoldaş.

rünüyor. Kamu kurumlarında yer almak bakımından bir çok ülke bizim bile gerimizde kalıyor. (Örneğin üniversitelerde akademik kariyerde görev alan kadınların oranı, bizde yüzde otuza varmışken, bu oran Alman üniversitelerinde sadece yüzde üçtür.)

Bugün feminist akımların, felsefelerin, yer yer her şeyi kırıp döken, amacın ötesine taşan abartılı savları, çok yerleşik ve ağır kanlı toplumsal bilince karşı aşırı bir tepki olarak anlaşılabilir. Fakat Batı kültür tarihinin gizli olan yüzü onlar tarafından ortaya çıkartılmış, deşifre edilmiştir.

Varılan bu noktada, *tarihsel uzlaşmazlık, farklılık* konusunda ontolojik temelli felsefi antropolojinin, *insan felsefesinin bir sözü olmalı.* Ona göre kadın ve erkek arasında varolan ve yanlış yorumlanan karşıtlık, insanın varlık yapısındaki özsel bir temelden gelmektedir: *İnsanın disharmonik varlık yapısından.*

Ontolojik temellere dayanan insan felsefesi, *antagonizm* ve *disharmoniyi insanın insan olmasının temeli* olarak görür. Hayvana hazır bir şekilde sunulan çevreye doğal uyum, harmoni, insandan esirgenmiştir. İnsanın varlık koşullarını kendisinin gerçekleştirmesi gerekir. İnsan, binlerce yıldır aynı hayatı yaşayan hayvan gibi, doğa tarafından korunmuş değildir. Kendi *yaşama koşullarını, bilgi, teknik, sanat* ve *toplumsal düzen* gibi başarılarla kendisi gerçekleştirmek zorundadır. Bu başarılar, *değerlere, anlam verme* ve *gerçekleştirmeye* dayanan, *kültür* ve *uygarlık* dediğimiz *tarihsel alanı* oluşturur. Tarihsel alan,kendisini bize gösterdiği şekli ile, arkasında insan etkinliği, yaratmaları bulunan *karşıt değerlerin, idelerin* bir çarpışma alanı olagelmiştir. Bu karşıtlıklar onun harmonik olmayan varlık yapısından kaynaklanır. Antagonizm, disharmoni, insanın insan olmasının, yani *değerlerin kaynağıdır, yaratmalarının temelidir,* ve onun *dünyaya açılmasının alanıdır.*

İnsanın harmonik değil disharmonik bir varlık olması, onun varlık yapısının özelliği, öz varlığında en somut şekli ile kadın ve erkek olmasında ortaya çıkar. Bu, bir bakıma karşıt ögeler ve güçlerden oluşan dünyanın diyalektik yapısının bir yansıması, bir uzantısıdır. Varlıktaki bu karşıtlıklar, sıcak-soğuk, yaş-kuru, aydınlık-karanlık, yer-gök gibi karşıtlıklar, en ilkel toplumlar tarafından bile algılanmıştır. Canlı doğada bu, doğum ve ölümle başlayıp, doğanın vahşeti, acımasızlığı içinde, canlıların birbiri ile beslenmesine kadar uzanır. "İnsan evrenin küçük bir modelidir" gibi çok söylenmiş, modası geçmiş bir söz söylemesek de, varlık yapısal olan çelişkinin, diyalektiğin onda belirleyici bir özellik olduğu açıktır.

İnsan türü birbirinden farklı iki cinsten oluşur; kadın ya da erkek olmak, insanın kaçınılmaz bir yapı özelliğidir. Kadın kadındır ve daha fazlası, insan; erkek de erkek hem de insan olduğu yerde, karşılaştıklarında, her biri kendi işlevinde, kadın ve erkek ve de insan; olması gereken gerçekleşmiş olur. Sevgi kadından erkeğe yansır; güven de erkekten kadına. Kadınla erkeğin birleştiği yerde, şimdi yeni yaratmaların, bütün karmaşık ve karşıtlıkları ile dünyaya gelmesi için, sevgi ve güvenden oluşan bir adacık oluşmuştur. Bunu başaran cinselliktir.

Feminst akımların *yanlış yorumu* ile kadın kendisine güveni, *kendisi olmakta* değil, *erkek gibi olmakta* aradı. Erkek gibi giyinmeye özenmesi, bunun işareti olsa gerek. Olması gereken, erkeğin kadını silerek; ya da kadının erkek gibi olarak, *karşıtlığın ortadan kaldırılması değil, bir zenginlik olarak yaşanmasıdır.* Eşitlik, haklar ve özgürlüklerde olur; olmalıdır. *Çelişkinin çözümü kişilik sorunundadır.* Kadın için de erkek için de kişiliğin temel sorunu, toplumsal bilinci aşıp, temel olan insanlığa inebilmektir.

Toplumsal bilinç, hem kendisini duyumsatmadan kabul ettirir, hem de çoğunluk için gereklidir, yaygındır: Bilinç sahibi olmanın en tehlikesiz ve kolay olanıdır. *Kendi gözü ile görmek, kendi gibi yaşamak, güç ve tehlikelidir; yalnızlıktır.* Ama şiir ve edebiyat, bütün sanatlar; müzik, resim ve heykel, insanlara insanca yaşanacak mekanlar yaratan yapı sanatı, her çağda insanın yaşama alanının şadece gelenek-görenek ve yasaların alanı olmadığını açığa vuruyor. Sanat, cinslerin varlık yapısal gerçekliğinin, sevgi ve aşkın her şeye karşın, kişi sferine daima yaşanmış olduğunu gösteriyor. Gelenek ve görenekler, yasalar, genel geçer olan, yapılır-edilir sferini oluşturur. Ama gerçek hayat *tek tek kişiler arasında* akıp gider. Her yeni doğan insan, gerçek olanın yaşanmasının olanağını taşır: Kişi olarak kendi gerçeklerine göre yaşamanın! Ve insan dünyasında *asıl oyun, kişiler, kişilikler arasında oynanmaktadır.*

Duygular insanın varlık yapısında düşünce ve bilgiden, sosyal bilinçten daha öncelikli ve *birincildirler.* Cinsler arasındaki ilişki ise, *duyguların en doğrudan, en yoğun yaşandığı* alandır. Buradaki derin duygular, duygusallık, gerçeklere gözünü kapatmak değil, tersine *dünya denen gerçekliğin* bütün derinliği ile *yaşanmasıdır.*

(*) Türkiye Felsefe Kurumu'nun "İstanbul Seminerleri" kapsamında düzenlediği "Kadın ve Felsefe mi, İnsan ve Felsefe mi?" konulu toplantıda yapılan konuşmanın metni. (6-7 Aralık 1996, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi.)

1- *Kadın Filozoflar*, Marit Rulman vd. Kabalcı Yayınları, 1996.

2- *İnsan Felsefesi*, Takiyettin Mengüşoğlu, Remzi Yayınları, 2. Baskı, 1988

Felsefe Tarihinde Kadın-İnsan Karşıtlığı

Medar ATICI

Eski Yunan'dan günümüze uzanan dönem boyunca felsefe; insanın ama her insanın da değil, ancak ayrıcalıklı insanların etkinliği olarak belirlenir. Parmenides'in ya da Herakleitos'un "çoklar" diye adlandırdıkları, felsefenin derinliklerine giremez; Pythagorasçıların öğretileri öylesine her insana açık değildir ki, bilgiyi dışa yayan kişi, ölümle de cezalandırılabilir. Nietzsche'nin söylediklerini, her insanın kulağı işitemez. Bu türden örnekleri çoğaltmak elbette olanaklı. Böyle olmasına rağmen felsefenin amaçlarından biri de, sadece belli insanları değil, her insanı, kendi kendisi üzerinde ve "kendi" gibi gördüğü ne varsa hepsi üzerinde bilgilenmeye doğru yöneltmektir. Sözcük tanımıyla felsefe, "bilgi sevgisi"dir Bilgiyi sevgiyle aramak; yani çıkar gütmeden, kullanım için araçlaştırmadan, getireceği herhangi bir yararı gözetmeden aramak; bilginin peşine, yalnızca tanımak, anlamak, kavramak amacıyla düşmek. Bu tutum, felsefeyle uğraşan insanı, maddenin alışverişi olanaklı kılan yapısından ve gündelik yaşamdaki kaygılardan sıyrılmaya yöneltir. Felsefe bilgisine konu olan, bu nedenle, duyulur olanların akılla işlenip değerlendirilmiş ifadeleri olan kavramlardır. Bu yanıyla felsefe, somut gerçeklikten bağımsız bir işleyişin içindedir. Yalnızca anlayıp, kavramak için bilgilenmeyi amaçlamak, bilginin, kendinde başlı başına bir değer olarak ele alınışını gösterir. "Bilgi erdemdir" özdeyişi ise, özellikle felsefe bilgisinin yaşamla olan bağını dile getirir; ancak burada söz konusu olan, gündelik yaşamdaki yüzeyselliğin derinliğinde bulunan ve zihinsel olarak kavranıp sürdürülen yaşamdır. Felsefe elbette, diğer bütün araştırma alanları gibi insanla doğrudan ilişkili bir alan; ama kendine özgü araştırmasının sınırları, ister istemez birçok insanı da dışta bırakıyor. Filozofların felsefe anlayışları uyarınca, felsefenin uzağında bulunanlar çeşitli biçimlere girse de, kadınlar, ayırım gözetilmeksizin sırf cinsiyetleri bağlamında değerlendirilip, felsefenin ve akıl yürütmenin dışında bırakılmış. Örneğin Platon, geometri bilemeyenleri; Augustinus kendi iç sesini duyamayanları; Kant a priori dayanakları reddedenleri felsefeden uzak görürken, kadın ve kadına ilişkin olan sözkonusu olduğunda, her üçünün de birbirleriyle benzerlikleri dikkat çekicidir.

Bu benzeriliğin temelinde kadının bedenle doğayla maddeyle ilişkilendirilmesi var. Buna bağlı olarak da kadın çoğu zaman, yüzeysel olanı, derinlikli olmayanı görünürde kalanı simgeliyor. Doğanın canlılığı üretip sürdüren yanı gözönünde tutulduğunda anaçlıkla, sevecenlikle, koruyuculukla bağı kurulan kadın, bedenin keskin sınırlanmışlığı ve tutkulara boyuneğici özelliğiyle de zayıflığı, çaresizliği, kötülüğü ve günahı çağrıştırıyor. Gelip geçici görünüşlerin içindeki kalıcı doğrulukları arayan ve yaşamı yüzeyinden değil de derinlemesine kavramak isteyen felsefe, kavramlarını bu doğrultuda oluşturup işlerken kadını da erkekten belirgince ayırmıştır. Bu ayırımı Fatmagül Berktay şöyle belirtmiş: "Özellikle Eski Yunan felsefesinden kaynaklanan düşünce geleneği, evreni uzlaşmaz karşıtlıklar halinde kavrar: Aydınlık/karanlık; iyi/kötü; süreklilik/değişiklik; sınırsızlık/sınırlılık; kuru/yaş; tek/çift; gündüz/gece; akıl/duygu; ruh/beden; vb. Burada önemli olan, bu karşıtlıkların birbirleriyle bir denge ve eşitlik ilişkisi içinde değil hiyerarşik bir ilişki içinde olmaları ve ilksel olumlular kümesinin eril ile, ikinci olumsuzlar kümesinin ise dişil ile ilişkilendirilmesidir."(1)

Gercekten de ilkçağlardan günümüze gelinceye dek kadının ve kadına özgü olanın çoğu düşünür tarafından erkek ve erkeğe özgü olan karşısında eksik, kusurlu, bağımlı ve değersiz olarak kabul edildiği görülür. Bazıları bu değersizleştirmenin gerekçelerini ayrıntılarıyla verirken, bazıları da bunu, geçerliliği tartışmasızca onay gören bir doğruluk olarak ele alır. Öyle ki, dile getirilen her düşüncenin tartışılmasını, eleştirilmesini, sorgulanmasını insanca yaşamanın vazgeçilmez koşulu olarak gören Sokrates bile, örneğin Devlet diyalogunda "...devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir" dedikten sonra nedenini belirtme gereğini duymaksızın. "Ne var ki, kadın hiç bir işte erkek kadar olamaz."(2) diyebiliyor. Sokrates'in bu sözlerine "Ona şüphe yok" diye karşılık veren Glaukon'un da, kadının her bakımdan erkeğin aşağısında olduğunu apaçık bir doğruluk olarak gördüğü ortada. Yine Platon'un Menon diyaloğuna baktığımızda, burada Menon'un erdeme ilişkin söyledikleri, kadının ve erkeğin hangi açılardan farklı algılandığını kavramada bize ışık tutar:

"...bir erkeğin erdemiyse bu, onun devlet işlerini iyi çevirebilmesi, bunu yaparken de dostlarına yararlı olması, düşmanlarına zarar vermesi, kendini de her türlü zarardan koruyabilmesidir. Bir kadının erdemi evinin işlerini iyi çevirmesi, evin düzenini sağlaması, kocasına itaat etmesidir."(3) Erkeğin yöneten, kadınınsa boyuneğen bir varlık olarak betimlenmesi ve "kadın" ile "ev" arasında kurulan dolaysız bağlantı Platon'da günümüze dek çeşitlilik kazanarak varlığını sürdürmüştür. Her ne kadar, Menon'un bu sözleri Platon'un kendi görüşlerini doğrudan yansıtmıyorsa da, Platon'un içinde yaşadığı yer ve zamanda süregiden ve daha uzun yıllar boyunca da egemenliğini sürdürecek olan köklü bir anlayışın damgasını taşıyor.

Aynı anlayışın farklı bir dile getirilişini de Aristoteles'te şöyle görüyoruz.: "...bir nitelik ya da eylem, doğal olarak daha üstün bir şeye aitse, bir başkasından daha soyludur: örneğin bir erkeğin isteği, bir kadınınkinden daha soyludur. "(4) Burada erkeğin, doğal yapısı bakımından kadından daha üstün olduğu anlayışı benimseniyor ve doğaya ilişkin bir üstünlük doğrudan düşünsel değerler alanına aktarılarak "soylu" diye nitelendiriliyor. Böylece doğaya ilişkin bir üstünlük doğrudan bedensel farklılığın, yalnızca bedenle sınırlı kalmadığını, insanlar arasındaki ilişkilerden kendini gösteren değerler alanına da yansıdığını görüyoruz. Erkeğin biyolojik olarak sahip olduğu beden gücünün onun zihin ve ahlak bakımından da kadının üstünde görülmesine yol açtığına bir başka örnek de Augustinus'un şu sözleri olabilir: "Nasıl ki insan ruhu içinde, düşünme yoluyla yöneten bir bölüm ve boyun eğip itaat eden bir başka bölüm varsa, aynı şekilde kadın da fizik açıdan erkek için yaratıldı; hiç kuşkusuz onun da, erkeğinki gibi akla sahip bir ruhu ve zihni vardır, yine de cinsiyeti onu, erkek cinsiyetinin boyunduruğu altına sokar; aynı şekilde, eylemin ilkesi olan arzu da, iyi işleyebilmek için akla boyun eğer. İşte gördüğümüz budur ve bu şeylerin her biri, kendi başına ele alındığında iyidir ve hepsi birden bütünlüğünde ele alındığında çok iyidir."(5)

Augustinus'un bu sözleri, kadının kendi başına bir varlığı olduğunu reddeder ve onun "erkek için" yaratılmış olduğunun altını çizer. Aynı görüşü Thomas Aquinas'da da açık bir biçimde buluruz. Kadın bütün bir Ortaçağ boyunca asıl anlamını erkekte bulan insan soyunun devamını sağlayan bir araç olarak değerlendirilir. Tıpkı Augustinus gibi Thomas Aquisnas da kadını ruh ve zihin bakımından erkekle eş düzeyde değerlendirmesine rağmen, cinsiyetinin onu akıl yürütmekten çok arzulara düşünceden çok duygulara yönelttiğini belirterek tutkuların akılla denetlenmesi gerektiği gibi, kadınların da erkeklerin boyunduruğunda olmaları gerektiğini savunur: "Eğer bazıları, kendilerinden daha akıllı birileri tarafından yönetilmemiş olsaydı, insan ailesi iyi bir düzenden yoksun kalmış olurdu. İşte bu tür bir ihtiyaçtan dolayı kadın erkeğe doğal olarak bağımlıdır çünkü, erkekte aklın yolu daha ağır basar. "(6) Aklı, düşünmeyi, zihinsel uğraşı alanını erkeğe; arzuları, duyguları, tutkuları kadına yükleyen bu düşünürler, Ortaçağ'da varlığını ağırlıklı olarak duyuran dini örgülerle bağlantılı olarak kadını günah işlemeye de erkekten daha yatkın olarak görürler. Kadınların üstlerine geçirilmiş olan bütün bu olumsuz özellikler sonucunda kadınsı olan açıklığın karşıtında yer alan belirsizliğin, yüce olanın tersine düşkünlüğün, arınmışlığın karşıtında kirliliğin düzenin karşıtında yer alan karmaşanın temsilcisi olmuştur. Aklı daha yetkin kullanan erkek tarafından hep denetlenmeye muhtaç bir varlık olarak tanımlanmıştır.

Bu düşünürlere göre, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri olan akıl gücü, erkek ve kadın olarak varolan insanlar arasında eşitsiz paylaşılmıştır. Bu eşitsizliğin, akıl çağı olarak tanımlanan aydınlanma döneminin en ünlü düşünürü olan Kant, *Güzel ve Yüce Duygusu Üzerine Gözlemler* başlıklı kitapçığında, kadını "güzel cins" erkeği ise "yüce cins" olarak belirler. Dış görünümü vurgulayan güzelliği kadınla ilişkilendirirken, düşünsel yetkinlik olarak ele alınan yüceliği. ya da soyluluğu da, Aristoteles'i izleyerek, erkekle ilişkilendirir. Bu kavramlar arasında kurulan bağlantıları, kendinden önceki düşünürlerin yaptığı gibi, kadın ve erkeğin doğal yapılarına ve biyolojik özelliklerine dayanarak kurar. Böylece doğası gereği güzel olana yakın olan kadın için, önemli olması gerekenin, sahip olduğu güzel doğayı geliştirmek olduğunu; akıl yürütme çabasına giriştiğindeyse kendi doğasından sapacağını şöyle dile getirir: "Derin bir düşünüş, uzun ve soylu bir seyre dalma (contemplation); doğal çekicilikleri, güzel bir doğadan başka birşeyi gözönüne sermemesi gereken birine hiç de yakışmaz. Bir kadın, güç incelemeleri, zorlu araştırmaları ne denli uzağa götürürse, bunlar onun cinsiyetine özgü başarıları yarı yolda bırakır."(7)

Bilimsel çalışmalar alanından kadınları bütünüyle dışlamayan Kant, onlara özgü olan bilim ve felsefeyi tanımlarken, öğrenmeleri ve araştırma yapmaları gereken alanın sınırlarını da şöyle belirlemiş: "Kadınlar biliminin nesnesi özellikle insan türüdür ve bu türün içinde de özel olarak erkektir. Kadınların felsefesi akıl yürütmeye değil, hissetmeye dayanır; eğer güzel doğalarını işleme fırsatı onlara verilmek isteniyorsa, bunu akılda tutmak önemlidir... Tarihten seçilen ve dünyanın akışı içinde güzel cinsin etkisini taşıyan örnekler, başka çağlarda ve başka ülkelerde erkeklerin onlara oluşturduğu farklı koşullar, bu örneklerin aydınlattığı haliyle iki cinsin karakteri, hazların değişen zevki, işte kadınların tarihi ve coğrafyası."(8) Bu sözlerde açıkça ortaya çıktığı gibi, kendi doğasını işleme, kendini geliştirme olanağı, bir insan olarak kadının sahip olduğu doğal bir hak değil de, ona erkekler ta-

rafından sunulan bir fırsat olarak görülmüştür. Erkekler de, kadını nasıl tanımlıyorlarsa, bu tanımların sınırları içinde kadınlara haklar vermişlerdir. Kadını, "güzel cins" olarak tanımlamakla, onun esas yapısının fiziksel ve bedensel olduğun varsayan Kant, bedenin yer aldığı görünüşler dünyasında kadını da bir görünüşe dönüştürmüş ve kadının kendini çeşitli kılıklara sokarak görünüşünü erkeğin beğenisi için gerektiğinde değiştirmesini onaylamış ve bunu şu sözlerle dile getirmiştir: "İkiyüzlülük, bayanlarda erdem, erkeklerde kusurdur."(9) Anlaşılan o ki, doğal yapısı gereği "yüce cins " olarak belirlenen erkeğin kendini olduğu gibi ortaya koymasında bir sakınca yoktur, aksine tam da böyle ortaya koyması gerekir ki yüceliği ve soyluluğu belirsin, ama böyle bir doğanın eksikliğini taşıyan kadın, kendini olduğu gibi ortaya koyduğunda, yani dış görünüşünü doğasına uygun olan güzellikle bezemeden varolduğunda Kant için değerini yitirir ve hiçe indirgenir. Beden güzelliğini yıpratan yaşlılık için Kant'ın söyledikleri bu bakımdan dikkat çekicidir: "Yaşlanmayla kadın erkekten daha fazla şey yitirmişe benzer, çünkü onda güzel nitelikler kaybolur, erkekteyse soylu nitelikler kalır. Yaşlı kadın hiçbirşeye benzemez."(10)

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da kadının, insan soyunu yeniden üretmek için erkeğe gereken bir araç olmasının yanısıra, yine Kant'ta açıkça görebileceğimiz gibi erkeğin kendi kendisinden hoşnut olmasını sağlayacak bir araç olarak da algılanmasıdır. Kadın, güzel doğasıyla içinde yer aldığı ortamı renklendirip, rahatlatmanın ötesinde, soylu düşünme ve eylemlerdeki güzelliği de kavrayabilecek bir ruha sahip olduğundan, erkeğin zihinsel başarılarını takdir etme yeteneğine sahiptir ve böylece erkeğin kendini gerçekleştirmesine yardımcı bir varlık olarak belirlenir. Kant'ın kadının değerbilirliğini akla sahip olmasından çok daha olumlu bulduğunu şu ifadesinden anlayabiliriz: "Kadın almak durumunda kalsaydım, zihne fazla sahip olmayanı ama değer vermesini bileni seçerdim."(11)

Kadının, rahatlatıcı ve huzur verici bir varlık olarak algılanışı, çağdaş düşünürlerden Levinas'ın görüşlerinde de belirgindir. Her ne kadar Levinas, Kant'tan farklı olarak, kadının kendi başına varlığını olumlamışsa da, egemenliğini yüzlerce yıldır sürdüren bir anlayış gereğince kadını evle sıkı bir bağlantı içinde yorumlamıştır. Levinas'a göre ev ya da yuva, sahip olduğumuz şeyler arasında ayrıcalıklı bir yer tutar. Dışımızdaki dünyayla barışık bir ilişki kurmamıza olanak sağlayan bir yapıdadır çünkü, dışsallıkla ilişkimize zemin hazırlarken aynı zamanda da, dilediğimizde bu ilişkiyi kesmemize de olanak veren, kendi kendimizle başbaşa kalabilmemize yol açan bir yanı taşır: "Sahiplenmeyi temellendiren ev, biraraya getirebildiği ve koruduğu mobilyalarla aynı anlamda bir sahipleniliş değildir. O andan itibaren, sahibine konuksever olduğu için sahiplenilmiştir. Bu da bizi onun asıl içselliğine ve herkesten (her oturandan) önce orada oturana, yetkince ve kendinde iyi karşılayan" konuksever bir evsahibesi olarak tanımlanmasının temelinde belki de her insan varlığının fiziksel oluşumunun, öncelikle annesinin bedeninde bir konuk olarak başlamasından kaynaklanıyordur. Çocuğunu kendi bedeninde taşıyan kadın, doğal olarak sahip olduğu bu ayrıcalık nedeniyle kendi bedeni içinde bir başka varlık taşımasına rağmen onun kendisiyle özdeş olmadığını bilir, onun kendinden farklılığını, "öteki"liğini akıl yürütmeyle değil, dolaysızca içinde duyumsayarak keşfeder ve kendinden başka olan bu varlıkla içten, sıcak ve derinlikli bir ilişkiyi kendiliğinden kurar. Bu yönüyle kadın, gerçektende Levinas'ın daima aradığı "öteki"yi simgeleyebilir. Levinas için öteki, bizden ayrı bir varlığa sahip olan bağımsız varlığının ve başkalığının onaylandığıve bizden farklı olmasına rağmen bizi, tedirgin etmeyen aksine bize içtenlik ve sıcaklık yayan varlıktır. Bu şekilde tanımlanan öteki, varlığını bize zorla dayatan biri olarak değil, tersine unutturan biri olarak karşımızdadır: "Ortada bulunuşu, ölçülülükle ortada olmayış olan ve kendisinden yola çıkılarak içtenliğin alanını betimleyen yetkince konuksever karşılamanın tamamlandığı öteki, kadındır. Kadın içedalışın, ev ve oturma içselliğinin koşuludur... içtenlikle karşılayan başkası (autrui) kendini yüksekten gösteren yüzün siz değil de, tam olarak, teklifsizliğin senidir: bilgi vermeyen konuşma sessiz konuşma sözcüksüz anlaşma, gizin içindeki ifade. "(13) Diğer düşünürlerin tersine, Levinas'ın kadına yüklediği anlamların olumluluk taşıdığını gözardı etmemek gerek, ama bu anlamların felsefe tarihinden seçilen öteki filozofların görüşlerinden fazla uzak olmadığını da görmek gerek. Kadının Levinas'ta "ortada bulunuşu, ölçülülükle ortada olmayış olan" diye tanımlanması, kadının kendi başına varlığının yine gözardı edilerek başkasına göre bir varlık kazandığını açığa çıkarıyor. Sözcüksüz anlaşmaya gelince insanların birbirlerini sözcüklere gerek duymadan anlayabileceği bir dünyaya ulaşma belki hepimizin içinde taşıdığı bir özlem, ama kendimizi ifade edebilmek için sözcükler, şimdilik vazgeçilmez araçlarımız. Dilin kendisi ise, tıpkı akıl gibi insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin başında gelir; ancak görüldüğü gibi kadınlar hakkında, kadınlardan çok erkekler söz söylemişler, çünkü dil ve akıl birbirlerine bağlı, birbirlerini gerektiren ve geliştiren işleyişler; kadının erkeğin sahip olduğu akla sahip olmadığı anlayışı benimseyen köklü bir geçmişte kadın ister istemez sessizliğin içine sıkıştırılmıştır. Aynı şekilde gizemle örtülü olan öteki, kendi düşünsel işleyişimizin kavramlarına dönüştürerek sahiplenemeyecegimiz, zihnimize maledemeyeceğimiz, anlama gücümüzle açık ve seçik kılamadığımızdır. Belli belirsizlikle örülüdür ve bilginin alanından taşar. Her ne kadar bütün bu özellikler Levinas için olumlu bir değer

taşısa da, sonuçta kadını yine aklın dilin ve bilginin dışında değerlendirmesi bakımından kadınlar için olumsuzluktur.

"İnsan" kavramı; varolmuş, varolacak olan bütün insanları içine alacak denli geniş kuşatıcı bir genelleme. Bergson "herşeyden sözeden aslında hiçbir şeyden sözetmiyordur" derken, böylesine geniş soyutlamaların, derinlikli bir kavrayışa elvermediğinin altını çizer. Çünkü, kavramın yayılımı ne denli genişse içeriği de o denli belirsizleşir. Felsefeye kadın ya da erkek olarak değil de insan olarak yönelmeyi ne kadar istesek de, filozofların bu konudaki ifadeleri öylesine açık ve keskin bir ayırım ortaya koyuyor ki bunu görmezden.gelmek olanaklı değil. Bu ayırma, her iki cinsin farklı yönlerini tarafsızca ortaya koyma çabasından ibaret olsaydı, hiç kuşkusuz kadınlar kendi seslerini toplumun, kültürün, sanatın kısaca insana özgü dünyanın her alanında daha fazla ve daha erken dönemlerde duyurabilirlerdi. Ancak, felsefe tarihinin farklı dönemlerinden alınan bu çeşitli örnekler, felsefeyle iligilenmek isteyen kadını, cinsiyetini yok saymaya, unutmaya iteliyor; sanki kadın olarak felsefenin içinde yer olmak yakışıksız birşeymiş gibi, insanı hep kadına yeğliyoruz. Oysa ikisi de aynı şey: kadın ya da erkek, insan olduğumuzu nasıl rahatlıkla dile getiriyorsak, kadın olduğumuzu da aynı rahatlıkla dile getirebilmemiz gerekir. Kaldı ki "insan"dan söz eden filozofların, hem de felsefenin doruk noktaları olarak değerlendirdiğimiz filozofların, insanı *zaten* kadın ve erkek olarak *ayırdıklarını*; üstelik, kadınlara ilişkin tanımlamalarında, en sıradan ve yüzeysel konuşmalarda rastlayabileceğimiz türden önyargılı değerlendirmeleri de rahatlıkla dile getirdiklerini gördükten sonra, bu ayırıma gözlerimizi kapamayı sürdürmek, bütün bu değerlendirmeleri sessizce onayladığımız anlamına gelir. Felsefenin içinde yer alan kadınlar olarak yapmamız gereken, kendimizi olabildiğince çok yönden tanımlamaya girişmektir. Çünkü felsefe; ırk, din, dil, cinsiyet, ulus gibi insanlar arasındaki farklılıkları oluşturan özellikler içinde, tüm insanların ortak olabileceği temel bir zemini yakalamak isterken, bu çeşitlilikleri *görmezden gelmeyi* önermez, yalnızca bunlardan birinin ya da birkaçının *mutlaklaştırılmasını ve dokunulmaz kılınmasını* reddeder. Felsefeyle ilgilenen kadınlar olarak, felsefenin köklü geçmişinde bu ayırımın çoktan yapıldığını görmezden gelerek, insanı kadın ve erkek diye ayırmanın yanlış olduğunu, "insan"dan söz etmenin daha yerinde olduğunu düşünmemiz, belki de "kadın" kavramının yıllardır yüklendiği olumsuz anlamlardan kaynaklanıyordur. Ama, insandan söz eden düşünürlerin, kendi felsefelerinin derinlikli çözümlemlerinde bu ayırıma kolaylıkla başvurduklarını açıkça gördükten sonra, felsefenin bu ayırımı yapmadığını öne sürmek ve metinlerde geçen insan kavramının değerce eşit bir biçimde hem kadını hem de erkeği içerdiğini vurgulamak, *gerçeği* değil de, yalnızca bir *umudu* dile getirmek olur. Bu umudu gerçekleştirebilmek ise, bize yüklenen değerlere gözlerimizi kapayıp, onları yoksaymayı değil tam tersine sorgulayıp eleştirmek ve dönüştürebilmek amacıyla onları tanımayı ve kavramayı gerektiriyor. Aslında bu tutum, yalnızca kadınlarla ilgili sorunlarda değil, bütün sorunlarımızda izlenmesi faydalı bir yoldur, çünkü her sorun, ancak varlığı kabul edildikten sonra çözülebilir. Olumsuzlukların içinde olup da, sanki değilmişiz gibl yaptığımızda onları ortadan kaldıramıyoruz; ancak bu olumsuzlukları farkedip, gerektiği gibi saptadığımızda yani bilginin gücüyle, onları olumluya dönüştürebiliyoruz.

Notlar:

(1) Fatmagül Berktay; *Tektanrıl Dinler Karşısında Kadın*, Metis yay. 1996, s.131

(2) Platon; *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, 4. basım,1980.s. 143.

(3) Platon; *Diyaloglar*, Remzi Kitabevi, çev. Menon, 71e, s. 150

(4)Aristoteles; *Retorik*, Çev. Mehmet H. Doğan, YKY, 1995, 1367a 15, s.66.

(5) Augustinus; *Bes Confessions*, Fr.cev. J. Trabucco, Garnier-Flammarion, 1964, s.348.

(6) T. Aiuinas; *Summa Theologica*, s.276. Aktaran: G.Lloyd; Erkek Akıl, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yay. 1996,s.60.

(7) I. Kant; *Obsevations sur le Sentiment du Beau et du Sublime*, Fr. çev Roger Kempf, Librairie Philosophique J.Vrin, 1953, s.39

(8) A.g.y.,s.39-40.

(9) A.g.y., s.70.

(10) A.g.y., 69.

(11) A.g.y., 69.

(12) E.Levinas, *Totalite et Infini-Essai sur l'eıteriorite,* Martinus Nijhoff, 1968-La Haye, 3. baskı s.131.

(13) A.g.y., s. 128-129

Osman Bozkurt
DEĞİNİLER
Deneme-Eleştiri

İNSANCIL
YAYINLARI

Fiatı 200.000.- TL.

Yeniden Doğmanın Koşulu

Berrin TAŞ

Bir kent... İstanbul

Her sabah kızımı okula bırakıyorum. Erkenden... yedide yollardayım. İstanbul caddelerinden geçerken bulanık... gri... sisli bir hava. Caddeler çamur içinde. İnsanlar yeni güne... kavgaya hazırlanıyor. Yeni gün yaşamlarına yeni bir güzellik katmıyor... İstanbul ekmek kavgasının simgeleştiği kocaman kent... insanı öğütüyor.

Birileri kaldırımları kiraya veriyor... kaldırımlar arabaların mekanı. İnsanlar yürüsün diye yapılmamış sanki. Köşe başları tutulmuş... benzi sarı... uykusuz... iyi beslenemeyen insanlar yollara dökülmüş. Trafik ışıkları çoğu kez kullanılmıyor. Yayalar da aldırmıyor buna... sürücüler de. İnsanlar arabalarla... tramvayla içiçe yaşıyorlar... bu durumu benimsemişler üstelik. İstanbul herhangi bir köyden farksız. Köylerde de insanlar hayvanlarla içiçe yaşıyor. İstanbul'da hayvanın yerini otobüs, dolmuş, tramvay, taksi almış. köyde yaşamakla... İstanbul'da yaşamak arasında niteliksel bir ayrım yok. Tramvaydan inenler şehrin bir parçası olmaya... cangılda erimeye koşuşturuyorlar. Asık suratlarla merdivenlere yetişiyorlar... derin bir suskunluk... çaresiz bir tırmanışla her adımda yaşamlarını soluyorlar. İçim kararıyor.

Her yağmur yağdığında köprü altlarında... bodrum katlarında birileri ölüyor. Doğduklarında da kimse ayırdına varmamıştı onların... ölürken de yalnızdılar. İstanbul seni kimler sever... boğazda balık yiyip rakı içenler... emek vermeden ekmek yiyenler sever. İstanbul seni sevmiyorum.

Beyoğlu'nda yürürken içimi tuhaf duygular kaplıyor. Beyoğlu İstanbul'un aynası. Beyoğlu'nda görüntüler birbiriyle uyum içinde değil. Beyoğlu'nda kültür merkezleri var... Kültür merkezlerine hergün bir yenisi ekleniyor. Sinemalar... kitabevleri... kafeler var. Lokantalar... hamburgerciler... pizzacılar... alışveriş merkezleri... hepsi insanın hizmetine sunulmuş. Hangi insanın... sistemin sürüleştirdiği cebine para koyabilmeyi becerebilen insanın. Ama Beyoğlu'nda uyumsuz görüntüler de var. Ellerine kağıt mendiller almış mini mini çocuklar evlerinin geçimine katkıda bulunmaya çalışıyorlar. Bir kitabevinin önünde dizlerinden aşağısı olmayan biri dileniyor. Gençler gazete satmaya çalışıyor... seslerini duyurabilmek için bağırıyorlar. Ben bu gençleri bir yerlerde görmüştüm... geçen yıl panzerlerin kovaladığı gençler mi onlar.

Beyoğlu gençlerin uyuşturucu tuzağına düştüğü yer... tuvaletlerde... sokak aralarında cansız bedenlerinin bulunduğu mekan.

Beyoğlu'nda haftalardır Cumartesi Anneleri oturma eylemleriyle kaybolan çocuklarını bir toplumun vicdanında yaşatmayı başarıyorlar... hesap soruyorlar.

Beyoğlu'nda gençler yürüdü... kadınlar yürüdü... memurlar... işçiler yürüdü. Beyoğlu Türkiye'yi yansıtıyor.

Her sabah evden çıktığımda doğayla mücadele ederek güçsüzlüğünü yenmeye çalışan insanın dünyayı ne hale getirdiğini gözlemliyorum. İnsan... güçsüzlüğünden gücü yaratan insan. Bugün havayı kirletiyor... suyu kirletiyor... kendine yabancılaşıyor. İnsan emeğine yabancılaştığı bu dünyada kendine karşı yaşamını oluşturuyor ve o yaşamı değişmez bir gerçeklik olarak algılıyor. İnsan sana kızıyorum... İstanbul seni dinliyorum ama gözlerim kapalı değil. Alabildiğine katı bir gerçekliksin İstanbul... seni sevmiyorum. Bu ateşin ortasında her gün binlerce kez yanıyorum.

Kadın Değerleri

"Anaerkil dönemden yazılı belge kalmadığı için bizler erkek değerleriyle yaşamayı benimsedik. Çünkü anaerkil değerlerin... kadın değerlerinin geçmişini bilmiyoruz. Bilmediğimiz için de erkek değerlerini benimsiyoruz ve erkek değerlerini bizler de yeniden üretiyoruz." Geçen hafta Tomris Mengüşoğlu'yla sohbetimizden süzülerek aklımda kalanlar bunlar. Mengüşoğlu acaba yaşadıklarımız ne kadar bizim derken haklıydı. Mengüşoğlu'nun bir sözü kulaklarımda yankılandı durdu... şimdi bilgisayar çağındayız bugün oluşturduklarımızı yokedemeyecekler bilgisayarların hafızasında saklanacak bizlerin eserleri de. Böylelikle kadını... kadın değerlerini yoksaymanın olanaksızlığı gözler önüne serilecek. Mengüşoğlu bunları söylerken geleceğe güvenle bakıyordu... içtenlikli bir heyecanla konuşuyordu. İçtenliği özlemişim. İçim açıldı... gün güzelleşti.

Anna Ahmatova'nın dizeleri geliveriyor birden...

Hepimiz biraz konuklarıyız yaşamın
Yaşamak bir alışkanlık olup olancası

Anna Ahmatova bir rus... bir kadın... 1893-1966 yılları arasında yaşamış bir şair.

İnsancıl'ın 72. sayısında Sedat Yılmaz'ın bir yazısı var... "Jdanov'u Anlamak". Sedat Yılmaz Jdanov'u anlatırken Anna Ahmatova'dan da sö-

zediyor. Sedat Yılmaz Jdanov'u anlamaya çalışırken Anna Ahmatova'yı hiç anlamak istemiyor. Ahmatova'nın şiirine kişisel beğeni ölçütüne göre bir değer biçiyor. Üstlik bu değer biçmeyi nesnel bir doğru olarak kabul ettirmek istiyor. Bu isteğinin bir sonucu olarak yıllar ötesinden Jdanov'u destekliyor. Böylelikle Jdanov'un Anna Ahmatova'ya "rahibe ve fahişe karışımı" nitelemesini onaylayan... Ahmatova'nın şiirine bireyci, kısır, yoz diye Jdanov'un sanata bakışına katılan bir konuma düşüyor. Ben 20'li yaşlarını süren bir delikanlıdan hiç değilse duygusal açıdan bir parça daha hoşgörü bekleyebileceğimi sanırdım. Demek ki yanılıyorum. Belli ki binlerce yıldır kanıksanmış erkek değerlerden kurtulup evrensel değerlerde buluşmak öyle kolay bir iş değil. Kadınlar aynı nedenlerle binlerce yılın suskunluğunu yaşıyor. Anna Ahmatova'da aşağılamalara... hakaretlere uğrayan yüzlerce kadından biri. Rusya'da ona saldırıların yoğunlaştığı dönemlerde yirmi yıl kitapları yayınlanamadı. Ne gam... şair yazmayı sürdürdü. Bu direnmenin bir başka biçimidir. Anna Ahmatova devrimin ideolojik kaynaklarına kuşkuyla yaklaşan bir şairdir ama bu onun ne muhalefete geçmesine ne de öteki arkadaşları gibi yurtdışına kaçmasına neden olmuştur.

Sedat Yılmaz ben Anna Ahmatova'nın şiirlerini sevmiyorum dese bunu anlarım. Bu, Sedat'ın kişisel beğenisini gösterir... ama iş kişisel saldırıya dönüştüğünde estetik bakış önemini yitiriyor. Zaten tarih boyunca kadın, cinsiyetiyle aşağılanmış... kadının cinselliği kadını çaresiz ve yalnız bırakarak susturmak için kullanılmış. Kadını susturma yöntemlerinden biri "fahişe" tanımlamasıyla onu toplumun gözünde küçük düşürme girişimidir. Ne değişti bugün... aradan binlerce yıl geçti İskenderiyeli Hypatia'nın bedeninin paramparça edilip etlerinin didik didik edilmesinin ardından. Yobazlar Hypatia'ya arkadan saldırmışlardı. Dün akşam televizyonda izledim Sincan'da bir başka yobaz Işın Gürel'e arkadan saldırdı. Böyle bir ortamda benim Sedat Yılmaz'dan bir kadına sevecenlikle yaklaşmasını istemek insani hakkım.

Anna Ahmatova saldırıların hiç birine yanıt vermeden şiirlerini yazmaya devam etmiştir. Bir kadın... yalnız bir kadın erkek egemen bilincin karşısında susmaktan başka nasıl bir direnme yolunu seçebilirdi. Ona ne kadar saldırılırsa saldırılsın Ahmatova'nın şiiri bugünde okunabilirliğini sürdürüyor. Ahmatova'nın şiiri lirik bir şiirdir ve toplumsal konulara da değinir zaman zaman. Kesinlikle bireyci, kısır, yoz bir şiir değildir onun şiiri. Bırakalım şiiri konuşsun şimdi.

- Bu akşam düşümde gördüm geldiğini
Seni bildiriyordu herşey: Bach'ın müziği ve boş yere açan güller.

- Nasıl teşekkür etmeli bu krallara değer armağana .
Nereye gitmeli? Kiminle bayram etmeli?
Tıpke eskisi gibi hiç çiziktirmeden
Yazıyorum dizelerimi yanık defterime

Şimdi sorgulamanın zamanıdır. Ahmatova devrimin ideolojik kaynaklarına kuşkuyla yaklaşmakta haksız mıydı. Yanıtı bir başka kadından Alexandra Kollantai'den alabiliriz.

Kollontai Sovyetler'de devrim sürecinde ve sonrasında daha güzel bir dünya için mücadele etmiş... emek vermiş kadınlardan biri. Ne var ki bu durum onun 1922'de Parti Genel sekreteri Stalin'in emriyle Sovyetler dışındaki görevlere sürgüne yollanmasına engel olamadı. Neydi onu böylesine *tehlikeli* konuma getiren durum. İşçilerin uğrunda devrim yaptıkları yeni ekonomiyi kontrol etmeleri gerektiğine inancı ve kadın-erkek ilişkileri hakkındaki görüşleri onun "burjuva" ve "yozlaşmış" ilan edilmesine neden oldu. O dönemde günde en az onaltı saat çalışarak devrime hizmet eden İnessa Armand, Krupskaya, Clara Zetkin gibi Alexandra Kollontai'de emeğinin karşılığını erkek egemen bilinçten payına düşeni alarak görmüştür. Üstelik bu kadınların güç koşulların sonucu sağlıkları sık sık bozuldu, tifüs, zatürre, kolera olup yataklara düşseler bile mücadelelerinden ödün vermediler. Kısaca Kollontai'de Anna Ahmatova gibi klasik sıfatlandırmalardan payına düşenin bedelini çeşitli biçimlerde ödedi.

Kollontai "Bir Büyük Aşk"taki öykülerde (Pencere Yayınları) kadınların çıkarlarının devrim sürecinde nasıl ikinci plana atıldığını ve görmezlikten gelindiğini ortaya koyar. "Bir Büyük Aşk" Lenin, Armand ve Krupskaya'nın yaşamlarıyla benzerlikler taşıyan öğeler içerdiği için Kollontai'ye karşı bir güce dönüştü. Öykülerdeki kadın tipleri erkeğe bağımlılığa meydan okudukları ve bağımsız olmak istedikleri için onaylanamazlardı. Üstelik kitabın şaşırtıcı bir biçimde Lenin'in, Armand'ın ve Krupskaya'nın yaşamlarıyla benzerlikler içermesi... bu arada öykülerdeki erkek tiplerinin Lenin'in karekterini çağrıştırması ve devrimci hareket içindeki erkek tavrına eleştirel yaklaşması kitabın sessizliğe gömülmesi ve uzun yıllar yoksayılmasına neden olmuştur. Peki söylermisiniz bu tavrın bizim kitaplarımızı toplatan sistemin baskısından ne farkı var. Sorun başka alanda.

Etik

Son günlerde okuduğum bir kitap..."Etik". Türkiye Felsefe Kurumunca yayımlanan "Etik"te İoanna Kuçuradi değerli eylemlerde bulunabilmenin bir bilgi sorunu olduğunu söylüyor. Öyle ki etik değer sorunlarıyla hesaplaşmamanın en belirgin görünümlerini değer adına değer harcamalarında bulur. Demek ki kişi etik değerler konusunda bilgili değilse değerli eylemler de bulunduğunu zannederken aslında bir değersizlikler yaşantısına düşebilir. Ya da ne yaptığını bilmeden birtakım

değerlerin sürdürücüsü olabilir. Eninde sonunda kişi ne yaptığını bilerek eylemek zorundadır. O halde İoanna Kuçuradi "etik ilişkiyi" nerelerde elle tutulur buluyor ona bir bakalım. Kuçuradi etik eylemin kişinin kendisiyle... bir başkasıyla ya da bir durum... bir toplulukla ilişkisi içinde yaşanabileceğini söylüyor. Bununla da kalmıyor doğru değerlendirmenin yapısının bilgisinin bilinç sağlayabilen felsefi bir bilgi olduğunu vurguluyor. Yani felsefi bir birikim edinmeden etik değerlerin oluşturulamayacağını söylüyor. Peki etik ilişkinin bilgisi nasıl oluşacak. Değerler bilgisi nasıl ortaya çıkacak. Kuçuradi'ye göre etik ilişki değerlerini oluşturan değerlilik yaşantıları etik bütünlüğü taşıyan iki kişinin karşılaşması ve ilişkiye girmesiyle yaşanır. Etik değerlendirme ve değerler konusunda bilgilenmek demek Kuçuradi'ye göre insan ilişkileriyle ilgili deney kazanmak demektir. "Bu deneyin kaynaklarından biri kişinin kendisinin ve yakınlarının insanlarla ilişkileri üzerinde, teorilerden hareket etmeden kafa yormasıdır: insanların insanlarla ilişkilerinde peşini bırakmaması, kendisine ayrıcalık tanımadan ama kandırmadan da kendini didiklemesi -kendine bakması ve soru sorması sorduğu soruları da, kendini kandırma korkusu içinde olmadan kandırmaksızın yanıtlaması- gibi. Başka bir kaynağı ise kişilerarası ilişkileri temelleriyle birlikte anlatan yapıtların uyanık gözlerle okunmasıdır. Çünkü değerler bilgisinin, doğrudan doğruya kaynağını bulduğu yer, yaşanan insanlararası ilişkilerdir: dolaylılarından biri de bunları anlatan yapıtlar."

Yeniden Anna Ahmatova'ya ve Alexandra Kollontai'ye karşı girişilen saldırı ve aşağılama girişimlerine dönersek ödedikleri bedellerin evrensel etik değerlerle ilişkilendirilmemiş yaşantıların sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Sovyetler'de bu kadınların bireysellikleri gözardı edilmiş ve parti politikaları baskı kurmanın simgesi olmuştur. Ne çare ne Anna Ahmatova'nın şiirini yokedebilmişler... ne de Kollantai'nin yazdıklarıyla hesaplaşma cesaretini kendilerinde bulabilmişlerdir. Sonuç sosyalizmi yaşam biçimi olarak benimseyen liderlerin evrensel etik değerlere kendilerini katma... ilişkilerini bu değerler çerçevesinde oluşturma gibi bir sorunlarının olmadığının görünür olmasıdır. Sosyalizm evrensel etik değerleri yaşama geçirme eyleminde yaya kalmıştır.

Günümüz Türkiye'sine baktığımızda da değersizlikler yaşantılarının kokusunun üstümüze sıçramaya hazırlandığını görüyoruz. Günümüz Türkiye'sinde öğretmenlere bekaret kontrolü yapılıyor. Sistem kadının bedeni konusunda söz hakkı istiyor. Müslüm Gündüz, Fadime Şahin, Ali Kalkancı'nın adlarının geçtiği olaylar dizisi haftalarca yaşamımızı meşgul etti. Konu resmi nikah... dini nikah tartışmalarına dönüştü. Ne nikahı olursa olsun olayın kendisi çirkindir. Sabah akşam namustan sözeden bu insancıklar kadınları kendi istemlerine uydurmayı gerekçelerle geçerli kılmaya çalışıyor. Acıklı bir durum. Hem insanlık adına... hem de bu çıkarcı erkeklerin değersizlikleriyle karşılaşan yaşama yabancı, korunmasız kadınların düştükleri aşağılayıcı, yaralayıcı durum açısından.

İslam kültürünün kadına sunduğu erkek değerlerinin hakimiyeti kadının benliğinin ortaya çıkışına ve yaşam içinde sesini duyuruşuna engel oluyor. Sistemin erkeğinin kadınla ilişkisi insani değildir. İslam'da ilişkiler hiyerarşiktir. En tepede Tanrı onun altında Tanrıyla ilişkiyi sağlayan erkek ve erkeğin gereksinimlerini karşılamak ve erkeğin uydusu olmak zorunda kalacağı bir konumu kendi istemiyle benimseyen kadın vardır. Yanlış anlaşılmasın en alttaki kadının konumu bir gölge olmaktan öteye gitmez. İslam'da kadın erkeğin gereksinimlerini karşılamak için vardır. Elbette islam dünyasında da evrensel değerlerden sözetmek olanaksızdır. İslam erkeğinin dünyası kendi kısır benini kadına göre daha ayrıcalıklı tutmanın sinsi sevinciyle inancın yüklendiği kulluk dünyasıdır. O Tanrı'ya kulluk edecektir, kadın da ona kulluk edecektir. Böylece o Tanrı'yla kadın arasındaki bağın cisimleşmiş durumunu temsil edereken kadın da teslimiyetin huzurlu girdabında benliğini yitirmenin kutsandığı aldatıcı rolü oynayacaktır. Uzun süredir türban tartışılıyor. Kadınlar kendilerine şu soruyu sormalılar. Acaba İslamcı erkekler neden böylesine kadının giysileriyle ilgili kurallar getirmekte istekli ve hatta sabırsızlar. Sakın ola ki erkeklerin sizleri çok sevdiği için türbanınızla, eteğinizin boyuyla, kaç saat çalışacağınızla ilgilendiklerini sanmayın. Onlar üstünüzde baskı kurarak kendi çarpık kimliklerini olumlamanın yollarını arıyorlar. Size sınırlama getirmek isteyenlere şöyle bir bakın. Gerçekten içinizin sesini dinleyerek onları yeniden değerlendirin. Sizlerden hiç te üstün olmadıklarını göreceksiniz. Sizi eve bağlamak için uydurulmuş bütün gerekçeler birdenbire anlamsız gelecek. Birdenbire kendinizin ayırdına varacaksınız. Sorgulayın kendinizi "ben neden kendi benliğimi yaşamaktan korkuyorum. Neden onların birçok şeyi benden daha iyi bilebileceklerini düşünüyorum" deyin. Yanıtları da suskunlukla değil bağırarak verin. Çaresizliğinizi görmeye hazır olun. Çelişkilerin ayırdına varmaya... kendinizi yeniden biçimlendirmeye cesaretle atılın. Benim ne örtüme ne dinime ne de nerde nasıl eyleyeceğimi yönlendirmekten vazgeçin deme cesaretini gösterin. Göreceksiniz o zaman siz uysal olduğunuz sürece göstermedikleri tırnaklarını nasıl çıkaracaklar... sahte nezaketler yerle bir olacak.

Sosyalist de olsa... İslamcı'da olsa erkek değerlerinin egemenliğini yansıtan günümüz erkek bilinci insani değildir. Erkek bilincinin sistemin

değerlerinin koruyucusu... sürdürücüsü olması bir başka sorundur. Kadınlara sesleniyorum. Hangi topluluk içinde olursa olsun kişilikli kadın erkeğin korktuğu kadındır. Erkek bilerek ya da bilmeyerek kadınlığı uysallık duygusallık ve korunmaya gereksinim duyan bir aciz yaratık olarak duyumsar. Bu durumu değiştirmek kadının ayağa kalkışıyla olanaklı. Yalnız bu ayağa kalkış kısır bir tepkisellikle değil bilimle sanatla felsefeyle aydınlanan bilincin her alanda ben de varım demesiyle ortaya çıkabilir. Kadının kendini yeniden yoğurmak isteyişi erkeği de zorlayacaktır. Bu durumu değiştirmek kolay olmayacaktır. Uzun vadede kadına direnmek, yalnızlık ve gözyaşı düşecektir kuşkusuz. Erkekler kişilikli kadından korkmamayı öğrenene dek... hatta kendilerini oluşturan bireylerin birllikte yaratacakları güzelliğin tadına varana dek kadının yalnızlığı sürecek. Kısaca kadın özgürlüklerinden sözetmek istiyorsa özgürlüğün anlamsız bir çığlık olmadığını öğrenmek zorunda.

8 Mart

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü. Bana göre süs bebeği olmak dışında hiç bir özelliği olmayan cinsiyetini yitirmiş kadınlar hariç her kadın emekçidir. Çocuk doğuran... evde... işte özveriyle çalışan... emeğinin karşılığını ne ekonomik ne psikolojik olarak alabilen her kadın emekçidir. Haydi kadınlar bir kez olsun 8 Mart'ı yalnız 8 Mart'ta kutlamayalım. 8 Mart kadının yüzünü kendine dönmesi için bir başlangıç olsun. Kendinizi incelemeye başlayın. Yeniden doğmanın koşulu burdan geçiyor çünkü. Kadın olmak zor bir iştir ama öğrenilebilir. Güvenle kendini yaşayan her kadın harikulade bir varlık olabilmenin derin sevincini yaşar. Bu arada erkeklere kadınca özellikler olarak küçümseyerek sözettikleri duygusallığı... şevkati öğrenmelerini tavsiye ediyorum. Erkek değerleri bir parça geri çekildiğinde yeryüzü çiçek açacak... insan güzelleşek.

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günümüz Kutlu Olsun.

Berrin TAŞ
Bir Kenti Ağlıyorum
Şiirler

İNSANCIL YAYINLARI
Fiatı 150.000.- TL.

GÖZLERİM BURADA DEĞİL

Gene bir yangın almış gözlerimi yanar
gözlerim burada değil

üşür
üşür de suskunluğum
üşütür beni
içime binbir sancısı damlar gene hüznün
bir garip ıslık gelir konar ağzıma
bir yasak ezgisi
memleketimin...

tutamam
götürür
içimde öldürür tüm sevmelerimi...

bir karanlık bir sesizlik
gözlerim yakılmış köyler gibi aynasında
akşamların
gözlerim yıkıntılar arasında çocuk gözleri
gözlerim sessiz birer çığlık
gözlerime bak hade
gözlerim sanki ülkem...

yüreğimde onca sancısı varken üstelik
hüznün
esmer bir kız
kürt tadında gülümsüyor bana
diclede ıslatırken saçını
hüznüme karşı
gözleri sanki ülkem
gözlerine hak hade
gözleri vuslattan öte...

susmuşsa gökyüzü
susmuşsa ateş, toprak
susmuşsa aşk
ve yaşamak susmuşsa elbet
gözlerime bak hade
gözlerim bu denli susamaz...

İbrahim AYDOĞAN

Kaygan Zeminde Sanatçılar

Özcan ÖZMAN

Son aylarda, toplumu derinden sarsan, akıl almaz olaylar birbiri ardına gözler önüne serildi. Şaşkınlıktan öte umutsuzluk, karamsarlık kâbus gibi üzerimize çöktü. Bu karmaşada, tasarladıkları planları, sakin, sinsice uygulama yolunda olanları farkedenler ise nasıl bir ihanetin içinde bulunulduğunu, şu ortamda kime anlatabilecekler?

Bilindiği gibi ülkemizde devlete bağlı sanat kurumları var; *Devlet Opera ve Bale*'leri, *Devlet Senfoni Orkestra*'ları, *Devlet Tiyatroları, Devlet Klasik Türk Musikisi Koro*'ları, *Devlet Halk Müziği Koro*'ları, *Devlet Halk Dansları Topluluğu, Pop Orkestrası, Mehter* vs.

RP'liler bu kuruluşlara *Mehter* dışında itibar etmiyorlar. Başlıca saldırı hedefleri ise opera, bale, senfoni orkestraları. Daha sonra tiyatro geliyor. O kendilerine özgü aşağılayıcı tanımlamalarını ve kıyaslamalarını kullanmaktan kaçınmıyorlar. Örneğin baleye belden aşağı sanat dedikleri gibi... *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası*'nın bütçesi görüşülürken, Cumhurbaşkanı zurna dinlemesin dedikleri gibi... Ya da opera bütçesinden yağlı güreş pehlivanlarına aktarma yapmaya kalkarken el ense çekmenin öneminden bahsedildiği gibi...

Bu görüşler, bu söyleyişler elbette sanatçılara ve sanatseverlere rahatsızlık veriyor. Ama bu arada, çeteler, tarikatlar, islami görüşün simgesi örtünme tartışmaları baskın çıkıyor, sanatçılar, sanat kurumları kendi sorunlarıyla başbaşa bırakılıyor. Kültür Bakanlığı bütçesinin komisyonda görüşülmesi sırasında RP 10 milletvekili, DYP 4 milletvekilili, DSP 3 milletvekili, diğerleri birer ikşer milletvekil ile katılıyorlar. RP her bakanlıkta olduğu gibi Kültür Bakanlığına bağlı kurumları da, özellikle sanatla ilgili olanları, kendi görüşleri doğrultusunda şekillendirmek istiyor. Komisyonda opera, bale ve tiyatro üzerine ateşli tartışmalar sürerken RP'li Azmi Ateş, "Peygamber Aleyhisselatı vesselam efendimizin hayatını Hazreti Hamzanın da hayatıyla birlikte sahabenin hayatını dile getiren film gişe rekorları kırdı. Teveccühe dayanmayan hiçbir şeyin yaşaması mümkün değildir." diyor. "Teveccühe dayanmayan" sanatlar ona göre opera, bale, tiyatro oluyor. Bu sanatlar Türk insanına uymuyormuş. "Sayın Bakanımıza opera ve balenin özelleştirilmesini teklif ediyorum." diyor. Yani amaç, bu kurumları başlarından defetmek...

Aralık 1996 tarihli İNSANCIL dergisinde, "TELEVİZYON' da OPERA" başlıklı yazımda, TRT 2'de yayınlanan "Bir Ateştir Opera" isimli programa 8 Eylül 1996'da Cengiz Çandar'ın, 15 Eylül 1996'da da Ahmet San'ın konuk edildiklerinden ve konuşmalarının içeriğinden bahsetmişltim. Milletvekillerinin komisyonda aynı doğrultuda konuşmaları ilginçtir. Doğrusu, " Bir Ateştir Opera" programının yapımcılarının önsezilerine hayran olmamak elde degil. Zaten bu nemenen bir opera programıdır, bilinmez. Kâh tasavvuf müziği söyleyen Ahmet Özhan konuk oluyor, kâh islâm ulemalarından bahsediliyor.

Kültür Bakanlığına bağlı kurumlar, 1996-97 sezonunu Ekim ayında başlattıkları halde Bakan Kahraman, hiçbir etkinliği izlemek zahmetinde bulunmuyor. Bakanlığına bağlı sanat kurumlarındaki etkinliklerin farkında olmayan bakan, Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatroları, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüklerine bir genelge göndererek yerli ve yabancı konuklar sanatçıların sözleşmeleri konusunda değişiklik yaparak "hangi şart ve nam altında, kısa ve uzun süreli olursa olsun Bakanlık makamının izni alınmadan hiçbir sanatçı ile sözleşme yapılmamasını, atama ve görevlendirme yapılmamasını rica derim." diyor.

Bakanın bu genelgesi, hem *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası* yasasına ve bağlı yönetmeliğe hem de 1309 sayılı *Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü* yasasının 5. maddesinin "d" bendine uymuyor. 1309 sayılı yasanın "d" bendi, "yerli ve yabancı misafir sanatkârlar geçici, sürekli sözleşme ile genel müdür tarafından görevlendirilir" diyor. Bir de bütçesi dışında genel müdürlükle bağı olmayan İstanbul, İzmir, Mersin gibi müdürlükler vardır. İşte, yasanın 6. maddesinin "C" bendi, bu müdürlükleri genel müdürlüğün iznini almadan sözleşme yapmakda serbest bırakıyor.

Cumhuriyetten sonra temeli atılan bu kurumların işleyişinde önemli payı olan orkestra şefi, solist, koreograf gibi sanatçıların tayinini bakanlık bürokratları öneriye açık olduklarını söyleseler bile üstlenebilirler mi? Bu çok özel bir ilgive bilgi alanına girer, bunun içinde sanat kurumlarının özel yasaları vardır.

Kütür Bakanlığının, sanat kurumlarının iç işlerine el uzatması, adı geçen kurumları istediği gibi şekillendirme anlamına gelen bir müdahaledir. Bu yersiz müdahale, Türkiye'nin gündemini oluşturan siyasal olaylar nedeniyle midir, bilinmez pek yankılanmadı. Ancak Ankara'dan yazan müzik

eleştirmeni Ahmet San'ın *Cumhuruyet Gazetesi*'nde çıkan bu konudaki iki üç yazısı ile sınırlı kaldı.

Genelgede belirtilen bakan emrine uymayıp yasaya uymayı (çünkü bakanın emri yasaya aykırı) düşünen kurum yöneticilerinin sonu ne olacak, bunu şimdilik bilemiyoruz.. şimdilik bildiğimiz, *İstanbul Devlet Operası*'nın genç sanat yönetmenine övgü düzen bir kısım basın mensuplarının, operayı ilgilendiren bu konuya hiç değinmedikleri. Onlar için opera sanatından çok opera yöneticisinin "ilklere imza atan" başarıları önemli. 29 Ocak 1997 tarihli *Hürriyet Gazetesi*'nden haberi alıyoruz: "AKM'de iftar yemeği" başlığı ile "sanatsal etkinlikler için inşa edilen Atatürk Kültür Merkezi önceki gün Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın verdiği iftar yemeğine sahne oldu. Saadetin Tantan, Abdurahman Dilipak, Yekta Kara, Ekmeleddin İhsanoğlu, Mustafa Miyasoğlu gibi her kesimden ünlülerin katıldığı yemekte kuran okundu, alt katta da namaz kılındı. " Böylece ilklere imza atan, *Devlet Opera ve Balesi'nin müdür ve genel sanat yönetmeni Yekta KARA*, bir ilk'e daha imza attı. Bakalım, basındaki operayı yalnız bırakıp da yöneticisinin peşine takılan alkışlayıcıları, bu haberi de resimleri ile süsleyip tantanayla okurlarına duyuracaklar mı?

Yeni dünya düzeni, toplumu yönlendirirken kültür ve sanat alanında da farklı biçimlenmeler oluşuyor. Söylem değişiyor. Örneğin, edebiyatta, tiyatroda, müzikte yozluğu düzeyli biçimlere dönüştürüyormuş izlenimi vererek, hoşgörü, uzlaşma, kültür mozaiği, doğu-batı sentezi gibi moda deyişlerle kaygan zeminde parende atarak pazarlayanlara rastlıyoruz.

Açıkhava Tiyatrosu'nda, *Habitat*'ın açılışı için hazırlanan program bence buna çarpıcı bir örnektir. *Devlet Operası*'nın 36 yıllık geçmişi olan korosu sahnenin gerisine dizilmiştir. On yıl konservatuvarda müzik eğitimi görmüş olan orkestra sanatçıları da koronun önünde yerlerini almışladır. Sahnedeki bu görünüş, orkestralı koro konserleri için olması gerektiği gibi dizilmiştir. Olmaması gereken ise bu topluluğun önünde İbrahim Tatlıses'e, Sezen Aksu'ya Balık Ayhan'a yer vermektir, kantocunun(1) ciyak ciyak bağırıp kalça kıvrımlarını seyrettirmektir. Bu sözlerim yanlış anlaşılmamalı; bir değişim geçirmekte olan ülkemizde İbrahim Tatlıses de, Sezen Aksu da bir olgudur. Köyden büyük merkezlere göçeden ve şehirleşememekten ötürü kendini ifade edememenin sıkıntısını yaşayan kırsal kökenli insanımızın içinin sesini yansıtan bazı müzik türleri birbirine karışsa da, yani pop denilen müzikle arabeskin çok net ayrımı olmasa da, her türün dinleyicisi ve seveni vardır. Bu beğeni işidir, seçimdir, elbette karşı gelinmez. Kalıcı olanı zaman tayin edecektir. Ama sentez diye, kültür mozayiği diye bu türler bir araya getirlirse, aynı yağ ile suyun birleşemeyeceği gibi bütünlük sağlanamaz. Anlamsız bir bayağılık çıkar ortaya. Müthiş bir görsellik yaratıldığını sanıp bir de sahnenin sağından, solundan sis verip üzerine de krmızılı, yeşilli, sarılı ışıklar düşürürseniz, olur size, televizyonların yaz akşamları ekrana getirdiği Çeşme, Kuşadası pop festivali ya da yılbaşı eğlence programı. Habitat gibi uluslararası bir organizasyonun açılışı olimpiyatlarda olduğu gibi evrensel bir anlatımla süslenmeliydi.

Ülkelerin müzik türleri genelde eğlence, halk ve sanat müziği olarak ayrılır. Bu türler, kendi aralarında da özelliklerine göre ayrışırlar. Böylesine geniş bir yelpazedeki müziği bir programa sıkıştırmak, her kesime mavi boncuk dağıtarak ucuz yoldan şirin görünmektir. Türk sanat müziği söyleyen koro da, tasavvuf müziği söyleyen Ahmet Özhan da yukarıda adı geçen şarkıcılarla bir araya gelmemeliydi.

Bu curcunada baleye de yer veriliyor. Örnekler yine göz boyamak için seçilmiş. Sadece Hacıvat-Karagöz figürünü gösterebilmek için "Çeşmebaşı" balesinden bir bölüm alınmış. Yani işin içine Türk geleneksel sahne sanatlarından birinin görüntüsü sokuşturulmuş. Bazı sanat insanları, acaba neden "ben yaptım oldu" diye toplumu kandırabileceklerini sanıyorlar? *Habitat* için kaldırımlardan meydanlara kadar akıtılan bol harcama, açılış şenliğine de akmış olmalı ki, kaygan zeminde parende atanları topluca görebildik.

Beethowen'in anıt eseri *9. senfoni*'nin korolu bölümünün müziği Schiller'in "Neşeye Övgü" şiirini dizeleri üzerine bestelenmiştir. Bir dize: "Milyonlar! Koşunuz, kucaklaşınız!/ Bütün dünyanın öpüşüdür bu." *Habitat* programı, koronun dostluğa, kardeşliğe, sevgide birleşmeye çağırdığı bölümle biterken bu insani coşkunun, birdenbire araya giren mehter davuluyla, müziğiyle hamasî duygulara dönüştürülmesi hangi beğeniyle, hangi mantıkla açıklanabilir? Programın bütününde görev alan sanatçılar alkışlarla sahneye doluşup tekrarlanan Schiller'in dizeleriyle bestelenmiş Beethowen müziğine ellerini şak-şak vurarak, kalçalarını bir sağa, bir sola sallayıp " nay-nay- nay- nom" diye tempo tuttular. Sanırım, hiçbir dönemde, hiçbir ülkede 9. Senfoni böyle bayağı bir eğlence müziğine dönüşmemiştir. Habitat programının yapımcısı Türkiye'nin en yüksek makamında bulunan Cumhurbaşkanı'nın ismini taşıyan ödüle de sahip oldu. Bu ödüllü program, bir bankanın kuruluş yıldönümünde de tekrarlandı. Bazı düşünce ve sanat adamlarımız, "televizyonlar eğitim aracı olarak kullanılmalı, bayağı eğlence programları halkın beğeni düzeyini aşağı çekiyor, ıslah edilmeli, sanata ağırlık verilmeli" diye görüş ileri sürerlerken, ciddi bir sanat kurmunun başında olup da böyle harcıalem işler yapanlarla nasıl başa çıkacaklar, merak etmemek mümkün değil.

Pek çok olumsuzluğu, sanat adma sanat dışı

işleri sıraladıktan sonra yine de karamsar olamıyoruz, hiç iyi bir şey yok diyemiyoruz. Geçtiğimiz ay, onur duyduğumuz sanatçılarımızın başarı haberlerini aldık, saygı gecelerine, konserlerine temsillerine katıldık.

1921 doğumlu İlhan Usmanbaş, ikinci kuşak çok sesli Türk müziği bestecilerimizden. Yaşamı boyunca kendine ve sanatına saygılı. Çağları ve çağını algılayabilen, inandığı müzik anlayışını ödün vermeden sürdüren, kozasının içinde üreten saygın bir kişilik. Kendisiyle yapılan bir söyleşide "Çağımı yakalamaya çalıştım. Kendi bulduğum ya da başkalarının bulduğu yeni olan, ufuk açan yönlere doğru gitmek en büyük amacım oldu." diyor. Bestecinin bir başka görüşü: "Ciddi müziğin karşılaştığı en büyü tehlike, günlük yaşamın insanları daha kolayından vakit geçirmeye doğru sürüklemesidir. "Günümüzde müziğin işlevi çok geniş alanlara yayılmıştır. Bunların arasında en değerlisi sanatçının kaleminden çıkandır. Çünkü bir düşün bir ürüne dönüşmüştür ve bu ürün, benzeri olmayan tek bir üründür. Böyle bir ürünün en büyük işlevi bir beyinden çıkıp bir başka beyni harekete geçirmesidir. "

İlhan Usmanbaş'ın yüzden fazla yapıtı ve Amerika'dan, Polonya'dan İsviçre'den aldığı ödülleri vardır. Bizim kuruluşlarımızın ödüllerine de sahip bir devlet sanatçımızdır.

İdil Biret, ocak ayında *İstanbul Senfoni Orkestrası*'nın programladığı, ölümünün 100. yılını anma haftalarında Johannes Brahms'ın piyano konçertolarını, 3. Senfonisinin solo piyano versiyonunu seslendirdi. Pek çok plağın ve ödülün sahibi olan sanatçı, yurt içi konserlerini büyük bir coşkuyla sürdürüyor. Başta Adana, Bursa, Eskişehir, İzmit, Trabzon olmak üzere ilden ile koşuyor, ayrıca piyanosu olan her yerde konser verebileceğini her fırsatta yineliyor. Trabzon'a gittiği zaman, 900 kişilik salonun dolmayacağını düşünürken 1.100 kişinin konserini dinlemiş olmasının şaşkınlığını ve sevincini anlatıyor. Ayrıca Trabzon'da "Mavi Nokta" isimli bir müzik dergisinin yayınlandığını da böylece öğreniyoruz.

On beş milyona yakın nüfusuyla İstanbul, nihayet ikinci opera salonuna kavuştu. Değerli bestecimiz Cemal Reşit Rey'in adını taşıyan salonda Donizetti'nin 200. doğum yılını kutlamak için sahnelenen "Aşk İksiri" isimli operası aynı zamanda C.R.R 'de ilk opera temsili olma onuruna layık bir şekilde seyirciye sunulmuştur. Aytaç Manizade'nin yönettiği operada yalın ve incelikli bir anlatım, bu anlatımı destekleyen dekor, kostüm, koreografi ve ışıkla çok uyumlu bir bütünlük sağlanmış. Solist sanatçılar ilk defa bu eserde sahneye çıkıyorlar, ama onları genç profesyoneller olarak görüyoruz. Koronun tınısı pırıl pırıl ve ses örgüsü iç içe. Orkestra da sahne üstüyle denge sağlıyor. Sonuçta salon dolusu seyirci, güzel bir opera temsili izlemenin ve ikinci bir operaya kavuşmanın mutluluğunu yaşıyor.

Aytaç Manizade, *İstanbul Devlet Operası*'nın kadrolu yönetmenlerinden biridir. Ankara, İzmir, Mersin operalarında yönettiği operalarla tanınmasına rağmen dört yıldan beri İstanbul Devlet Operasında çalışma olanağı elde edememiştir. Bugünlerde yine Doizetti'nin "Don Pasquale" isimli operasını Mersin' de sahnelemektedir.

Son olarak İstanbul'da 35 yıldır yayınını sürdüren aylık müzik dergisi "Orkestra"dan söz etmek istiyorum. Ocak 1997 tarihli 277 sayısında Orkestra imzasıyla yayınlanan yazıdan bir alıntı yapıyorum: "Olumsuzlukların çoğu, olumlu düşünenlerin suskunlukları sayesinde yaşam bulabilmiştir."

(1)Tuluat Tiyatrolarında asıl oyundan önce genellikle kadın sanatçıların hem şarkı söyleyerek, hem dans ederek yaptığı gösteri. (Meydan-Larousse)

---

9 Ocak 1990'da kaybettiğimiz değerli şair Cemal Süreya'nın anısına

CEMAL SÜREYA

Kanarya Adaları'nda bir akşam
Okyanus'tan kaçan bir adam
Okyanus'tan ve dünyadan kaçan

Denizin denizle birleştiği yerde
Gecenin geceyle birleştiği yerde
"Yalnızlığın başkenti"nde bir adam

Bir fırtına kopar uzaklardan
Yağmur taneleri seni hatırlatır
Rüzgarın sesi seni hatırlatır

Her şey her şey seni hatırlatır

Nemli kumların serinliği
Köpüklerin beyaz serinliği
Kartal'dan, Yalova'dan, Çankırı'dan

Kanarya Adaları'nda bir akşam
Yalnız su sesi var
Yalnız su sesi ve dört duvar

Okyanus'tan kaçan bir adam
"Yalnızlığın başkenti"nde bir adam
Alabalıkların sesinden uzak

Alabalıkların sesinden uzak

Anıl MERİÇELLİ

Sibel ÖZBUDUN

IV- Hayvanlar

Okur anımsayacaktır, geçe sayıda insan oğul ve kızlarının ilk gereçleri olan taş avadanlıkların gelişimine kısaca göz atmış ve insanlığın kültür tarihinde, taşa ilişkin inançlar arasında kısa bir gezinti yapmıştık.

Bu sayıda ise, bu taş avadanlıklarla gerçekleştirdiği birincil geçim faaliyetine, avcılığa bakacağız.

Daha önceki sayılarda insan türünün evrimine göz atarken, ilk kez ateşi denetim altına alan insan türünün *Homo erectus* olduğunu belirtmiştim. *Homo erectus*, günümüzden 1 600 000 yıl kadar önce Afrika'da ortaya çıkmış ve ateşi evcilleştirmesi sayesinde dünyanın, iklimleri yaşamaya daha az elverişli bölgelerine yayılabilmişti.

İşte *Homo erectus*'lar, aynı zamanda, kendilerini izleyecek insan türlerine miras bırakacakları avlanma tekniklerinin de mucitleriydiler. *Homo erectus* grupları, onbinlerce yıl boyunca, Afrika savanlarının, geniş, seyrek nüfuslu av alanlarında, küçük, dağınık takımlar halinde yaşamıştır. Günümüze kalan kol ve bacak kemiklerinden anlaşıldığı kadarıyla, hızlı koşan, dolayısıyla da küçük antilop ve gazelleri, Afrika tavuğu ve diğer yürüyen kuşları, yaralı hayvanları yakalayabilecek yetide insanlardı *homo erectus*'lar. Hızlı koşabilme yetileri, son derece basit bir taş teknolojisiyle ve sopalarla donanmış bu insanların avlanabilmelerine olanak sağlayan tek şansları gibi gözükmektedir. *Homo erectus*'lar, avcılığın yanısıra, çevrelerinde bolca buldukları kabuklu yemişler, bitki kökleri ve meyvalarla tamamlıyorlardı beslenmelerini.

Avcılık ve toplayıcılığın bu en eski biçimi, bir milyon yılı aşkın bir süre sürdü. Bu upuzun zaman dilimi içerisinde yaşam ve geçim tarzlarında pek az değişiklik olduğu, *Homo erectus*'ların yaşadığı Alt Paleolitik, yani Alt Yontma Taş Devri'nin taş işleme tekniklerinde pek az ve çok yavaş bir değişim görülmesinden de anlaşılmaktadır. Alt Yontma Taş Devri avadanlıkları, Güney Afrika'dan Nil vadisine, Yakın Doğu'dan Batı Avrupa'ya Asya içlerine dek çok az değişiklik gösteren, dünya çapında bir teknolojidir. Bu uzun süre ve geniş cağrafi yayılım içinde Homo erectus'lar belki yaban öküzü ve fil gibi daha iri hayvanları avlama tekniklerini de geliştirmişlerdir; belki ateşin de yardımıyla av sürülerini tuzaklara sürüklemeyi, ya da yarlardan aşağıya sürmesini de öğrendiler.

Homo erectus kadınları, olasılıkla yabanıl bitki toplayıcılığı yapmaktaydılar. Avın rast gitmediği dönemlerde, bu faaliyet, topluluğun yaşamını güvence altına alan, hayatî bir işlevdi.

Günümüzden 2-300 000 yıl kadar önce, Alt Yontma Taş Devri'ni geride bırakarak, Orta Paleolitiğe, yani Orta Yontma Taş Devri'ne geçildiğini görürüz. Bu geçiş, en başta taş işleme tekniklernideki değişikliklerden izlenmektedir. Kaplumbağa biçimli bir çekirdek taştan iki genişçe yonga çıkarma tekniği, ilk örneklerine Paris yakınlarnıdaki Levallois'da rastlandığı için Levallois tekniği adıyla anılır. Bunun yanısıra, beş-altı yonga çıkartacak biçimde yontulmuş küçük disk çekirdekler de Orta Yontmataş Devri'nin tipik teknolojisi arasındadır.

Orta Yontmataş Devri'ne damgasını vuran insan türü de farklıdır. *Homo Sapiens* türünün, adını, ilk kalıntılarının 1856 yılında bulunduğu Almanya'daki Neander vadisinden alan, *Neanderthal İnsan* alt türüdür bu yeni insanlar. *Homo erectus*'un Afrika'dan ayrılmış bir kolundan evrildikleri sanılmaktadır. *Anatomik bakımdan modern homo sapien*'lerden basık kafatasları, yatık alınları, alın üstü çıkıntıları, daha uzun kol ve bacakları ile ayrılırlar. Beyinleri günümüz insanınkiyle aynı irilikte, hatta daha iridir.

Neanderthal İnsan, son buzul devri Würm'ün egemen olduğu soğuk, buzlu Avrupa ve Avrasya iklimine başarıyla uyum sağlayabilmişti. Ancak yaşam alanları buralarla sınırlı değildi, gerçekte en erken *Neanderthal İnsan* kalıntılarına Yakın Doğu'da rastlanması, bu türün Avrupa'ya Yakın Doğu'dan yayıldığını düşündürür. Orta yontmataş çağının başat iki taş teknolojisi, *Mousterrien ve Levalloisien, Neanderthal İnsan*'ın eseridir.

Neanderthal İnsan'ın avcılığı, daha az seçmeci ve rastlantılara bağımlı bir avcılıktır. Daha çok yalnız gezen hayvanları, gebe dişileri, yaşlı hayvanları ve benzeri, avlanması göreli daha kolay türleri yeğledikleri anlaşılmaktadır. Kendileriyle aynı bölgelerde, kimi zaman çağdaşları olarak ortaya çıkan AmHs'ya da *homo sapiens sapien*'lerin egemen olduğu, hayvanları uzak mesafeden avlamayı olanaklı kılan fırlatma sopası, hafif, keskin uçlu mızraklardan yoksundurlar. *Neanderthal İnsanlar* avlarını apansız baskınlarla gafil avlayıp, yakın mesafeden öldürmekteydiler. Bu nedenle, bulunan pekçok *Neanderthal İnsan* iskeletinde kı-

rıklar tesbit edilmiştir. Bu insanlar her yıl göçeden hayvan sürülerini izleyerek yer değiştirmekteydiler. Kışın göreli korunaklı vadilere sığınarak -45 dereceyi bulan soğuklarla başetmeye çabalıyor, kısa, ama göreli sıcak yazları ise gezginci avcılık yapıyorlardı. Bu nedenle, avcılığın verimsiz olduğu kış mevsimleri için etleri yazdan depoladıkları anlaşılmaktadır. Yılboyu çözülmeyen donmuş topraklarda açtıkları çukurlar, bu iş için en elverişli doğal depolardı.

Buzullarla kaplı Avrupa ve Avrasya içlerinde bunlar olup biterken, günümüzden 150 000 yıl kadar önce Afrika'nın güney yarısında, *homo sapiens sapiens*'ler değişen iklim koşullarına koşut olarak farklı yaşam tarzlarına uyarlanmaktaydılar. Ormanlarda, açık savanlarda, deniz kıyılarnıda yaşayan insan grupları farklı avadanlık çantaları geliştirmekteydi. Yağmur ormanlarının kenarında yaşayan topuluklarda kaba kazmalar ve benzeri avadanlıklar başatken, savan ve açık alanlara yayılan halklarda daha hafif aletler geliştirilmiştir; daha fazla kazıyıcı, bıçak, sivri uçlu mızraklar, antilop avlamada kullanılan silahlar gibi. Bölgenin başlıca av hayvanları fil, Afrika öküzü, yabanıl sığırdı.

Homo sapiens sapiens'in Avrupa'da ortaya çıkışı ise, iklimin kısa süreli de olsa ılımanlaştığı 50 000 yıl öncesine rastlamaktadır. Avrupa'daki ilk örneklerine 1868 yılında Fransa'nın Perigord bölgesindeki Cro-magnon kaya sığınağında rastlandığı için Cro-magnon olarak adlandırılan bu insanlar, fizyonomi olarak artık tümüyle modern insanların görünümündedir: kafatası yuvarlanmış, alın yükselmiş, alın çıkıntısı yokolmuştur. Evet, cro-magnonlar Avrupa'da iklimin göreli ılımanlaştığı bir dönemde ortaya çıkmışlardır, ama, Afrika ve Avrupa'ya yayıldıkları sanılan Yakın Doğu'ya göre yine de sert olan bu iklime uyarlanmaları için yeni avadanlıklar ve av teknikleri geliştirmeleri gerekecektir. Bunların yanısıra, *homo sapiens sapiens* daha önceki insan türlerinin sahip olmadığı, çok önemli bir kültürel silahla donanmıştır: konuşma yetisi.

Günümüzden 45 000 yıl öncesi *homo sapiens sapiens*'inin sınırlı bir sözlük dağarcığına sahip olduğu ve fiil çekimlerini yapamadığı sanılmaktadır. Bu yetiyi zamanla zenginleştirmesi ve gelişkin bir dile sahip olması, türümüzün hayatını sürdürme mücadelesinde önemli bir olanak sağlayacaktır. Dil sayesindedir ki aynı grupta yaşayan insanlar, yaşamsal faaliyetlerinde, yani avcılık ve toplayıcılıkta daha ileri bir eşgüdüm kurabilmişler, bilgi ve teknoloji birikimlerini sonraki kuşaklara daha rahat aktarabilmişler, insan toplulukları birbirleriyle daha rahat ilişkiye geçip kültürel alışverişi sağlayabilmişlerdir.

Bundan 40 000 öncesinden itibaren av kamplarında daha az hayvan türüne rastlanmaktadır. Bu, insanların artık rastgele, önlerine çıkan hayvanı değil, seçerek avlanmaya yöneldiklerini göstermektedir. Örneğin, bir soğuk iklim hayvanı olan rengeyiği, 10 000 yıl boyunca Avrupa'da yaşayan insan topluluklarının tüm beslenmesinin % 30'unu oluşturmuştur. Ren geyiği, yalnızca etiyle değil,boynuz ve kemikleriyle de insanlara önemli yararlar sağlamıştır. Modern insanın damgasını vurduğu Üst Paleolitik, ya da Üst Yontmataş devrinin yerleşimlerinde, artık çok gelişmiş ve çeşitlenmiş olan taş avadanlıkların yanısıra, bol miktarda ren geyiği boynuzundan yapılma ok ve mızrak uçlarına, oltalara, iğnelere, fırlatıcılara, hatta takılara rastlanmaktadır.

Son buzul devri olan Würm buzulunun son dönemlerinde avcı-toplayıcı yaşam tarzı en gelişkin dönemini geçirmektedir. Batı Avrupa'dan Avrasya bozkırlarına, ren geyiği, kızıl geyik, bizon, yaban öküzü, at, yaban domuzu, dağ keçisi, tüylü gergedan, mamut gibi iri hayvanların yanısıra kutup tilkisi, kurt, kunduz, tavşan gibi küçük, seri hayvanları, keklik, ördek, güvercin gibi kuşları avlayarak ve akarsulardan somon, alabalık, tatlısu levreği ve yılanbalığı tutarak geçinen, hayvan dişleri ve deniz kabuklarından takılar yapan, mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına hayvan resimleri, av sahneleri çizen, taş, kemik ve boynuzdan kadın heykelcikleri üreten, çok gelişkin avadanlıklar imal edebilen üst yontmataş kültürleri pıtrak gibi bitmektedir.

Alet çantasının artık bir haylı kalabalıklaştığı görülmektedir: tek ve çift yüzlü dilgi kazıyıcılar, dilgi çakılar, dik kazıyıcılar, tahta saplara takılan uçlar, kemik kargı uçları, savurga yatakları, kançaklar, boynuz kamalar, ok ve yay, fırlatma taşlarının yanısıra çekiç ve kalem gibi araç yapımında kullanılan araçlar da imal edilmektedir artık.

Üst yontmataş devri insanları, bu gelişkin, uzağa atılabilen silahların yanısıra, avlarını tuzaklara düşürmekte, ya da bizon, geyik, mamut sürülerini yarlardan aşağıya yuvarlayarak bir yıllık et gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Etleri donmuş toprakta açılan çukurlarda depolamanın yanısıra, ateşte kurutma tekniğinden de yararlanmakta, böylelikle uzun süreli ve avlanmanın çok zor olduğu soğuk kış günlerinde hazır yiyeceklerden yararlanabilmekteydiler.

Avrupa'da buzul devri yaklaşık günümüzden 10 000 yıl kadar önce sona erdi. Ve Avrupa'nın avcı toplayıcıları, Yakın Doğu'da başlamak üzere göreli kısa bir sürede tüm yeryüüne yayılan ve insanların başat geçim biçimi haline gelen tarım ve hayvancılığı öğrenerek uygarlığa doğru devasa bir adım attılar.

Ancak bu son derece önemli gelişmeyi ilerideki yazılara bırakarak, şimdi milyonlarca yıl boyunca insanın temel geçim faaliyeti olmuş avcılığa ilişkin söylenceleri izlemeye çalışalım.

İlk durağımız Pireneler'in doğu ve batı eteklerinde yeralan mağaralar olacak. Tarih: 20 Temmuz 1914.

Fransız kont Henri Bégouen sıcak yaz günü, üç oğluyla birlikte, iki yıl önce keşfettikleri Tuc d'Audoubert mağarasını ziyaret etmek üzere, Pireneler'in batısında Ariége bölgesinde, Montesquieu-Avantes'da yürüyorlardı. Bir ara sıcaktan bunalıp bir ağacın gölgesine sığınmaya karar vermişlerdi ki, yoldan geçen bir köylü, onlara az ilerideki 'rüzgarlı deliğe' giderlerse serinleyebileceklerini söyledi. İki yıl önceki buluşlarının heyecanıyla Kont ve üç oğlu derhal deliğin bulunduğu yere doğru seğirttiler. Mağaranın ağzına vardıklarında, deliği biraz genişlettiler ve oğullardan biri, belinde bir halatla, karanlık deliğin içine doğru süzüldü. Yirmi metre kadar indikten sonra, mağaranın zeminine varmıştı. Ve onbinlerce yıldır kimsenin ayak basmadığı mağaranın içinde yürümeye koyuldu.

Baba ve iki oğul, bir saati aşkın bir bekleyişten sonra kaygılanmaya başlamışlardı ki, halatın ucu birkaç kez çekildi. Derhal delikanlıyı yukarı çektiler; çocuk heyecan içindeydi: "Yepyeni bir mağara," diye haykırdı; "üstelik resimlerle dolu!"

Ancak bir ay sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verecek ve bu yeni mağaranın keşfi, ancak savaş sonrasında gerçekleştirilebilecekti.

Kont'un üç oğluna gönderme yaparak Les Trois Fréres: Üç Erkek Kardeş adını verdiği mağara, günümüzden 25-30 000 yıl öncesinin üst yontmataş devri sanatının en zengin örnekleriyle doludur. Mağaranın duvarlarına taş avadanlıklarla kazınarak çizilmiş hayvan betimlemeleri, insana hayranlık verecek bir gerçekliği yansıtmaktadır: mamutlar, gergedanlar, bizonlar, ren geyikleri, misk öküzleri, sansarlar, ayılar, yaban atları, yaban eşekleri, kar baykuşları, tavşanlar, hatta balıklar... mağaranın bir bölmesinde, son derece gerçekçi bir uslupla çizilmişlerdir. İşin ilginç yanı, bu hayvanların çoğu yaralı olarak betimlenmiştir: ok ve mızraklar havada uçuşmaktadır, ya da hayvanların böğürlerine saplanmıştır.

Ve bu, yalnızca Trois Fréres mağarasında değil, Pireneler'in İspanya ve Fransa'ya bakan eteklerinde sıralanmış bir dizi üst yontmataş çağı mağarasında da böyledir: Altamira, Lascaux, Touc d'Audoubert ve diğerleri.

İnsanlar bu mağara resimlerinde çok az betimlenmiştir, tüm insan figürleri, avla bağlantılı olarak resmedilmiştir ve büyük bölümü, hayvan kılığındadır.

Öte yandan, Lascaux mağarasının galerilerinden birinde bulunan yüzlerce yetişkin ve çocuk ayak izi, bu mağaraların ayin amaçlı olarak kullanıldıklarını doğrulamaktadır. Mağaraların iskan edildiğine ilişkin hiçbir ize rastlanmamıştır. Dahası, resimler her mağarada bir galeriye, üstelik de ulaşılması en güç, gözlerden en uzaktaki, en karanlık galeriye çizilmiştir. Ve bu uygulama, on-onbeş bin yıl boyunca süregitmiştir.

Pirene mağaraları, bize tarihin bilinen en eski kültlerinden birini, av kültlerini canlandırmaktadır. Yaşamları avın semereli geçmesine öylesine bağımlı olan üst yontmataş avcıları, olasılıkla av partilerinden önce mağara-tapınaklarında toplanıp, nasıl yürütüldüğünü bilemediğimiz ayinler eşliğinde, av hayvanlarını mağara duvarlarında 'yaralayarak' avın bereketli geçmesini sağlamaya çalışıyolardı. Resmedilen insanlar, olasılıkla hayvanın kılığına girerek onun hareketlerini yansılıyan, belki de onu avlanmaya ikna etmeye çalışan taş devri büyücüleri, ya da şamanlarıydı!

Av kültlerine ilişkin söylenceler, çağımızda yaşayan avcı-toplayıcı topluluklarda olduğu gibi, uygarlığa geçmiş toplumların mitoslarında da hâlâ yankılanmaktadır.

Antropolog Frobenius'un Afrika yolculuklarından birinden aktardığı şu öyküyü birlikte izleyelim. Araştırmacı, 1905 yılında Belçika Kongosu'nda Kasai ve Luebbo arasındaki cangıl bölgesinde üçü erkek biri kadın, dört 'pygmy' ile birlikte yolalmaktadır. Süreç içinde, yol arkadaşlarıyla diyalogu, onlardan bir antilop avlamalarını isteyecek kadar ilerletir.

"Bana şaşkınlıkla baktılar," diye sürdürüyor anlatısını Frobenius, "en sonunda içlerinden biri, bunu seve seve yapacaklarını, ama o gün hazırlıklı olmadıkları için tabii böyle bir şeye girişmeyeceklerini söyledi. Sonunda uzun pazarlıklardan sonra, ertesi sabah, gün doğumunda hazırlıkları tamamlayacaklarına güvence verdiler, ve ayrıldık.

Bu insanların nasıl hazırlanacağını çok merak ettiğimden, gündoğumundan önce uyanıp, küçük dostlarımın bir gece önceden hazırlıkları tamamlamak için seçtikleri açık alanı görebileceğim bir yerde, çalıların ardına gizlendim. Hava henüz aydınlanmamışken geldiler. Erkekler yere eğilip tüm çalı çırpıları temizledikten sonra, düzlediler. İçlerinden biri parmağıyla kumun üzerine birşeyler çizdi, bu sırada diğerleri bir çeşit dua terennüm ediyorlardı. Sonra hep birden susup birşeyler beklemeye koyuldular. Bu arada güneş ufukta belirmişti. Erkeklerden biri, gerili yayında bir okla temizlenmiş alana çıktı. Birkaç saniye içinde güneşin ışınları yerdeki çizgilere isabet etmişti, aynı anda şimşek hızıyla şunlar oldu: kadın ellerini güneşe doğru uzatıp yüksek sesle bazı anlaşılmaz sözcükler mırıldandı, erkek oku fırlattı, kadın tekrar haykırdı; ardından erkekler silahlarıyla ormana daldılar. Kadın birkaç dakika resmin başında kaldıktan sonra kampa döndü. O ayrılıktan sonra, gizlendiğim yerden çıkarak resmin başına gittim ve yerde yarım metre uzunluğunda bir antilopun çizilmiş olduğunu gördüm. Ok, boynuna saplanmıştı.

Erkekler yokken alana dönüp resmin fotoğrafını çekmek istedim, ama beni yakından izleyen kadın

yalvararak bunu engelledi. Akşamüstü erkekler ellerinde boynundan vurulmuş güzel bir geyikle döndüler. Küçük insanlar, avlarını bırakarak ellerinde bir tutam tüy ve bir matara dolusu kanla tepenin ardına doğru uzaklaştılar. Onları ancak iki gün sonra yeniden görebildim, ve o akşam, palmiye şarabının da verdiği sarhoşlukla, içlerinden bana en çok güvenenini konuşturmayı başardım. Üç erkeğin en yaşlısıydı. Tüyleri antilop resminin üzerine yapıştırıp kanı da üzerine dökmek için geri döndüklerini anlattı bana. Sonra da resmi silmişlerdi. Bu işlemin ne anlama geldiği konusunda hiçbir şey öğrenemedim; yalnızca, bunu yapmazlarsa, antilopun kanının bozulacağını alabildim ağzından. Silme işleminin de gündoğumunda yapılması gerekiyordu.

Bunları anlattığını kadına söylememem için yalvardı bana. Üstelik, gevezeliğinden dolayı fazlasıyla pişman olmuşa benziyordu; gerçekten de, ertesi gün, kuşkusuz şefleri olduğunu sandığım itirafçının ısrarı üzerine, bana bir veda dahi etmeksizin alelacele yanımdan uzaklaştılar."

Frobenius, bu olayı, öldürülen hayvanın kan davası gütmemesi için bir önlem olarak açıklamaktadır.

Japonya'nın kuzey adaları, Hokkaido, Sakhalin ve Kuriller'de yaşayan Ainu'lar, yarı göçebe, balıkçı ve avcı bir halktır, ama aynı zamanda tarımı bilmektedirler. Ainular bu dünyanın o kerte güzel olduğuna inanmaktadırlar ki, ilahlar, hayvan şeklinde sık sık ziyarete gelirler. Ayı, dağ tanrısıdır örneğin, baykuş köy tanrısı, yunus, deniz ilahıdır. Ağaçlar da yeryüzü tanrılarıdır; hatta insanların yaptıkları avadanlıklar da, usulünce işlenmeleri durumunda tanrı olabilirler. Bunları kuşanmak, insana güç verecektir. Ancak en önemli ziyaretçi ilah, ayıdır.

Dağda yavru, bir kara ayı yakalandıklarında, zafer sevinciyle köylerine getirirler, ayıyı kadınlardan biri emzirir, çocuklarıyla oynar ve kendisine büyük bir sevgi gösterilir. Ancak insanlara zarar verecek kertede büyüdüğünde, tahta bir kafese kapatılıp iki yıl boyunca balık ve darı lapasıyla beslenir ve nihayet, güneşli bir Eylül günü, serbest bırakılmasına karar verilir. Bu neşeli kurban ayinine iyomande, yani "geri gönderme" adı verilmektedir.

Şöleni düzenleyen adam, komşu köylere çağrı çıkartır. Konuklar, ellerinde bir-iki metre uzunluğunda dua sopalarıyla köye ulaşırlar. Bu değnekler, ateş tanrıçası, "büyük ana" Fuji'nin yanıbaşına yerleştirilir; ardından da ayının kurban edileceği alana getirilip yere saplanırlar. Sonra zemine ok-numba-ni denen iki kurban direği dikilir. Erkekler ayının bulunduğu kafese yaklaşırlar; ardlarında danseden, şarkı söyleyen kadın ve çocuklar gelmektedir; tümü daire halinde ayının çevresine oturur, içlerinden biri kafese yaklaşarak ayıya neler olacağını anlatmaya koyulur.

"Ey kutsal varlık, bu dünyaya, bizim avlayabilmemiz için gönderildin. Ülkene döndüğünde, lütfen bizlerden iyi bir şekilde söz et ve sana ne kadar iyi davrandığımızı anlat. Lütfen bize geri dön, seni yine kurbanla onurlandırırız..."

Bundan sonra, iplerle bağlanmış ayı kafesinden çıkartılır ve insan halkasının çevresinde dolaştırılır. Bundan sonra, öfkeden gözü dönene değin bambu oklar atılır kendisine. Ardından süslü direğe bağlanır, iki güçlü delikanlı onu yakalar, bir üçüncü çenesine tahta bir mızrak saplar, iki kişi kollarını, iki kişi bacaklarını tutar; kurban direklerinden biri boğazına, öbürü ensesine yaslanır, köyün nişancısı, yere bir damla kan dökülmeyecek biçimde yüreğine bir ok atar, direkler sıkıştırılır; küçük konuk geri gönderilmiştir.

Ayının kafası, tüm derisiyle birlikte soyulup eve taşınır, dua sopaları ve başka armağanlarla birlikte doğuya bakan pencerenin önüne yerleştirilir, önüne kendi etinden bir parça, bir çeşit meyvalı turta, kurutulmuş balık, darı lapası, bir testi sake ya da bira yerleştirilir. Ve şöyle bir söylev çekilir:

"Ey, küçük ayı yavrusu; sana bu dua değneklerini, turtayı ve kurutulmuş balığı veriyoruz; onları ana-babana götür. Yolda oyalanmadan doğruca ana-babanın yanına git, yoksa şeytanlar bu anıları çalarlar. Yanlarına vardığında onlara de ki, 'Uzun bir süre bir Ainu anne ve baba beni besledi ve tüm dertlerden korudu. Artık büyüdüğüm için, döndüm. Ve sizlere bu dua değneklerini, turtaları ve kurutulmuş balıkları getirdim. Lütfen sevinin!' Eğer bunları söylersen, küçük ayıcık, çok mutlu olacaklardır.

Ve bir ziyafet verilir, danslar edilir; ayıyı emziren kadın hem ağlamakta hem gülmektedir. Ayının etinden yapılan bir kase çorba yine yolcuya sunulur. Ayının aralarından ayrıldığını düşündüklerinde, adamlardan biri seslenir: "Küçük tanrı bitti; gelin tapınalım." Kaseyi alır, selamlar ve konuklara paylaştırır. Ardından etin geri kalan kısmı yenir; erkeklerden bazıları, güç vermesi için kanı içerler ve bir kısmını giysilerine sürerler.

Bundan sonra ayının kafası, postundan ayrılıp bir direğe iliştirilerek daha önceden yolcu edilmiş ilahların kafataslarının yanına yerleştirilir. Sölen ayının eti tümüyle bitirilene dek sürer.

Buna çok benzeyen bir ayini, Kuzey Amerika kıtasının güneyindeki pueblo'larda yaşayan Hobi kızılderileri, yakaladıkları şahin yavrusu için uygulamaktadırlar.

Evet, *İnsancıl*'ın bu sayısında bu diziye ayrılan yer tükendi, ama insan oğul ve kızlarının hayvanlarla ilgili inanış ve ayinsel pratiklerini tükenmedi. Önümüzdeki sayı aynı konuyu izlemeyi sürdüreceğiz.

Necip Fazıl Kısakürek'in Kalın Çizgili Şiiri

Afşar TİMUÇİN

Necip Fazıl Kısakürek'in (1905-1983) şiiri öfkeli bir şairin kalın çizgilerle örülmüş şiiridir. Bazı şairler şiir dünyalarını ince çizgilerle çizerler. Bazı şiirler alçak sesle hatta sessiz okutur kendini, onlarda sanki sesi hatta müziği araladıkça anlama ulaşırsınız, tadlara varırsınız. Bazı şiirler gür seslidir; sesle anlam birbirini tamamlar, daha doğrusu "ses anlamı belirleyici bir özellik taşır onlarda; onların anlamı sesinizi yükselttiğiniz ölçüde belirir bağırmamak koşuluyla. Necip Fazıl Kısakürek'in şiiri çoksesli değil yüksek sesli bir şiirdir, çoksesli olmaya zorlandığı yerlerde de tekseslilik sürer. Evet, onun şiiri yüksek sesi gerektiren bir şiirdir, görülmekten çok duyulmaya yatkındır, onu bizim için birileri okumalıdır. Dünyayla durmadan hesaplaşan, bir şeylerle aralıksız çekişen, savları olan, bir şeylere dört elle sarılan ve bir şeylere sanki ölümüne karşı çıkan bir huzursuz insanın şiiridir bu. Bu asık yüzlü yapıtlar gene de şiir doludur. Şair, onlarda çok zaman gerçek şiiri insana parmak ısırtacak ölçülerde yakalayıvermiştir.

Başta inanç olmak üzere yaşamın tüm sorunları yer alır bu şiirlerde. Ölüm başlıca temadır. Doğrudan doğruya ölümü anlatmak için yazılmış olmayan şiirlerde bile ölümle karşılaşabilirsiniz. Başlangıçta ölümü bir dinginlik ortamı gibi hatta bir kurtuluş gibi algılarsınız, biraz daha yaklaştığınızda onun korkunç yüzü, kemikten varlığı açık açık görünüverir. Ölümün korkunçluğu bilinmezliğinde midir? Bilinmezliğindedir, ancak yalnızca onda değildir. Ölümün kendisi korkunçtur. Necip Fazıl'in şiirinde ölümden yola çıkılır ve geniş bir daire çizdikten sonra ölüme varılır. Tanrı, insan, kent, doğa, ölüm, kadın, korku, yurtsama, ölüm... gene ölüm. Ancak bu ölüm tutkusu ya da takıntısı Necip Fazıl'ı bir ölüm şairi kılmaz, yaşam her durumda belirleyicidir, ölüm yaşamın bir yüzüdür, yaşamın gerçeklerinden yalnızca biridir

Ölüm yaşamsal gerçeklerden biridir ama yaşamı silip götürecek güçte değildir. Ancak ne olursa olsun, ölüm korkunçtur. Hecenin kalın sesli anlatımında ölüm tüyler ürpertici bir gerçeklik olup çıkar. Şairin ölüme bilgece bakmak istediği ama ona daha çok korkuyla baktığı doğrudur. Bilge kişi ölüm karşısında tedirginlikler yaşamayan, en azından böyle görünen kişidir. Örneğin *Ölünün odası*'nda bir ölünün görünümünü çarpıcı dizelerle tanıtlamaya girişen şair sonuncu dizede başlıca sorunu ortaya koyar:"*Bana geldiği zaman böyle gelecek ölüm."* Bir başka şiirinde *Çan sesi*'nde, sesyansımalarının da yardımıyla ölümün bütün soğukluğunu duyurur bize, ancak bunu yaparken bir kere bile ölüm demez. Bu şiir de bize Necip Fazıl'ın imgeler oluşturmak bakımından hatta simgeler oluşturmak bakımından oldukça başarılı bir usta olduğunu duyurur.

ÇAN SESİ
Odamda yanan mumu üfledi bir çan sesi;
Gözlerim halka halka gördü bu uçan sesi.
Önümden bir hız geçti, aktı ateşten izler:
Kaçıştı çığlık çığlık, uzaklara dehlizler.
Şimşekler yanıp söndü, şimşekler sönüp yandı;
Derindeki sarnıçta durgun sular uyandı.
Sağa sola sallanıp, dan, dan, dan, çaldı çanlar;
Durmadan çaldı çanlar, durmadan çaldı çanlar.
Sular ürperdi, eşya ürperdi, tunç ürperdi;
Çanlar, kocaman çanlar, korkunç korkunç
ürperdi.
Gördüm ki, adım adım, gölge gölge keşişler,
Ebedi karanlığın mahzenine inmişler...

Necip Fazıl Kısakürek, *Şiirlerim*

Necip Fazıl anlamı bazen apaçık imgelerin anlatıcılığına bırakır bazen de güçlü simgelere götürür, simgelerde duyurur, bazen de *Tabut*'da olduğu gibi düz bir anlatımla sunar: *"Cılız vücuduma tam görünse de/İçim bu dar yere sığılmaz diyor."* *Ruh* şiirinde yıllarca ya da yüzyıllarca sonra topraktan fışkırmayı uman bir ruhla karşılaşırız; dağılmış olan beden birdenbire toplanır, parçalar "bitişmiş"dir. Ruh o zaman kendine hayran hayran bakacaktır, toprağın üzerinde yalınayak koşmaya başlayacaktır; kenti dolaşacak, doğduğu evin odalarına girecek... Bütün bunlar bize ölümden korkuya kapılan bireyin titreyişlerini duyururken ölümün ahlak açısından iyileştirici yönünü de anımsatır ve bütün bunlar son derece güçlü bir şiirsel anlatımın belirleyici ögeleri olur. Evet, ölüm son derece ürkütücü, tedirgin edici bir yaşamsal ol-

gudur ve her zaman bir gün ben de ya da bir gün bana da duygusunu yansıtır: *"Ben de bir gün böyle haykıracağım:/ Yolcular oturun mezar taşımda!/ Yolcular önümde fısıldaşacak,/ Yolcularaşılmaz yollar aşacak,/ Taşımı yerlere yatıracağım;/ Ben de bir gün böyle haykıracağım" (Ölüler).*

Gene de ölümden korkmamak gerekir. *"Ölüm... O geldi mi ne var korkacak?/ Korkular biter" (Biter)* desek de iş o kadar basit değildir. İşin ucunda kocaman, indirgenemez bir *Yokluk* vardır: *"Yokluk, o donduran buz, o söndüren karanlık;/Büsbütün bilgisizlik ve tam bir unutkanlık."* Bu durum ölümün korkunçluğunu anlatmaya yetecektir. Bilinç her zaman bir varlığın bilinci olmakla yokluğu dışlayacak, onu kavramaktan uzak kalacak, hatta onu duyduğu zaman ya da karşıt öge olarak kendinde bulduğu zaman titreyecektir. Bu, insanın kaçınılmaz yazgısıdır. Ölümün dışında yaşayanlar var mıdır? Belki de. *"Şu geçeni durdursam çekip de eteğinden; /Soruversem: Haberin var mı öleceğinden?" (Haberi yok).* Oysa herkes gibi onun da ölümden haberli olduğu kesindir, olsa olsa ölümü unutmuştur. O da bir gün şöyle diyebilir: *"Ağzıma soğuk kurtlar dolacak, gözüme kum; / Dipsiz kuyu sürdükçe zaman, sürecek uykum..." (Dipsiz kuyu).* Ne olursa olsun, şu soru her zaman karşımızda olacak: *"Büyük randevu... Bilmem nerede, saat kaçta?/Tabutumun tahtası bilsem hangi ağaçta?" (Büyük randevu).*

Necip Fazıl inançlı bir kişidir, her inançlı gibi Tanrı'nın büyüklüğünü ve insanın bu büyüklük karşısındaki cılız varlığını düşünür, tartışır. Her şey giz doludur, yaşam tümüyle gizler alanıdır, doğa gizlerle örülmüş gibidir, her yerde aşkın gücün yüceliğini belirleyen göstergeler vardır. *"Ufuk bir tilkidir kaçak ve kurnaz: /Yollar bir yumaktır, uzun, dolaşık./ Her gece rüyamı yazan sihirbaz, / Tutuyor önümde bir mavi ışık" (Çile).* Her yerde inceden inceye anlamlar, görünmez güçler, şaşırtıcı görünümler vardır. Ancak bunları görebilmek için belli bir yetkinliğe ulaşmak gerekir. Bu yönde yetkinleşmek belki de silinmek, silinip gitmek, silikleşmek, yüceliğin karşısında hiçe indirgenmektir. *"Lugat bir isim ver bana halimden;/Herkesin bildiği dilden bir isim!/Eski esvaplarım tutun elimden; /Aynalar söyleyin bana ben kimim?" (Çile).* İnançlı he zaman üst dünyayı özleyecek, oranın özlemiyle yanacak, hep yurtsama duygularıyla dolu olacaktır. Bu güzel dünyada inançlı hep daha güzel bir dünyayı düşleyecektir, her şeyi ona göre düzenleyecektir: *"Kaçır beni ahenk, al beni birlik;/Artık barınamam gölge varlıkta./Ver cüceye, onun olsun şairlik, /Şimdi gözüm büyük sanatkarlıkta" (Çile)*

İnançlı için varolmanın bir tek anlamı vardır: Yüce Varlık'ı aramak. İki satırlık *Sanat* şiirinde Necip Fazıl inançlının yolunu şöyle çizer: *"Anladım işi; sanat Allahı aramakmış;/Buymuş oyun, gerisi yalnız çelik-çomakmış!"* Şair *Sen* şiirinde "birden daha tek" diye nitelendirdiği Tanrı'yı öbür şiirlerinde de yüceltirken belli bir inançlı ahlakının da temellerini göstermeye çalışır. Bu ahlak özünde bir yetinme ahlakıdır. Ünler, unvanlar, zenginlikler boş şeylerdir: *"Son gün olmasın dostum çelengim, toparabam; /Alıp beni götürsün tam dört inanmış adam" (Vasiyet).* Bu çerçevede insan bir bilinmezlikler dünyasında sürekli olarak yetkini aramaya, onun yoluna gitmeye çalışan eksikli ama istekli bir varlık olarak çizilir: *"Ben kimsesiz seyyahı meçhullar caddesinin; /Ben yankısından kaçan çocuk kendi sesinin" (Ben).*

Felsefe öğrenimi görmüş olan şair insan sorunlarını düşünsel bir derinlikte işlerken doğaya da deşici bir gözle bakar. Onun doğası canlıdır, capcanlıdır, insanla tam bir alışveriş içindedir: insan onda kendini görür, kendi gizlerini görür, onda Tanrı'yı bulabilir. Necip Fazıl'ın doğası Yahya Kemal'inki gibi durgun ve süslü, Ahmet Haşim'inki gibi renkli ve suskun değildir. Koyu renklerle çizilmiş, zaman zaman karanlık bir doğadır bu, gündüzden çok geceyi duyurur. İçinde anlamlar olan, dışına anlamlar sunan bir doğadır bu. İnsan bu devingen doğa karşısında son derece etkindir. Bu etkin insan tüm doğayla söyleşirken örneğin denize şöyle seslenir: *"Karşına, sahil, kaya, insan, kim çıkarsa vur!/Vur başına, alemde, kör, sağır, ne varsa vur!/Sal her taraftan, dağdan, gökten, pencereden sal!/Nihayet kala kala dünyada tek kişi kal!" (Azgın deniz).*

Doğa. Ürperten bir doğa, canlı olmaktan öte ruhsallıkla dolu bir doğa. Bize çok zaman kendinden çok doğaüstünü düşündüren bir doğa. Bu doğada bazı ögeler simgesel bir değer de taşırlar Gökler bizi tanrısala açar, deniz bir atılganlığın simgesidir. Sanki doğa her şeyden önce deniziyle doğadır. *"Her perdeden çalan sivrisinekler, /Sanki bir tel gevşer, bir tel burulur. /Sokakta uyanık kalan köpekler, /Yıldızlara bakıp durmadan ulur" (Gece yarısı).* Denilebilir ki Necip Fazıl'ın şiiri gücünü büyük ölçüde doğa görünümlerinden, doğa tanıtlamalarından, simgeye dönüştürülmüş doğal imgelerden alır. Necip Fazıl'ın şiiri doğası geniş bir şiirdir.

Şair hemen her soruna filozofça bakar, her sorunu filozofça ele alır. Şiirsel imgeler onda çok zaman derinlikli benzetme imgeleridir. Bu imgeler, zaman zaman simge değeri kazanır. Basit benzetmeci göstermecilikten yoğun bir simgeciliğe kadar uzanan bu güçlü şiirsel anlatımda her şey köktenci bir biçimde son açıklamalarına kadar götürülmek istenir. Bu anlamda belirtilenle belirten arasına büyük uzaklıkların girdiği, simgenin bulanıklıklarla örtüldüğü de olur. *Zaman* şiirinde şair köktenci bir arayış içinde zamanı pekçok şeye, suya, kuşa, inişe, yokuşa, sese, hırsıza, noktaya, güveye, semaya, toprağa... benzetir. Simgesellik daha çok göklerin ve yolların derinliklerinde ve kıvrımlarında belirir: *"Göklerin bir*

sırrı var./Onu arıyor yollar./ Gökler suda titriyor, /Yollar suda bitiyor//Göklerin gözü yerde. / Yollarınki göklerde.//(...) Yollar, beni vardırın!/ Gökler, tutup kaldırın!"

Ne olursa olsun şair bir kent insanıdır. Bir başına kalmış bir görünümü vardır, koca kentte bir başına gibidir. Kent, doğal anlamlarından ötede, insana özel insani anlamlar sunar. Kent doğadadır ama doğadan başka bir şeydir, insani gizlerle doludur. Necip Fazıl'ın bize sunduğu insan bu koca kentte tam anlamında soyutlanmış bir varlıktır. Tektir, karamsardır, yapayalnızdır, duyguludur, ayrıca kimsesizdir. *Kaldırımlar* şiiri bu yapayalnız kentli tipini en güzel duyuran şiirlerdendir: *"İkinizin de ne eş ne arkadaşınız var; /Sükût gibi kimsesiz, çığlık gibi hürsünüz."* Koca kentte kaldırımlar insanların ve insanlar kaldırımların yazgısını paylaşmaktadır. Sonuç insan için son derece dramatiktir hatta trajiktir: *"Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur, /Ne senin anladığın kadar kaldırımları."* İnsan için başkasıyla bütünleşme olanağı hiç yoktur, insan başkasından tümüyle kopmuş görünür. Bir başkası her zaman bir korku kaynağıdır: *"Arkamdan bir kahkaha duysam yaralanırım;/Onu bir başkasına ram oluyor sanırım,/Görsem pencerelerde soyunan bir karaltı."* Bu arada kentin çeşitli görünümleri de şairin dünyasına çok zaman sanrılı imgeler olarak yansır: *"Görürüm, çıkmışlar, kararmış çatılardan, /Kemik bir kol nasıl fırlarsa bir mezardan" (Bacalar).*

Belli bir kent var mıdır? Kent soyut bir düşünce midir? Belli bir kent varsa bu kent İstanbul mudur? *Canım İstanbul* şiiri bu kentin İstanbul olduğunu kanıtlar gibidir. Sözkonusu şiir tam bir övgü şiiridir: *"Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar; /Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar."* Şair bu şiirinde bize İstanbul'dan oldukça belirleyici görünümler sunlar, örneğin *"Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet"* der ya da şöyle söyler: *"Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu, /Adada rüzgar uçan eteklerden sorumlu. /Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından; /Hala çığlıklar gelir Topkapı sarayından; /Ana gibi yar olmaz İstanbul gibi diyar; /Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar..."* Bu şiir Yahya Kemal'in İstanbul'la ilgili şiirleri kadar da sarmaz bizi. Şiiri okurken Necip Fazıl'ın şiirinde alışık olmadığımız bir yapaylık çarpar yüzümüze.

Bu kentli tek insan ya da yalnız insan kendinden, hoşnut değildir pek. O bazen dünyayla tam bir çekişme içinde görünür, örneğin *"Ey dünya, sığdığın çizgiden utan." (Bayrak ve sultan)* deyiverir. Bazen kendine bakar, kendine yöneltir eleştiri oklarını: *"Aynalar, bakmayın yüzüme dik dik;/İşte yakalandık, kelepçeledik!/Çıktınız, umulmaz anda karşıma, /Başımın tokmağı indi başıma./Suratımda her suç bir ayrı imza./ Benmişim kendime en büyük ceza."* Siyasal bir özeleştiri havası taşıyan bu şiir şairin üstün anlatım gücünü göstermesi bakımından oldukça belirleyicidir. Evet, bu kentli insan tam anlamında sağ bir siyasetin içindeki şairi düşündürür. Necip Fazıl'ın şiiri bu anlamda zaman zaman sert bir kavgacılığa bürünür, Nietzsche'ci bir karşıtlığı sezdirir: *"Ey düşmanım, sen benim ifadem ve hızımsın;/Gündüz geceye muhtaç, bana da sen lazımsın!" (Düşmanıma).* Onun siyaset şiirleri bizim için hiç çekici değildir. *"Yuh olsun Milli Şef'e/Kıydı milli şerefe"* gibi dizelerin ne yapıda insanları heyecanlandıracağı bellidir. Necip Fazıl insanı araştırırken ne kadar ustaysa kaba siyaset şiirleri yazarken o kadar acemidir.

Türk şiiri onunla Cumhuriyet döneminin ilk büyük pırıltısını yaşamıştır. Şair ilk şiir kitabını *(Örümcek ağı)* 1925'de yayımlamıştı. Şiirimizin ikinci pırıltılı çıkışını 1929'da 835 satır'la Nazım Hikmet yapacaktır. (1905 doğumlu Necip Fazıl, Nazım Hikmet'den üç yaş küçüktür.) 1898 doğumlu Faruk Nafiz Çamlıbel'in seçme şiirlerini içeren *Bir ömür böyle geçti* (1933) üçüncü pırıltılı çıkışı oluşturur. Çamlıbel yeni şiiri derinden etkilemiş usta bir şairdir. Nazım Hikmet *Biz ve deniz* şiirini ona adamıştı (1917). Bireyci bir çizgide gelişen Cumhuriyet şiiri Necip Fazıl ve Faruk Nafiz'le insan sorunlarına derinlemesine girerken Nazım Hikmet'le toplumcu bir çizgiye yerleştirecektir. Bu çerçevede Necip Fazıl gizemciliğin, Faruk Nafiz duyguculuğun, Nazım Hikmet toplumculuğun başlatıcısı olurlar.

Afşar TİMUÇİN

FELSEFE
BİR
SEVİNÇTİR
İkinci Baskı

İNSANCIL YAYINLARI

Fiatı 300.000.- TL.

Çözüm Yasada Değil, Toplumsal Uzlaşmada

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de olaylar o denli yoğun ve hızlı biçimde akıp gidiyor ki, olup bitenler üzerinde durup düşünmek bir yana, ne olup bittiğini anlamak bile kimi zaman olanaksızlaşıyor. Aradan bir zaman geçip de neler olup bittiğini anlamaya ve üzerinde düşünmeye başladığımızda da çokluk şaşkınlıklara sürükleniyoruz. Son haftalarda kitle iletişim araçlarının gündemine gelen "Türk dilinin kullanılmasına ilişkin kanun tasarısı", ortalığı bir anda tozu dumana kattı; gazetelerde köşesi olan yazarların önemli bir bölümü bu taslağı ciddiye alıp tartışlar; kimi televizyonlarda da genellikle destekleyici ve/veya köstekleyici bir iki program yapıldı. Pek çok yazar, dilimizdeki kirlenme ve yabancılaşma olgusu karşısında böyle bir yasa taslağına gerek olmadığını, bunun yarar getirmeyeceğini söylerken resmi TDK yanlısı bir iki yazar da bu yasa taslağıyla ancak dilimizin koruma altına alınabileceğini, yabancı sözcüklerin yol açtığı kirlenmenin ve özensiz insanlarımızın dilimizi kötü kullanmalarının önüne geçilebileceğini ileri sürdü.

Yasa taslağında özetle şunlar dile getiriliyordu: Ticari unvan ve işyeri adları; mal, ürün ve hizmet adları; ticari etkinliklere ilişkin duyuru reklam ve tanıtım Türkçe olmalıdır./ Bu konuda Türk Dıl Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ü esas alınmalıdır, kimi tereddütler için TDK'ye başvurulmalıdır./Resmi ve özel ticari, kültürel kuruluşlar her türlü yazışmaları Türk diliyle yapmalıdır./ Kitle iletişim araçlarında Türkçe'nin doğru kullanılmasına özen gösterilmelidir; bunu denetleyebilmek için Türkiye genelinde Dil İzleme Kurulu (DİK), illerde ise Dil İzleme Alt Kurulları (DİAK) oluşturulmalıdır./ Bu kurulların görevi söz konusu alanlarda ortaya çıkan durumları (Türkçe'ye henüz tam yerleşmemiş yabancı sözcüklerin kullanılıp kullanılmadığını, gazetede, dergi ve kitaplar ile radyo ve televizyon programlarında TDK'nin *Türkçe Sözlük ile İmlâ Kılavuzu*'na aykırı yazılışları ve söyleyiş özelliklerini) saptamak; ilgili kuruluşları bu konularda uyarmak, uyarıları dinlemeyenlere para cezası vermek, yine ısrar edilmesi durumunda geçici süre yayınlarını durdurmak./ Suncu ve spikerler, yeni oluşturulacak olan *Sunuculuk Sertifikası Kurulu*'ndan sertifika almalıdırlar./ Bütün sözlü ve yazılı yayın organları ile yayınevleri, sayıları 1-10 arasında değişen Türk dili uzmanları çalıştırmak zorundadır...

Türkiye'de sorun durumuna gelmiş hemen her konuyu ancak yasalarla çözümleyebilirmişiz gibi bir bağnazlığı ilke edinmiş durumdayız. Belki pekçoğumuza bu durum, yani kanunlar hazırlamak, her şeyi kanunlarla düzenlemek... daha uygun görünebilir. Ancak son günlerin güzel bir deyişiyle *biz kanun devleti olduk belki, ama hukuk devleti olamadık.* Binlerce kanun bir yandan güncelleştirilmeyi bekliyor, öte yandan günümüz Türkçesine uyarlanmayı...

Şimdi konumuza dönelim; önce bir durum saptaması yapalım: Bugün ölçünlü Türkiye Türkçesi; sözvarlığındaki 100 bine yakın sözcüğüyle, hemen her türlü kavramı kendi söz üretme yollarını işleterek karşılayabilecek düzeyde olmasıyla bilim, felsefe, kültür, sanat vd alanlarda iletişim aracı olarak kullanılabilecek yeterlikte çeşitli anlatım olanakları bulunan bir dildir. Bunu bilim adamları, aydınlar, yazarlar... kısaca dili kullanan herkes biliyor; arada bir yabancı dil ve kültürlerin yoğun etkisinde kalanlar ya da Türk halkına ve diline inanmayanlar, Türkçe'nin bilim ve kültür dili olamadığını söylemek aymazlığına düşüyorlar. Pekçok dünya dillerinden Türkçe'ye, Türkçe'den de kimi dünya dillerine çeviriler yapılabildiğini; bizim bilim ve kültür adamlarımızın, yazarlarımızın, aydınlarımızın, bu alanlarda yabancılarla yarışacak denli başarılı yapıtlar verebildiğini niçin göz ardı ediyorlar dersiniz?

Peki, Türkçe'nin karşı karşıya olduğu sorunlar yok mu? Var kuşkusuz. Birincisi özellikle son yıllarda (son 20/30 yıldan beri) dilimize Amerikan İngilizcesi'nden ve Fransızca'dan yoğun bir sözcük akımı gözleniyor. Bunlara karşı yeterli önlemler almakta hayli geciktik, bugün de bunu savsaklıyoruz. Yapılan çalışmalar yeterince sesgetiremiyor. Dilimiz yabancı dillerden gelen bu sözcüklerle giderek kirleniyor. Bu, görmezlikten gelinemeyecek bir olgu. İkincisi ise Türkçe'nin kullanımıyla ilgili: Biz toplum olarak dilimizin kullanılmasına yeterince özen göstermiyor, önem vermiyoruz. Her alandaki savrukluğumuz, dil kullanımında da kendini gösteriyor. Özellikle radyo ve televizyonlardaki konuşmacıların (sunucu, spiker,

katılımcı) yaptıkları dil yanlışları arttıkça artıyor. Bunun temelinde de eğitim sistemimizi çağdaşlaştıramayışımız yatmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında belirlenen laik,demokratik, çağdaş, bilimsel eğitim anlayışıdan özellikle 1950'li yıllardan sonra aşırı ulusçu ve dinci eğilimler nedeniyle büyük sapmalar olmuştur. Eğitim programları çağın gerisinde kalmıştır, ders kitapları ezberlenecek bilgiler yığını durumuna getirilmiştir, yeni öğretim, yöntem ve tekniklerinden yeterince yararlanılamamıştır, öğretmen yetiştirme düzenimiz kısır siyasal çekişmelere kurban edilmiştir. Özetle Türkiye'de bugünkü iletişimsizliğin ve bundan kaynaklanan anlaşmazlıkların temelinde anadili eğitiminin gerçekçi biçimde yapılamayışını görmek ve göstermek zorundayız... Bunun toplumun kültür ortamı, değerler dizgesi, çağdaşlık anlayışı vb konularda da aşınmalara ve yabancılaşmalara yol açtığı bir gerçektir...

Türkçe'nin kirlenmesi ve bireysel dil kullanımındaki tutarsızlıklar, çelişkiler, yanlışlar vb.'nin önüne yasa ile geçilmesi olanaklı mıdır? Benim görüşüme göre olanaksızdır. Yasa taslağı TBMM'de kabul edilir de yürürlüğe girerse sorunlar yumağı daha da büyüyecek, tartışmalar içinden çıkılamaz bir duruma gelecek... Öyle ki özellikle cezalara işlerlik kazandırılırsa hemen her bir basın-yayın organı, özgürce yayın yapabilme ortamından yoksun kalacak; cezalar Demokles'in kılıcı gibi tepesinde sallanacak...

Bu yasa taslağı yerine neler yapılabilirdi? Devlet Bakanımız Sayın Işılay Saygın'ın, yasa taslağı yerine daha uzlaşmacı bir ortam hazırlaması yerinde olurdu. Şöyle: Bilindiği gibi Türk Dil Kurumu Sayın Işılay Saygın'ın başında bulunduğu Devlet Bakanlığına bağlı. Sayın Bakan Türk Dil Kurumu Başkanlığına şunları sorabilirdi: a) Bilim, kültür, sanat kurumlaranının üzerinde uzlaştığı bir yazım ve söyleyiş kılavuzumuz; b) Ölçünlü Türkiye Türkçesi'nin hemen bütün sözvarlığın içeren, tanımları yetkin, örnek kullanımları tanımları pekiştirici, dört dörtlük bir Türkçe sözlüğümüz; c) Bir etimoloji (kökenbilim) sözlüğümüz; ç) değişik dilbilimsel kuramlara ya da Türkçe'nin yapısına uygun,terimleri oturmuş, bölümlendirilmesi bilim kurallarına göre yapılmış, zengin örneklerle donatılmış, hemen her düzeyde okurun beklentilerine yanıt verebilecek bir dilbilgisi kitabımız var mı?.. Burada sözünü ettiğimiz bu çalışmalar, yasa taslağından çok daha önem ve öncelik taşımaktadır. Bugünkü Türk Dil Kurumu'nun bu soruların hiçbirine gönül rahatlığı içinde "evet" diyebileceğini sanmıyorum. Çünkü resmi TDK, *İmlâ Kılavuzu*'yla Türkçe'nin yazım gelenğini alt üstü etti, ayrıca bu kılavuzun her baskısında (1985-1996 arasında 4 baskı yaptı) birtakım kurallar ile yazılışları değiştirdi; *Türkçe Sözlük* ise bugünkü Türkçe'nin sözvarlığını kapsamaktan çok uzaktır; ayrıca yazım, söyleyiş, sözcük türü betimlemesi,tanımlama, örneklendirme vb. yönlerden binlerce yanlışla doludur. Hele hele aynı kurumun yayımladığı *Okul Sözlüğü* (1994) ise tam anlamıyla bir Türkçe cinayeti! (Bk. Yusuf Çotuksöken, *Bir Dilcinin Günlüğünden-Okul Sözlüğü'nün Eleştirisi*, İnsancıl Yayınları 1996). Resmi TDK, Türkiye Türkçesinin dilbilgisi konusunda sözü edilebilecek pek bir yayın yapmamıştır. Etimoloji sözlüğümüz ise henüz yoktur... Sayın Bakanımız, bu eksikleri bilseydi, böyle bir işe girişmezdi sanıyorum.

Sayın Bakanın yapacağı ikinci iş de şu olabilirdi: resmi TDK dışındaki bilim kurumları, bilim adamları, araştırmacılar, basın-yayın kuruluşlarının temsilcileri vd değişik kesimlerden Türkçe'nin bugün karşı karşıya bulunduğu sorunlarla ilgili görüş, çözüm önerileri isteyebilir; sunulan önerileri tarafsız bilim adamlarından oluşan kurullara incelettirebilir; önerileri birer birer uygulamaya sokabilir, sözgelimi yukarıda sözü edilen çalışmaları (en azından uzlaşmalı bir yazım ve söyleyiş sözlüğü hazırlanmasını) başlatabilirdi. Böylece karşılıklı iyiniyetler gösterildikten sonra kurumlar ve kurumlarda çalışan kişiler özdenetimlerini daha içtenlikle yapabilir duruma gelebilirlerdi. Bakın, şimdi daha trajikomik bir duruma değinmek istiyorum: Bugün yazım ve sözlük konusnuda resmi Türk Dil Kurumu ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında tam bir anlaşmazlık vardır. Ders kitaplarında resmi TDK'nin İmlâ Kılavuzu'na uyulmasını bir zorunluluk olarak gösteren MEB (Talim ve Terbiye Kurulu), *İmlâ Kılavuzu*'nun son baskısının yayımlandığı yılda (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (4 cilt 1995-1996) adlı bir sözlük çıkardı. Bu sözlük (yazılışlar, söyleyişler vd) resmi TDK'nin *İmlâ Kılavuzu*'ndan ve *Türkçe Sözlük*'ünden çok ama çok farklıdır. Sayın Bakanın bu konuyu Milli Eğitim Bakanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Sağlam ile görüşmesini isterim. Aslında her iki bakanımız, bu çelişkilerin nedenini (belki anlaşmazlıkların nedenini) anlayabilmek için kendi kurumlarında bu yayınlar için (bu yayınları hazırlayanlar, basımı için onay verenler hakkında) soruşturma açtırmalıdır...

Yasalar, örgütlü toplumların bugününü ve yarınını güvenceye alan değişen koşullara göre uyarlanabilme özelliği gösteren, toplumda hukukun (adalet, eşitlik, sorumluluk gibi) yerleşmesini amaçlayan düzenlemelerdir. Çağdaş toplumlar, yazılı yasaların yanı sıra yazılı olmayan yasalarla da kendini yönetebilmektedir. Bir yasa, özellikle ceza gibi yaptırımlar da içerecekse, toplumsal altyapıda birtakım çalışmaların yapılmasını da öngörmektedir. Bunlar yapılmazsa yasa, düzenleyici değil, cezalandırıcı olmaktan öteye gidemez. Toplumsal uzlaşma sadece yasalar yoluyla sağlanamaz; toplumdaki ku-

rumların, aralarında iyi bir iletişim kurarak, özdenetimlerini devreye sokarak, ortaya çıkan sorunlar için ortaklaşa çözüm kararları alabilir ve bunu içtenlikle uygulayabilir; ayrıca kamuoyuna da bunun açıklamasını yapar. Kanımca toplumsal uzlaşmaların etkileme gücü, yasaların yaptırımlarnıdan daha geçerli ve süreklidir. Çünkü toplumsal uzlaşmaların denetleyicisi kamuoyudur, yasaların denetleyicisi ise güvenlik güçleri ve yargı organlarıdır.

Dilimizin kirlenmesinin, yabancılaşmasının önüne geçebilmek, doğru ve düzgün kullanılmasını sağlamak amacıyla yapılacak çalışmaların başında yasaklayıcı yasalar çıkarmak değil, yasa hazırlığı içinde olanlara karşı alternatif öneriler hazırlayıp sunmak gelmelidir. Doğal olarak toplumsal yaşamın devingenliği, koşulların değişkenliği dili de yakından etkilemektedir; bu aşamada gerekli önçalışmalar yapılmadan, toplumsal uzlaşma yolları denenmeden, çeşitli cezalar ve yaptırımlar getiren bir yasa hazırlamaya kalkışmak da bağnazlık türlerinden biri olsa gerek. Bağnazlıkların her türlüsünden kurtulabilmek için bu tür fırsatlardan yararlanmayı bilmeliyiz...

İNSANCIL
İZMİR
TÜYAP
KİTAP FUARINDA
5. Sokak No.78

8-17 Mart 97

HİSSESİZ HİS

emperyalistlere hitaben
sosyalistlerin anısına

Kanatları iğdiş martılar
kendilerini girdaplarına bıraktılar
üç deniz görmeyen
el öpeni bol bir saltanatın:

Sakalları çekilerek çıkartılmış bebeler
beşiklerini devirerek uyandılar
şeffaf bir devrim sabahı

küskün ikili ilişkilerin
ortasında bulduğumda
kendinizi ve kendimizi:
Bir bölünebilir bütünlüğün iki gizli öznesi
arasında okunaksızdı devinimin şivesi
mezarlarınızdan mezarlarımıza fısıldanan
redifi ezberlenemiş bir dünsüzlüktü
virgülsüz akan mevsimlerle
sizi bizi aynı noktaya yığan
toprak ve hava değildi
ateş ile su hiç değildi;
aralarındaki sürtüşmeydi
namlunuzu esinlendiren
hayalarımızı pörsüten kanı
mataralarınıza boşaltan

Biz ki;
uygunsuz tarihin en uygun çocuklarıyız
Gözlerimize sürgü çekilip
sırtımızı verdiğimiz kalleş duvarlar
dört bir yandan daralsın dahi
Boğazımızdan geçerken
yolu kesilen sözleri
yutkunmadık-yutkunamazdık
siz ölümlüler gibi
neşterle de ölümsüzleşemiyor diye ecdadınız!

Savaş ÇELİK

Günlük'ten Seçmeler

André GİDE

Ünlü Fransız yazarı André Gide, yirminci yüzyıla damgasını vuran edebiyatçılardan biridir.

1869 yılında Paris'te dünyaya gelen Gide 1951'de aynı yerde öldü. İlk gençlik yıllarından itibaren toplumun katı kurallarına karşı çıktı. Din ve ahlak kurallarının insan yaşamını kısıtlamasına başkaldırdı. 1947 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazandı.

André Gide'nin çocukluğu Paris'te geçti. 11 yaşındayken babasını yitirdi. Geleneklere bağlı, sert bir kişiliği olan annesi tarafından eğitildi. Ömrü boyunca yoksulluk çekmedi. Edebiyat dışında başka bir şeyle ilgilenmedi. Birçok yolculuklara çıktı. Afrika'yı çok sevdi. Avrupa'nın Afrika'yı sömürgeleştirmek için gerçekleştirdiği çabaları kimi eserlerinde kıyasıya eleştirdi.

*André Gide onbeş yaşındayken kuzini Madeleine'e aşık oldu. İlk romanı **André Walter'in Defterleri** bu aşkı anlatır.*

*Gide genç yaşta ünlü Fransız şair ve yazarlarıyla tanıştı. Stéphane Mallarmé, Paul Claudel ve Paul Valéry ile arkadaş oldu. 1893'te Cezayir'de Oscar Wilde ile tanıştı. 1897 yılında ünlü **Dünya Nimetleri** adlı kitabını yayınladı. İnsanın bütün toplumsal bağlardan kurtulup, yaşamın tadını çıkarmasını savunan bu kitabıyla büyük yankılar uyandırdı.*

*1895 yılında kuziniyle evlendi. 1899'da **İyi Zincirlenmemiş Prometheus**'u yayınladı. 1902'e dilimize **Ayrı Yol** adıyla çevrilen ünlü romanı **L'Immoraliste** yayınlandı ve büyük yankılar uyandırdı. Gide, bu romanında da katı toplum kurallarını ve değer yargılarını önemsemeyen, bencil isteklerini gerçekleştirmeye çalışan, ama sonunda pişmanlık duyan bir insanın yaşamını anlatır.*

*1903 yılında yazdığı **Saül** adlı oyunu, **Dünya Nimetleri**'nin karşıtı gibidir. 1909'da yayınlanan **Dar Kapı** adlı romanında ise yaşamını Tanrı aşkına adayan birinin iç dünyasındaki çelişkileri anlatır.*

*Gide'in en önemli romanlarından biri de **Kalpazanlar**'dır (1926). Evlilik konusunu işlediği romanı **Kadınlar Okulu** 1929'da, **Oedipus** 1936'da yayınlandı.*

*Yaşamının bir bölümünde çekiciliğine kapıldığı komünizmden S.S.C.B.'ne yaptığı bir yolculuktan sonra vazgeçerek, "hata yaptığını" itiraf etti ve komünizmden vazgeçme nedenlerini **Retour de L'URSS (SSCB Dönüşü 1937)** adlı kitabında açıkladı. Eşinin ölümünden sonra **Günlük**'lerini yayınladı. 1940-1944 yılları arasında Tunus, Fas ve Mısır'da yaşadı. 1947'de, daha önce de belirttiğimiz gibi, Nobel Edebiyat ödülünü aldı.*

*Yayınlanmış öbür kitaplarından bazıları şunlardır: **Vatikan Zindanları** 1914, **Pastoral Senfoni** 1919, **Kongo'ya Yolculuk** 1928, **Robert** 1930, **Yeni Nimetler** 1935.*

Eylül sonu, 1894

En güzel şeyler çılgınlığın fısıldayıp, mantığın yazdırdığı şeylerdir. İkisinin ortasına kalmak önemli. İnsan düşe daldığı zaman çılgınlığa yakın, yazmağa başladığı zaman mantığa yakın olmalı.

31 Aralık 1891

Yazmağa başlayan biri için en güç iş içtenliktir sanıyorum. Sanatçı içtenliği çok önemli. (Kelimenin düşünceden önce gelmemesi bir de)

Ah, insanın bütün varlığıyla içten olabilmesi...

3 Ocak 1892

Bir yazar, anlatmak istediği gibi yaşamalıdır hayatını.

16 Aralık 1895

D'Annunzio, "Korkunç bir işçiyim ben," diyor. "Yılın dokuz, on ayında hiç durmadan, günde on iki saat çalışırım. Şimdiye kadar yirmi kitap yayımladım."

Ve hiç öğünmeden söylüyor bunu. Sessizce.

19 Nisan 1928

Günlerce ve haftalarca yağmurdan sonra, gökyüzü apaçık bu sabah. Belki de bu benim durumumu açıklayabilmek için yeterlidir.

20 şubat 1890

Günde bir iki saat Almanca, daha bir anlamlı kılıyor sevincimi. Öğrenimin büyülü akımı bu olsa gerek.

13 Eylül 1893

Akıl evrenden büyük olmalı, evreni içine almalı. İnsanın kendi kendini yitirmemesi için.

Ocak 1896

Kendime karşın, Roma'yı Stendhal'ın gözleriyle görüyorum. Roma'daki sıkıntımın gizli nedenini buldum. Kendimi ilginç görmüyorum burada.

8 Ocak 1902

L'Immoraliste'i neden üç yüz tane bastırdım dersiniz? Kitabımın satılmayacağını, ya da satışın çok kötü olacağını, elimden geldiği kadar kendimden gizlemek için. Bin iki yüz tane bastırsaydım, durum dört kat kötü olacaktı. Ve ben dört misli üzülecektim.

25 Mart 1902

Hollanda'dan çiçek ilaçları, laleler ve zambaklar geldi. Sabahın yedisinden akşam saat altıya kadar bahçede çalıştım. Durmadan. Dinlenmeden.

2 Ocak 1928

Bütün yeteneklerimizle mutluluğa nasıl erişebileceğimizi bilmiyorsak, bu, mutluluğun ne demek olduğunu bilmememiz yüzündendir. Mutluluğun elde etmekte değil, vermekte olduğunu anladığımız anda, başkalarını mutlu kılarak kendimizi daha mutlu, daha sevinçli kılmış oluruz.

Güz, 1889

Düşünün bir kere. Ayağınız altında Paris. Yazı masanızın öbür ucunda, pencereden bakınca bütün Paris görünüyor Yazacağınız en güzel eserin düşüyle girin böyle bir odaya. Ve eserinizi bitirinceye kadar dışarı çıkmayın.

Ocak, 1890

Anlamsız ve gülünç bir şekilde acı çekiyorum. Çevremdeki insanlar benim ileride ne olacağımı bilmiyorlar. Gözlerimdeki bakışlardan anlamıyorlar.

10 Haziran 1891

Yeryüzü bir aynadır benim için. Geçer karşısına kendimi seyrederim. Ve benim kötü bir görüntümü yansıtınca şaşkınlığımı gizleyemem.

Kasım sonu, 1890

Birkaç aydır kendi kendimle konuşmanın büyüsünü yaşayamıyorum. bencil bile değilim artık. Yazmağa başladığım anda yitiriyorum kendimi.

Nisan 1903

Yazılacak mektuplar bitiriyor beni. Sabrımı taşırıyor. Çalışmama engel oluyor. Böyle durumlarda arkadaşlığın sözü edilemez. En iyi arkadaşımdan bile vazgeçebilirim.

... Ama vazgeçmem. Enin sonunda yazarım ben.

Kasım 1904

L'Immoraliste'i bitirdiğim 25 Ekim 1901 tarihinden beri ciddi olarak çalışmadım. Oscar Wilde üzerine yazdığım deneme, Almanya'daki ve Brüksel'deki konferanslarım sayılmaz.

11 Ocak 1892

Sağ-töre ve içtenliğin kuralları arasında eziliyorum.

22 Nisan 1905

Sıhhatimin düzelmeye başladığını, yazma isteğimin, yazma ihtiyacımın beni yeniden sarmasından anlıyorum.

Ağustos 1893

Gerçekleştirelemeycek bir sevincin düşüyle eziliyorum şimdi. Düşü anlatıp, sevinçle düşü birbirinden ayırınca, sevinçle doluyorum sanki.

10 Ekim 1893

Önceki tedirginliğim, yaşamanın, sınırsız yaşamanın büyüsünde eridi. Doğanın güzelliğiyle büyüleniyorum ve her şeyi doğayla tanımlıyorum şimdi.

Türkçesi/Anıl MERİÇELLİ

YAPISAL EMPERYALİZM

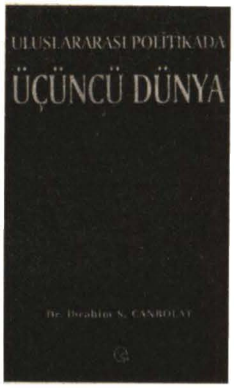

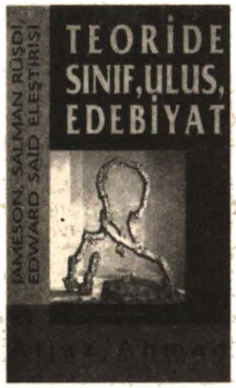

* Uluslararası Politikada Üçüncü Dünya, İbrahim S. Canbolat, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa Haziran 1995, 176 s.

* Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat, Aijaz Ahmad, çev. Ahmet Fethi, Alan Y. İstanbul, Ekim 1995, 354 s.

* Kültür ve Toplum, sayı 1, Yayına Hazırlayan: Tül Akbal, Hil Y., istanbul, Kasım 1995, 146 s.

"Üçüncü Dünya Ülkeleri Dış Politikası" dersini okutan ve Heidelberg Üniversitesi'nde 81-82 yarıyalında başladığı ilk seminer çalışmalarından beri konu ile ilgili araştırma ve sorgulamalarını sürdüren İbrahim S. Canbolat'ın çalışması, gerçek bir başvuru kaynağı ve bir referans kitap. Üçnücü Dünya bağlamında, neredeyse tüm kullanılan sorunsallaştırmalara, kısa kısa da olsa değinilmiş. Genel olarak Üçüncü Dünya kavramı ve Azgelişmişlik kavramının incelenmesinden sonra azgelişmişliğin içsel faktörlerle (iklim kuramı, Malthus kuramı, yoksulluk kısır döngüsü, Düalizm kuramı, yapısal heterojenlik, modernizasyon kuramları-geleneksellik, psikolojik ve sosyal etmenler) ve dışsal faktörlerle (yapısal bağımlılık, dış ticaret kuramları, baskın ekonomi, 'Terms of Trade' kuramı) tartılması yeralıyor. Uluslararası sistemin tarihsel evrimi verilirken sömürge sonrası devlet, Üçüncü Dünya'nın heterojenliği, batılılaşma, Avrupa Topluluğu ile ilişkiler ve endüstrileşme gayretleri gözden geçiriliyor. Son olarak da Soğuk Savaş sonrası dönemde Üçüncü Dünya inceleniyor. Bugün elbette Doğu Bloku'ndan ayrılan kimi ülkelerle birlikte daha da kalabalıklaşmış bir Üçüncü Dünya var.

Konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapacak olanların mutlaka elinin altında bulunması gereken bu eserin Yapısal Bağımlılık bölümünden buraya da bir parça aktarmak isteriz. Buna göre azgelişmişlik yapısal emperyalizmin bir sonucudur. Dünya, merkez ve çevre (periferi) ulusları şeklinde bölünmüştür. Bunların da ayrıca kendi içlerinde merkez ve çevreleri bulunmaktadır. Merkez uluslar -ki bunlara metropoller deniliyor- periferilerin merkezlerinde "köprü başlarına" sahiptirler ve bunlar aracılığıyla mevcut sistemi koruyarak çıkarlarını izleyebilmektedirler. Bu modelle Johan Galtung, merkez ülkelerle Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki ilişkileri bir tür yapısal emperyalizm bağlamında analiz eder. Merkez ulusların elit kesimi ile periferi ulusların elit kesimi arasında bir çıkar uyumu saptanırken, merkezde periferi (ezilenler) ile periferi içindeki periferi (ezilenler) arasında çıkar uyumsuzluğu görülmektedir. Üçüncü Dünya ezilenleriyle merkezdeki ezilenler arasındaki çıkar çatışması olgusundan Sultan Galiyev'in Sömürgeler Enternasyonali tasarısına dek uzanan bir hat da çekilebilir.

Biz buradan Üçüncü Dünyanın edebiyatıyla, sınıfıyla, ulusallığıyla tartışıldığı bir kitaba, açtığı kuramsal alanlarla öne çıkan Hint asıllı marksist yazar Aijaz Ahmad'ın kitabına geçmek istiyoruz. Kitap; Jameson, Salman Rüşdi, ve Edward Said'e yönelik olarak gerçekleştirdiği bir dizi polemik çerçevesinde biçimlendirilmiş. Bunlardan ilki, Fredric Jameson'la giriştiği üçüncü dünya edebiyatı ve uygarlıksal ötekilik tartışmasıdır. Jameson'ın *Social Text*'te yayımlanan "Çokuluslu kapitalizm çağında üçüncü dünya edebiyatı" başlıklı makalesi kısa bir süre sonra yine *Social Text*'te yayımlanan Ahmad'ın "Jameson'ın "öteki" retoriği ve ulusal alegori" yazısıyla karşılaşır.

Ahmad, hemen girişte, 'bilişsel bir Üçüncü Dünya Edebiyatı teorisi'nin olabilirliğine itiraz eder. İngilizce yazan az sayıda yazara ölçünün ötesinde değer biçildiğini belirttikten sonra ekler: Örneğin, *New York Times*'da Salman Rüşdi'nin *Midnight's Children*'ının "sesini bulan bir kıta" olarak nitelendirilmesine bakınız -sanki insan İngilizce konuşmayınca sesi olmazmış gibi. Ya da, Richard Poirier'in, şimdi Said'in son kitabının arka kapağını süsleyen *Raritan*'daki Edward Said övgüsü: "Said'in büyük başarısı şudur ki, kitabı sayesinde Filistinliler tarihte asla kaybolup

gitmeyeceklerdir." Bu, "camera obscura"nın tersyüz edlimiş dünyasıdır: Bizzat Said'in vizyonu Filistinlilerin deneyimi tarafından belirlenmiyor, tersine Said'in kitabı olmasa Filistinliler tarihte hiçbir yere sahip olamayacaklar! Herhangi bir öneme sahip olan ve İngilizce yazan Afrikalı, Asyalı ya da Arap bir entelektüele verilen ceza, hemen tek başına muhteşem bir temsilciliğe -bir ırkın, bir kıtanın, bir uygarlığın, hatta "Üçüncü Dünya"nın- yükseltilmesidir. bu genel bağlam içnide, şu anda metropolitan ülke dillerinde elde edilebilir olan şeye dayalı 'bilişsel bir Üçüncü Dünya Edebiyatı teorisi", tehlikeli bir girişim halini alıyor.

Ahmad, Jameson'ın "betimlediği" şeyin özünde, Birinci ve İkinci Dünyaların sahip oldukları üretim sistemeri (kapitalizm ve sosyalizm) açısından tanımlandığına; oysa üçüncü kategorinin -Üçüncü Dünya- salt dışsal olarak sokulmuş bir görüngü "deneyimi" açısından tanımlandığına dikkat çekiyor. İdeolojik olarak bu sınıflamanın dünyayı, tarihi yapanlar ve tarihin salt nesnesi olanlar olarak ikiye böldüğünü belirtiyor. Ahmad'ın sözkonusu ettiği tehlike, yani Üçüncü Dünyayı Sosyalist Dünyadan ayrı sınıflandırarak Üçüncü Dünyanın da sosyalist sisteme geçebileceği gerçeğinin örtbas edilmesi, sosyalist bloğun dağılmasından sonra bugün geçersizleşmiş durmuda. Çin Komünist Partisi'nin Üç Dünya Teorisi anımsandığındaysa, Birinci Dünya eşit derecede tehlikeli iki emperyalist güç olan ABD ve SSCB'yi kapsadığından, bugünkü birleşme şaşırtıcı gelmeyecektir

Ahmad, Üçüncü Dünya'dan tekil bir kültürel toplam olarak sözetmenin problemli yanlarına işaret ettikten sonra bilginin merkez aracılığıyla dolaşımını gösteriyor. Örneğin, kendi ülkesinin aydını ortalama bir Nijeryalı herhangi bir Asya ya da Latin Amerika ülkesinden, ya da pek çok Afrika ülkesinden çok daha fazla İngiltere ve ABD hakkında bilgiye sahiptir. Ahmad'ın makalesinden çıkabilecek belki de en yaratıcı sonuçlardan biri şu olabilir: Üçüncü Dünya ve Üçüncü Dünya edebiyatıyla ilgili kavramlar yine bizzat Üçüncü Dünya tarafından belirlenmelidir.

Ahmad, Salman Rüşdi'nin *Shame* romanı üzerine yazısındaysa Rüşdi'nin okuru paketlenmiş ve gereksinim haline getirilmiş bir kültürler süpermarketinde gezdirdiğini söylüyor. Kökende de, tarihin değiştirmeye açık olmadığı sadece anlatılaştırmaya açık olduğu anlayışının yattığını belirtiyor. Romandaki kadınlarln temsiline de özel bir vurgu yapan Ahmad'ın makalesi, Rüşdi'nin yazınsal duruşunun tanınması açısından da yararlı olabilir

Ahmad'ın Said'le ilgili makalesi ise "Oryantalizm ve Sonrası: Edward Said'in Eserindeki Metropolitan Konum ve Kararsızlık" başlığını taşıyor. Ahmad, *Oryantalizm*'deki en çelişkili yanı, yani kitabın Batı kültürel paradigması içinde ve onun önkabullerine yaslanarak oluştuğunu belirtiyor. Said, Aristo'dan T.S.Eliot'a kadar uzatılan kendiyle-özdeş, tarihüstü, metinsel Avrupayı tekrarlanmaktadır. Ahmad'a göre; "Atina'dan İngiltere'ye, Avrupa'nın bir yakın zaman uydurması oluşu ve Aeschylus'tan Kissenger'e herhangi bir anlatının da eşit derecede bir uydurma (ya da bir ön uydurmanın uydurulmuş yansıması) oluşu, Said'in aklına gelmemiş gibi görünen birşeydir. Açık gerçek şu ki, Homer ya da Aeschylus'un Persler ya da Asya hakkında söyleyebilecekleri, kabul edilebilir modern bir anlamda, uygarlıksal bir kendilik olarak "batı" ya da "Avrupa" yansıması değildir ve hiçbir modern söylem· bu kökene kadar götürülemez; çünkü, Antikitenin uygarlıksal haritası ve coğrafi imgelemi, Rönesans sonrası Avrupa'da uydurulanlardan temelden farklıydı. Ahmad burada Amin'in ve Bernal'in kitaplarını referans gösteriyor. Amin'in çalışması Türkçe'de yayımlandı (Avrupamerkezcilik, Bir İdeolojinin Eleştirisi, çev. Mehmet Sert; İstanbul, 1993). Ahmad, Martin Bernal'dan da şöyle sözediyor: Bernal, orjinal ve özerk bir kültürel oluşum olarak Antik Yunanistan uydurmasının, bunun,Mısır ve Doğu Akdeniz antikiteleriyle üst üste binmiş durumda olan Akdeniz kültürü mozağinden koparılmasının ve Afro-Asyatik-Avrupai bir ortak kaynak olmaktan çok Batı Avrupa tarihinin bir kaynağı olarak yeniden konumlandırılmasının, Avrupa'nın temel çıkarlarının Mısır'dan Hindistan'a kaymasından sonra ve Hint-Avrupa dil modeli, kültürel birlikler ve hareketliliklerin temel açıklayıcı modeli olarak yol aldığı bir sırada, 18. yüzyıl sonlarının bir ürünü olduğunu gösterir. Martin Bernal'in *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical civilisation, Volume I: The Fabrication of Ancient Greece 1785-1985* (Kara Atina: Klasik Uygarlığın Afroasyatik Kökleri, Cilt I, Antik Yunanistan'ın Uydurluması, New Brunswick: Rutgers University Press, 1987) başlıklı kitabı üzerine ayrıntılı bir yazı ve Avrupamerkezci tarih dosyasının da Bilim ve Ütopya dergisinin Mart 1996 sayısında (sayı:21) yayımlandığını belirtelim.

Ayrıca, Ahmad'ın çalışmasının, bir Hint Edebiyatı tarihi içerdiği de eklenmeli.

Kültür ve Toplum kitap dizisinin ilk kitabı ise Ahmad-Jameson tartışmasından hareketle hazırlanmış. Jameson'ın tartışılan makalesini yayımladığı gibi Ahmad'ın makalesinin de bir başka çevirisine yer vermiş. Kitaptaki diğer yazılar şöyle: " Yabanlar, ötekiler, sudaki balıklar... (Postmodern koşullar mı? Postmodern koşullanmalar mı?)" Z.Tül Akbal, "Farklı 'üçüncü dünya'lılar, Kıvanç ve Uzuner'in Türkiye hesaplaşmaları" Deniz Tarba Ceylan, "Türkiye'de Ulusal Kültür: Bir kavramsal çerçeve denemesi" Ahmet Fethi, "Fransız 'Yeni Sağ'ı" Ali Akay-Deniz Vardır, "Ne ağ ne balık" Pınar Asoğlu, "Uluslararası İlişkiler ve Feminizm" Sevgi Yöney. İkinci kitabın Meral Özbek editörlüğünde ve kamusal alan konulu olarak hazırlandığı da belirtilmiş.

Not: Canbolat'ın kitabına ulaşmakta karşılaşılabilecek güçlükleri düşünerek yayınevinin adresini veriyorum: Ezgi Kitabevi, Altıparmak Cad. Burç Pasajı No.35-36 BURSA.

GERİLLA KADINLAR!

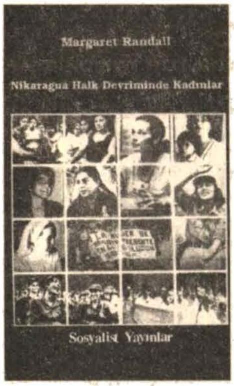

* Sandino'nun Kızları, Nikaragua Halk Devriminde Kadınlar, Margaret Randall, çev. Mehmet Emin Yurtçu, Sosyalist Yayınlar, Ağustos 1996, 192 s.

* Etiyopya Devriminde Gerilla Kadınlar, Tigreli Gerilla Kadınların anlatıları, Jenny Hammond, Çev. Orhan Kara, Sun Yayıncılık, istanbul Ağustos 1991, 224 s.

* Geri Döneceğiz, Mülteci Kamplarında Filistinli Kadınlar, Ingela Bendt ve James Dowing, çev. Tunç Soyer, önsöz: Abu Firas, Kıyı Yayınları, İstanbul Şubat 1987, 117 s.

* Yunan İç Savaşında Direnen Kadınlar, Eleni Fourtouni, çev. Alev Ertürk, Koral Y., İstanbul Mart 1990, 142 s.

Her biri de tanıklıklara dayalı bu dört değerli kitaptan alıntılar yaparken, kimi küresel sosyalliklerin anıştırılacağını umuyoruz.

" Kendi kızım -beni aldıklarında onbeş aylık olan- Muhafızlardan hâlâ nefret ediyor. Olayların onu bu denli etkilemeyeceği kadar küçük olduğunu sanmıştım. Ama yanılmışım. Birkaç yıl sonra, onu, gene hapiste olan babasını ziyarete götürdüm. Tam orada, o kadar küçük olmasına karşın gardiyanların üzerine saldırdı. Onlara, babasını niye tuttuklarını sordu. O kötü birşey yapmamıştı ki. Bana da, "Anne, babama biraz ıspanak getir de, tıpkı Temel Reis gibi güçlenip, bütün arkadaşlarıyla oradan kaçabilsin" dedi. "Amada Pineda, Sandino'nın Kızları'ndan.

"... Tüm bu ezilme din tarafından, özellikle kadının erkeğe eşit değil de yarısına eşit olduğunu savunan görüş tarafından güçlendiriliyordu. Müslüman kitlede daha yoğunlaşıyordu. Hıristiyan Tigreliler, klitorisin kesilmesi yoluyla sünneti, Müslaman afarlar ise tüm kadınlık organının alınması yoluyla sünneti uyguluyorlardı. Sünnet olmazsa, kadınların denetlenemez biçimde seksi olacakları düşünülüyordu..." Etiyopya Devriminde Gerilla Kadınlar'dan.

"Filistinli bir kadın olmanın daima çok özel bir anlamı olmuştur benim için. Bilir misiniz, bazen saydam bir varlık gibi hissederim kendimi... bütün dünyayı içime alabilirim. Dünyanın tüm dertlerini, acılarını. Bu bana her gün, her saniye gözlerimin önünde olan her şeyin bilincini kazandırır. Diğer insanların sorunlarına ve aşağılanmalarına karşı duyarlıyımdır. Kendi insanlarım için hissettiklerimi, onlar..., dünyanın tüm ezilen insanları için de hissederim. Diğer Filistinlilerin de aynı şeyi düşündüğünden, diğer insanların sorunlarıyla daha fazla uğraştıklarından eminim. Burada insanlar çok bilinçlidirler ve bu, yaşamlarının her anında yapmaları gereken birşeyler olduğuna inanmaları anlamına gelir." Filistinli Kadınlar'dan.

"Örgülü uzun saçlarımız, yırtık eteklerimiz ve çıplak ayaklarımız, kabarmış avuç içlerimiz, yartık ve pis elbiseler içindeki kambur ve kaba vücutlarımız ve derin kırışıklarla kaplı yüzlerimiz ile garip bir mahkum cinsiydik. Ancak, teröre, yüklere, dik dağ patikalarına rağmen yüreklerimizde hep mücadele ettik -hiçbir zaman vazgeçmeden, hiçbir zaman teslim olmadan yaşamı sürdürmek üzere hep mücadele ettik. Islık çaldıklarında yürüdük, bağırdıklarında koştuk, bir hizada durduk, boşalttık, yükleme yaptık, getirdik, götürdük. Ancak kendi hayatımız için yapmak zorunda olduğumuz işlerde tükenme noktasına kadar çalışarak her zaman direndik; inşaat, temizlik, kütükleri parçalama ve mutfak işleri vb. cezası ne kadar ağır olursa olsun, hiçbir zaman muhafızlar için birşey yapmadık. İlk başta çok öfkeleniyorlar ve bizleri hücre cezasına çarptırıyorlar, itaatsizlik nedeniyle sıkıyönetim mahkemesine sevketmekle tehdit ediyorlardı, ancak zamanla bunlardan vazgeçip kendi malzemelerini kendileri taşımaya başladılar." Yunanlı Kadınlar'dan.

Bir Kez Daha "Susan Felsefeciler"

Mustafa TOPAL

İyi niyetinden kuşku duymadığım Sayın M.Sabit Çalışkan "Susan Felsefecilere" (İnsancıl, sayı 75) başlıklı yazısında "toplumsal sorunlarla ilgilenen üç felsefecimizden söz ederek diğer felsefecilerimizi toplumsal sorunlara duyarsızlıkla... kendi kabuğuna çekilmekle eleştiriyor.

Sayın Çalışkan yazısında ülkemizin sorunlarıyla ilgili bazı değerlendirmeleri aktararak önemli gördüğü toplumsal sorunların altını çiziyor. Ona göre; yoğun bir ekonomik sömürü altında inleyen... son derece umutsuz halkımız geniş kitlelerin ezildiğine, bir avuç insanın bütün zenginliklere haksız bir biçimde el koyduğuna inanıyor. Ülkenin kötüye gidişi öylesine derin ki yakında çok kötü şeyler olabilir. Dünya ölçeğindeyse durum daha da kötü; YDD ücretli köleliği perçinliyor vb.

Tümüyle katıldığım bu saptamalar ardından sayın Çalışkan üç felsefecimizin -B.Çotuksöken, A.Timuçin, Ö.N.Soykan- *İnsancıl*'daki yazılarnıda ülkenin toplumsal sorunlarını işlediklerini öne sürüyor. Ardından diğer felsefecilerimizi toplumsal konularda sustukları için eleştiriyor.

Sayın Çalışkan'ın yazdıklarını okuyunca bir an kendimden kuşkulandım. Felsefecilerimiz arasında yapılan bu ayrımı neden fark edemediğimizi merak ettim. Hemen *İnsancıl*'ın son sayılarını gözden geçirdim. Ülkenin önemli sorunlarıyla ilgili üç felsefecimiz neler yazmış öğrenmeye çalıştım. Bu felsefecilerimizin ele aldıkları konular şunlar: Kimlik, felsefe, Descartes, anneanne, Ahmet Haşim, trajedi, aydınlanma, eğitim, yaşam...

Oldu mu şimdi sayın Çalışkan?

Toplumumuzun öne çıkan sorunları bunlar mı? Nerede kapitalist sömürünün eleştirisi, nerede iğrenç politik düzenin sorgulanması. Polis-mafyacı-politikacı,faşizm ilişkileri, kayıplar, kontrgerilla cinayetleri, Metin Göktepe'nin... Gazi katliamının sorumluları ne oldu? Nerede kürt sorunu... Kürdistan'daki köy yakmalar? T.Demirer'in dilinde tüy bitiren YDD üzerine ne demiş bu üç felsefecimiz?

Susan felsefecileri eleştirirken yapay ayrımlar yapmamalı, birbirimize boncuk dağıtarak kendimizi kandırmamalıyız. Halkın önemli sorunları açısından bakıldıkta bu üç felsefecimizin diğer felsefecilerimizden ne farkı var?

"Sen tanımıyorsun... bilmiyorsun, ama onlar farklı" diyebilirsiniz. Doğrudur. *İnsancıl*'da yazdıklarına göre kuşkusuz belletimcilerden bir farkları vardır. Ancak çabalarına ne kadar saygı duyarsak duyalım onların eleştirilecek yanları olduğunu gözardı edemeyiz. Yapıp ettikleri ortadı. Suya sabuna dokunmayan, genel... soyut konularda değerlendirmeler, irdelemeler... açımlamalar yapmakla yetiniyorlar. Felsefe cephesinden ülkemizde yeni bir yönelime ilişkin onlarda hiçbir ip ucu yok. En azından *İnsancıl*'daki yazıları açısından bu böyle.

Bana göre bu üç felsefecimizin diğer felsefecilerimizden esaslı bir farkları yok. Şuradan belli ki bizdeki resmi felsefe anlayışıyla bu üç felsefecimizin bir sorunları yok, çünkü felsefenin neliğine, felsefenin nasıl yapılacağına ilişkin resmi anlayışla bir kavgaları yok. Ne bizdeki belletimci (resmi) anlayışla hesaplaşıyorlar, ne de herhangi bir belletimciyi eleştiriyorlar.

Somut bir örnek vereyim. *İnsancıl*'da "Felsefede şike" üzerine bazı şeyler söyledim. Bu konuda üç felsefecimiz neden susuyor? Neden C. Gündoğdu'nun "bu işin üzerine gidelim" önerisini duymazlıktan geliyorlar? Benim bu savım yalan-yanlış, boş bir önermeyse neden bana yanlışımı göstermiyorlar? Oysa benim eleştirim onları da kapsıyordu.

Susan felsefecilerle yakından ilgili olduğu için bu konu üzerinde biraz durmak istiyorum. Felsefecilerimiz arasında var olduğunu öne sürdüğüm şikeye ilişkin savımı biraz daha açarsam belki konu daha iyi tartışılabilir.

Söz konusu savla felsefecilerimiz arasında çıkara dayalı, somut bir işbirliği olduğunu söylemek istemiyorum. Böylesi komplo kuramları çekici olsa da boştur... anlamsızdır. Ben, daha çok, felsefecilerimiz arasında adı konmamış dolaylı bir anlaşma olduğunu, bunun çerçevesinin de resmi felsefe anlayışı üzerinde anlaşmayla çizildiğini söylüyorum. Daha çık söylemek gerekirse; bizdeki resmi felsefe anlayışını yadsımayan, onunla hesaplaşmayan, bu anlayıın karşısına geçip ezilenlerden yana felsefe yapmayan her felsefeci bu şikeye ortaktır. Belletimci anlayışla çatışmadan, bu anlayışa seçenek olarak felsefenin ruhuna uygun sağlıklı -isterseniz buna devrimci de diyebilirsiniz- bir felsefi anlayış ortaya koymadan halk için felsefe yapılamaz.

Söylediklerimi somutlamak için bu üç felsefecimizin bizdeki resmi felsefe anlayışına uygun düşüncelerini ortaya koymam gerekiyor. Kısa

bir dergi yazısında buna olanak olmayacağı açık. bu nedenle yalnızca sayın Çotuksöken'in felsefe anlayışını ele almakla yetineceğim. Sayın Çalışkan'ın sandığının tersine onun felsefe anlayışı diğer felsefecilerimizden farklı değil.

BÇ'ye göre felsefe; varolanı varolan, düşünce, dil bağlamında inceleyen... ilişkiler bağlamında ortaya çıkan bir düşünce ve bilme etkinliğidir.

"Felsefe dışdünyada varolna yapıları düşünme -kavramlar alanı- açısından ve dil açısından, onlarla olan ilişkileri açısından değerlendirmektedir. (...) Her filozof dışdünya düşünme- dil ilişkilerini ele almakta ve bu ilişkileri yönelimleri doğrultusunda farklı biçimlerde kurmaktadır." (İnsancıl, sayı 72)

Felsefeyi bu biçimde tanımlamanın anlamı nedir? Bu, öylesine genel bir tanım ki BÇ bu sözlerle felsefe üzerine bize bir şeyler söylüyor, ama bir bilgi vermiyor. İnsan nedir, sorusuna verilen "insan... hayvandır" yanıtını düşünün. Farklı insanlar bu kalıptaki noktaların yerine şu sözcükleri koyarlar: "konuşan", "gülen", "soru soran", "merak eden", "aşık olan". Nedir bu yanıtların anlamı? Evet, tümü de doğru; çünkü hepsi insanın bir yanına ışık tutuyor.Ancak bunların zaten bildiğimiz bir şeyi yineleyen, bize hiçbir bilgi vermeyen çözümsel (analitik) yargılar oldukları açıktır.

"Felsefe...dır" yanıt kalıbındaki noktalı yere isteyen şu deyişleri koyabilir: "soru sorma sanatı", "yol", "dünya görüşü", "dünyayı değiştirmenin aracı", "eleştiri sanatı", "bilgiyi arama ve sevme" Bu yanıtların tümü doğrudur. Felsefi etkinlikte bu özelliklerin tümünü görmek olanaklı. Ancak bu çözümsel yargılardan yola çıkarak felsefenin neliğini anlamamız olanaksız.

"Felsefe bir hesaplaşmadır. Düşünen varlığın, bilen öznenin var olanı her yönüyle ele verecek, anlatacak, belirginleştirecek biçimde değerlendirmesidir, yorumlamasıdır." (İnsancıl, sayı 75)

Bu sözlerinden kolayca anlaşılabileceği gibi BÇ felsefeyi öncelikle bir değerlendirme ve yorumlama aracı olarak görüyor. Bu yaklaşımın felsefenin ruhuna aykırı olduğunu söylemeliyim. "Filozoflar bugüne dek yalnızca dünyayı yorumladılar. Aslolan onu değiştirmektir" derken Marks bu yaklaşıma karşı çıkıyordu. Kuşkusuz Marks haklıydı. Felsefenin ilk öncüleri de tümüyle onunla aynı kanıdaydılar.

Persler İonya'yı istilaya hazırlanırken kendisiyle gökbilimle ilgili tartışmak isteyen Pythagoras'a Miletli hemşehrimiz Anaximenes şu yanıtı vermişti: "Gözlerimin önünde ölüm ve kölelik dururken yıldızların düzeniyle nasıl uğraşabilirim?"

Yurttaşların kafalarını karıştırmaması koşuluyla af önerilen Sokrates, Protagoras, Aristoteles, Anaxagoras, Platon, Empedokles, Lao-Tse, Konfuçyüs... bütün bu filozoflar yalnızca varolanı değerlendirme ve yorumlamayla yetinmemiş, toplumsal sorunlarla içli dışlı olmuşlardı. Sonuçta politika yapmış, politika yaptıkları için çeşitli cezalar almışlardı. Sokrates'in ölüm cezası infaz edilmiş, Protagoras, Anaxagoras, Aristoteles, Empedokles aynı cezadan kıl payı kurtulmuş... sürgüne yollanmışlardı. Tiranların danışmanlığına soyunan Platon bile önce "Devlet"te ardından, "Yasalar"da politika yapmaktan geri durmamıştı. Joachim Ritter'in dediği gibi: "filozoflar gerçi kentinin (polisin) malıdır, ama kentin mutlu günlerinde değil, asıl kötü günlerin gelip çattığı, eski düzenlerin dağılmaya yüz tuttuğu (Platon'un deyimiyle) felaket önüne geçilemez bir hal alıpda bu felaket karşısında "gözleri karardığı" gün kentin malıdır."

Fransa'nın Cezayir'deki katliamlarına karşı çıkarken Sartre Anaximenes'i izliyordu. Yaşar Kemal Kürdistan'daki savaşı lanetler, DGM'de yargılanırken aynı yoldaydı. İyi ama felsefecilerimiz neredeler? Yoksa Güneydoğu'da... Kürdistan'da savaş yok mu?

Bunları söylerken Marks'ı anlamayan sığ marksçıların yaptığı gibi felsefeciyi politikacıya... politik militana indirgemek aklımın köşesinden geçmiyor. "Felsefe dünyayı değiştirmenin aracıdır" yönlü marksçı yargının da felsefeyi tümüyle dile getirmediği açık. Ne var ki bu yargının felsefeyi yalnızca değerlendirme ve yorum olarak gören anlayışın sakatlığını ortaya serdiği de açık.

BÇ'nin felsefenin "varolanı her yönüyle" ele aldığı savı bu noktada önemli. Varolanı her yönüyle ele almak ne demek?Felsefecinin buna gücü... ömrü yeter mi?

"Felsefe her şeyi incelemektir." (İnsancıl, sayı 72) diyor BÇ. Felsefe neden her şeyi incelesin? Evet... isterse herşeyi inceleyebilir, ele alabilir, buna hakkı var; ama felsefe bu işe soyunmaz, soyunamaz. Şu an yazı yazdığım kalemi oluşturan maddeleri ele alalım. Plastik, naylon, kauçuk... bu maddelerden yalnızca üçü. Bunları her yönüyle ele almaya kalksam organik kimyadan polimer kimyasına, oradan kuantum kimyasına kadar yıllar sürecek bir çalışmaya girmem gerekmez mi? Felsefeci her varolanı merak edip araştırır mı? Neden araştırsın? Karadeliklerin ayrıntıları, quarkların çeşitleri felsefeciyi neden ilgilendirsin?

Daha somut bir konuyu alalım. BÇ'nin kabul edeceği gibi felsefenin ana konusu... merkezi ilgisi insandır. İyi ama felsefe bir varolan olarak insanın her yönünü inceler mi? İnsanı inceleyen onlarca bilim varkan buna gerek var mı? İnsanın maymundan Afrika'da, nasıl türediği felsefeciyi ilgilendirir; ama ilk insanın Rift vadisinde mi, Om vadisinde mi yoksa Olduvai'demi türediği felsefeciyi değil insanbilimciyi ilgilendirir. İnsanın genetik yapısının ya da ruhsal-nörofizyolojik özelliklerinin ayrıntıları felsefeciyi neden il-

gilnedirsin? Bunlarla ruhbilimci ilgilenir

Felsefeci insanı bir bütün olarak ele alır. İnsan yaşamının anlamını, değerini vb. sorgular. Yaşamda en iyinin ne olduğunu ya da insanın kötüden ne anlaması gerektiğini irdeler, öneriler ortaya kor. Bunları yapmak için toplumla, sorunlarla, politikayla içli dışlı olmak gerekir. Her felsefeci kendi toplumundan çıkarttığı sonuçları işler, bir yapıt ortaya koyar. Ardından bu taşı getirip felsefi yapıya ekler. İşte bizde olmayan budur. Türk felsefesinin doğma zorunluğu buradan çıkıyor.

Felsefecilerimiz felsefeyi yalnızca değerlendirme ve yorum olarak görüyorlar.Bu nedenle halkla, halkın sorunlarıyla, politik gündemle... politikayla ilgilenmiyorlar. Bu değişmek zorundadır. Anadolu halklarını inceleyen politik-devrimci felsefecilerin insanı anlamaya... anlatmaya yönelik katkıları somut ürünler ortaya koymalıdır. Bu katkılar evrensel insan sorununun çözümüne Türk felsefecilerinin taşları olarak eklendiği gün Türk felsefesi doğmuş olacaktır.

Ama bunun için öncelikle düzenle... belletimci felsefeyle felsefece hesaplaşmak gerekiyor!

İstanbul Üniversitesi Öğrenci Kültür Merkezinde İ.Ü. FELSEFE KULÜBÜ KURULDU

Tarihin ve toplumun koşulladığı gerçeklerin bilinciyle hareket eden insan için, felsefenin eleştirici olma özelliği, vazgeçilmez olduğu gibi, felsefe için de kök salıp geliştiği verimli bir toprak sağlar. Eleştiri insan için vazgeçilmezdir; çünkü özgürleştirir. Eleştiri felsefe için verimli bir toprak sağlar çünkü düşüncelerin tartışılıp eleştirildiği bir ortamda felsefe yeni açılımlar sağlayabilir.

Bu bilinçle hareket eden Felsefe Kulübü, bütün zamanlar, okullar ve akımlar için geçerliliği mutlak olacak, sabit ve ebedi bir felsefe tanımı aramaya çalışmadan bütün felsefe sistemlerini ve filozofları inceleme ve araştırma konusu olarak görür; çünkü felsefe üretimi yapabilmek ve felsenin içine girebilmek tüm felsefe sistemlerinin ortak bilincini anlamakla mümkün olur. Felsefe Kulübü felsefeyi soyut, mistik tartışmaların alanı olarak algılamaz. Felsefenin en temel problemi insandır, insanın tüm sorunları felsefenin ilgi alanına girer.

Felsefe Kulübü, felsefeyi öğrenciler arasında yaygınlaştırmak, felsefeyi hapsolduğu küçük dünyadan kurtarıp, üniversiteler üzerinden giderek tüm toplumla buluşmayı hedefliyor. Böylelikle hem felsefenin hem de üniversite ve toplumun niteliği yükselmiş olacaktır. Bunun yanında Felsefe Kulübü sosyal kültürel faaliyetlerde bulunarak, paneller, sempozyumlar ve şenlikler düzenleyerek, bülten çıkararak, diğer kulüplerle ortak etkinlikler düzenleyerek, felsefe ve insan arasında bugün varolan duvarı yıkmak için çalışır.

TÜRKÜCÜ OLACAK

Çocuğun biri
Koymuş kafasına
Türkücü olacak
Ta maraştan
O çocuğun biri

İstanbul bir zebani
Yemiş, bitirmiş onu

DÜŞ VE UÇURTMA
Ah
Tek yanlı olsa hayat
Sadece
Düş ve uçurtma

AY DOĞDU
Ay doğdu işte
Deniz içti onu
Dağ ırmakları
Ateş böcekleri
Zeytin dalları

Oysa kıyıda ki sevgililer
Birbirlerinin
Gözlerini, dudaklarını içiyorlar

TOHUM GİBİ
Suyu azalmış dünyanın
Çoğu insanın
Çatlamış dudakları

Ve uyumak şimdi
Döl yatağına düşen
Tohum gibi

BULUŞTUĞUMUZ KAVŞAK
Ben senden kaçıyorum
Sen benden
O... o birinden kaçıyor
O biri ondan
Ne kadar iteklesek birbirimizi
Boşuna
Hepimiz
Aynı ummandayız
Kök, gövde, dal, yaprak
Ve ağaca özünü veren toprak

Aşk
Hepimizin buluştuğu kavşak

İsmet ALICI

Yapmak, Yapın Demekten Zordur

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Görülmesi Gereken

Susan Felsefeciler başlıklı yazımız beklentimizin üstünde tepki getirdi. Bize sözle iletilen tepkileri iki kümede toplayabiliriz. Bir kümeye göre, biz, üç felsefecimizi (Sayın Timuçin, Sayın Çotuksöken, Sayın Soykan) öbür felsefecilerimizden ayırmakla doğru bir iş yapmadık. Çünkü öbür felsefecilerimiz de en az, bizim ayırdığımız... ayrı bir yere koyduğumuz felsefecilerimiz kadar toplum sorunlarıyla ilgili. Bir başka kümeye göre biz bu ayrımla yine doğru iş yapmadık. Çünkü hiçbir felsefecinin öbüründen ayrımı yok, hiçbir felsefecimiz toplum sorunlarıyla ilgilenmiyor.

Bizim görüşlerimizi lütfedip değerlendiren Sayın Mustafa Topal, ikinci kümede yeralan görüşleri dillendirmiş.(1) Sayın Topal'a göre, bizim ayrı tuttuğumuz üç felsefecimizin, toplum sorunlarıyla ilgilenmeme açısından öbür felsefecilerden bir ayrımı yok.

Bize göre var. Biz bu yazımızda bu görüşümüzü temellendireceğiz.

Biz, sözü edilen felsefecilerimizin *İnsancıl*'da yazmalarının önemli bir ayrım olduğunu söylüyoruz. Sayın Topal da "*İnsancıl*'da yazdıklarına göre kuşkusuz belletimcilerden bir farkları var" diyerek, bizim bu görüşümüzü belli bir oranda desteklemektedir.

Biz, niçin *İnsancıl*'da yazmanın önemli bir ayrım olduğunu söylüyoruz? Çünkü biz, *İnsancıl*'ın yedi yıllık serüvenine baktıkta şunu görüyoruz: *İnsancıl*, yazıların artarda sıralandığı bir dergi değildir. *İnsancıl* aydınlanma devinimini başlatan bir dergidir. Bu üç düşünürümüz yazılarıyla aydınlama devinimine destek vermişlerdir. Biz, öbür düşünürlerimizin de bu devinimine destek vermelerini beklerdik.

Sayın Topal'ın dediği gibi üç felsefecimiz de "belletimci" olsaydı, *İnsancıl*'da yazmazdı. Çünkü biliyoruz ki, insanın aydınlanmasını istemeyen, hem sağda, hem solda odaklar vardır ve *İnsancıl* bu odaklara göre zararlı bir dergidir. Öyle sanıyoruz ki; bu üç felsefecimizi, *İnsancıl*'da yazdıkları için hiç kimse taçlandırmamıştır. Belki de *İnsancıl*'da yazdıkları için eleştirilmişlerdir.

Biz, *İnsancıl*'da yazmanın küçük değil, büyük ve önemsenmesi gereken bir ayırım olduğunu düşünüyoruz. Hemen burda şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz. Birkaç sayıdır *İnsancıl*'da yeni bir ad göründü. Sayın Özcan Özman. Yetkili kalemiyle opera dünyasının durumunu anlatıyor. Bu yazıların kolayına yayınlamadığını ve *İnsancıl*'ın nice baskılara göğüs gerdiğini düşünüyoruz. Yine herkesin ödül peşinde koştuğu bir dönemde *İnsancıl*'ın büyük çoğunluğa karşın ödüle kökten tavır almasını önemsiyoruz.

Amacımız *İnsancıl*'ı övmek değil. Ancak yapılanları görmezsek ya da küçümsersek doğru değerlendirme yapamayız.

Biz, gözlerimizi doğru yere çevirmek ve en küçük bir ayrıntıyı bile dikkatle incelemek gerektiğini savunuyoruz.

Üç felsefecimize geldikte... Biz *Susan Felsefeciler* adlı yazımızı yazarken, sözünü ettiğimiz üç düşünürümüzün *İnsancıl*'daki yazılarıyla yetinmedik. Öbür felsefecilerimizden ayrı olduğunu söylediğimiz üç düşünürümüzün eserlerini de gözönüne aldık.

Konumuza girmeden önce şunu da belirtmek isteriz ki, biz, Sayın Topal gibi, görülmesi gereken ayrımları görmezden gelerek düşünürlerimizi belletimiciler kümesine hemencecik sokma hevesinde değiliz.

Bilinç Açıcı-Gerçekçi Düşünür

Konumuza geldikte... Sayın Afşar Timuçin'den başlarsak şunu görürüz. Sayın Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi* adlı eseriyle insani açıdan aydınlanma görevini tam hakkıyla yerine getirmiştir. Afşar Timuçin'in bu eseri, bilinen türlerinden çok değişiktir. Yalnız felsefe değil, insanın öbür etkinlikleri de (Bilim, sanat, siyaset) ele alınmış, böylece bilinç açıcı bireser yaratılmıştır. Sayın Timuçin, bu eserinde düşünürlerin düşüncelerini belirtmekle yetinmemiş yeri geldikte o düşünürleri değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyle okurda özgür bilincin oluşmasını sağlamıştır

Sayın Afşar Timuçin "gerçeklikle sağlam ilişkiler kurmamız ancak felsefenin sağladığı öngörüyle olasıdır" demiş ve bunu demekle yetinmemiş, gerçeklikle sağlam ilişkiler kurmamızı sağlayacak felsefi birikimi bu eseriyle önümüze koymuştur. Ayrıca sayın Timuçin, bizce bilinç bulandırıcı akımlara karşı çıkmış ve varoluşçuluğu, yapısalcılığı eleştirmiştir. Birçok felsefecinin, yazarın varoluşçu veya yapısalcı olduğu bir dönemde sayın Timuçin bu tavrı, toplumdan ve insandan yana bir felsefecinin tavrıdır.

İşte biz bu nedenlerle Sayın Timuçin'i sayın Topal'ın "belletimciler" dediklerinden ayırdık. Çünkü biz şuna inanıyoruz ki; sayın Timuçin'in

sözünü ettiğimiz eseri özümsenirse, biz toplumsal sorunlarımızı kolayca çözebiliriz.

Sayın Topal, yazısının bir yerinde şöyle diyor: "Ülkenin önemli sorunlarıyla ilgili üç felsefecimiz neler yazmış öğrenmeye çalıştım. Bu felsefecilerimizin ele aldıkları konular şunlar: kimlik, felsefe, Descartes, anneanne, Ahmet Haşim, trajedi, aydınlanma, eğitim, yaşam.

Oldu mu şimdi sayın Çalışkan?

Gerçekten de olmadı ama burda olamaması gereken sayın Topal'ın tavrı. Burda bir yöntem yanlışı yapıyor sayın Topal. Düşünürleri belirli yazılarıyla değerlendiriyor. Sözünü ettiğimiz düşünürlerin öbür ürünlerini görmüyor sayın Topal. Ancak biz, öbür eserlerini hesaba katmasak bile sayın Topal'ın düşüncesini ve tavrını doğru bulmuyoruz. Şöyle ki; ülkemizin önemli sorunlarının temelinde biz, sayın Topal'ın önemsemediği sorunların irdelenmemesini görüyoruz. Bu ülkede Descartes özümsenseydi ülkenin birçok sorunu olmazdı bile. Biz Descartes'tan en azından yöntemli düşünmeyi öğrenir, böylece sorunlarımızı daha kolay çözümlerdik.

Ahmeş Haşim'e geldikte... Biz sayın Timuçin'in şairlerimiz üstüne yazılarını estetik bilinci geliştirici görüyor ve şunu söylüyoruz. Keşke bunlar daha önceleri yapılsaydı da gelişmiş estetik bilincimizle ülkemizi güzelleştirseydik. Estetikle ülkenin önemli sorunlarıyla yakın... belki de doğrudan ilişki vardır.

Bugün bir etik sorunla karşı karşıya olduğumuzu kimse yadsıyamaz. Bizce bu sorunun nedenlerinden biri, "örnek"lerin yok olması. Bu açıdan bakıldıkta biz sayın Afşar Timuçin'in *Anneanne* adlı demesinde insani etiğin ipuçlarını gördük. Bunun bir benzerini sayın Gündoğdu, annesini anlatmakla yapıyor. Biz bunları "dedelerin" masalı diye okumuyoruz. Üstelik sayın Gündoğdu "Annem, inadımdır" dedi. Şimdi biz sayın Gündoğdu'ya da "belletimci yazar mı" diyeceğiz.

Biz şunu söylüyoruz. Düşünürlerimiz ve yazarlarımız annelerini, babalarını, babaannelerini, anneannelerini anlatsa da, biz de geçmişte kimi kişilerin hangi olayda nasıl davrandığını öğrensek ve bundan ders almasını bilsek.

Sayın Topal biz insanın tarihi olduğunu unuttuk. Her şeyi bu arada etiği de kendimizden başlatıyoruz.

Bizce Sayın Topal, ormanı görüyor, ancak ağaçları görmüyor. Kimileri ormanı görmüyor, ağacı görüyor. Bizler artık hem ağaçları hem ormanı bütünselliği içinde görebilmeliyiz. Sayın Afşar Timuçin, yazıları bu bütünselliği sağlıyor bize.

Sayın Afşar Timuçin'le ilgili düşüncelerimizi bitirmeden önce şunu da söylemek isteriz. 1980'in karanlığını fırsat bilen kimi kişiler gerçekçi sanata saldırırken ve "belletimciler" susarken sayın Timuçin gerçekçi sanatı savunmuştur. Sanırız ki sayın Topal, "Ülke sorunları varken, gerçekçi sanat da neymiş" diye düşünmez.

İnsana Elveren Bir Düşünür

Sayın Betül Çotuksöken'e geldikte... İlkin şunu söylemek isteriz. Sayın Topal'ın sayın Betül Çotuksöken'i incelemediğini sanıyoruz. Sayın Topal, "Varolanı heryönüyle ele almak ne demek?" diye soruyor. Bakın ne diyor sayın Çotuksöken varolan için, "kuşkusuz felsefe varolanları pozitif bilimler gibi incelemez, tam tersine felsefe onları özel bir biçimde ele alır; başka bir deyişle felsefe varolanların anlamını yani varolanlarla ilgili kavramların anlamlarını ortaya koymaya çalışır ve bu bağlamda da bir kavram çözümlemesi olarak belirir."(2)

Sayın Çotuksöken'in yazısında geçen "her şey"in felsefi bir anlamı var. Sayın Topal'ın "herşey"i kalemle özdeşleştirmesi bize bir hayli anlamsız ve garip geldi. İyiniyetinden bizim de kuşku duymadığımız sayın Topal'a şunu anımsatmak isteriz ki, felsefe konuşurken, örneklerimizin de felsefi olması gerekir. Bu yapılmaz da "şey"i kalemle özdeşleştirirsek tartışmamız anlamsızlaşır. Felsefecilerimizin herhangi bir konuda tartışmaya girmemelerinin bir nedeni de bu olsa gerek.

Sayın Topal, sayın Betül Çotuksöken için şöyle diyor; "B.Ç.'nin de kabul edeceği gibi felsefenin ana konusu... merkezi ilgisi insandır. (...) Felsefeci insanı bir bütün olarak ele alır."

Bizim sevgili bir büyüğümüz, meclise geç gelip, konuyu tam anlamadan söze girene sevimli bir güle güle derdi. Biz de sayın Topal "B.Ç.nin de kabul edeceği gibi felsefenin ana konusu" derken bunu anımsadık. Çünkü bakın, bu konuda ne demiş sayın Çotuksöken. Ama önce yazının başlığını yazalım. *Felsefenin En Önemli Konusu:İnsan.* Bu yazıda şöyle bir bölüm var; "İnsanı böylesine bir bütünlüğü içinde kavramak için de olaylara bakış açısında bir değişiklik yapmak gerekmektedir. (...) Somut olana dayalı bir insan görüşü elde edebilmek için de yapılacak iş, bilimsel verilere dayanmak, salt pozitif bilimlerle yetinmemek, insan biliminin bütün dallarıyla ilişki kurmak ve özellikle budunbilim, budunbetim, tarih ve toplumbilim, dilbilim gibi doğrudan insanla ilgili bilim alanlarının verilerine dayanmak ve tutunmak gerekmektedir." (3)

Yeni öğrendiğimizle ve bu öğrendiğimizi kimsenin bilmediği inancıyla ivedi bir biçimde eleştiriye girişmek bizim kültürümüzün aşılması gereken bir kusuru. Yazılarını *İnsancıl*'da okuduğumuz sayın Topal'ın bu noktayı aşmasını beklerdik. Sayın Topal'a da bu kusurun etkisinde görünce üzüldük. Aslında bu kusuru hiç hesaba katmayabilirdik, Sayın Topal'ın temel bir yanlışını görmeseydik. Biz olgular dünyasında yaşıyoruz. Olguları önemsiyoruz. Felsefecinin de önemsediğimiz bu olgularla didişmesini istiyoruz. Sayın Topal'ın toplum sorunları diye sıraladıkları da bu olgular. Oysa felsefeci olgularla değil, olguların temeliyle ve o temelin üstünde yükselen dünya ile uğraşır. Sayın Topal'ın temel yanlışı bizce burda.

Biz felsefecinin olgulara çözümünü o dünyayı kavrarsak görebiliriz. Burdan yola çıktıkta biz, örneğin, bir felsefeciden, Fadime'yle Müslüm'ün "basılması" konusunda bir görüş bekleyemeyiz. Bir felsefeci bu olguya nasıl bakar, onu göstermek istiyoruz. Sayın Betül Çotuksöken'in *İnsancıl*'da yayınlanan *Çözüm, Aklın Modern Kullanımında mı İnanç Dizgelerinde mi* adlı yazısında, "insan kendini ve tarihini yine kendisi yapacaktır" diyor. Bu, net olarak bir dünya görüşünün göstergesi değil mi? Dünyayı tekellerin yönettiği ve hep yöneteceği ideolojisinin yaygınlaştırılmak istendiği bu dönemde sayın Betül Çotuksöken'in bu netliği... insana elvermesi nasıl görülmez. Sayın Betül Çotuksöken söz konusu yazısında insan haklarının önemini belirttiken sonra, tarikatler hiç gündemde değilken şunları yazmıştır: "İşte bu hakların (insan haklarının M.S.Ç) korunması inanç dizgeleriyle mümkün değildir; hiçbir inanç dizgesi, farklı inanç dizgelerine inanan insanlar arasında ortak zemini sağlayamaz" Sayın Çotuksöken "Toplumsal sorunların çözümünü inanç dizgesinde" aramanın ve temel insan haklarının korunmasında inanç dizgesini ölçü almanın çatışmalara yolaçacağını net bir şekilde belirtiyor. Hem dinin hem milliyetçiliğin bir inanç dizgesi olduğu biliniyor. Sayın Çotuksöken'in bu "bilinenleri" açıkça eleştirmesi, olguları temelinden irdelemektir.

Ancak bizler, hırçın bir biçimde politik ve klişe söylemlere alışkın olduğumuz için felsefe söylemin kuşatıcılığını ve temel bilgileri sağladığını göremiyoruz.

Temel Sorunu Gösteren Bir Düşünür

Sayın Ömer Naci Soykan'a geldikte... Bir soruyla başlıyoruz. Acaba Schelling'i kavramadan Marksizmi kavramak mümkün mü? Marks'ı kavramak değil, Markstan tek satır okunmadan marksist olunan bu ülkede bu soru garip gelebilir. Ama biz garip gelse bile şunu söylemek zorundayız. Sayın Soykan Schelling'i anlatan eseriyle önemli bir toplumsal sorunu ele aldığı inancındayız. (4) Çünkü Marks "Alman idealizmin üç büyük düşünürü Fichte, Schelling ve Hegel'in" felsefi ortamından beslenmiştir. Alman idealizmin üç düşünüründen biri olan Schelling'i kavramak önemlidir. Çünkü "Schelling felsefesinin yöntemi, hem genel olanda hem tek olanda daima bireşimcidir. Bir başka deyişle Schelling, her nesneyi bir karşıtlık içinde görür ve karşıtlığı, bir bireşime götürür. Sonunda varılan bu bireşimin teminatı da sürecin başlangıcında, kendisinden ilk hareket edilen kökensel noktada henüz hiçbir ayrımlaşmanın olmaması, bir mutlak birliğin olmasıdır. (Diyalektiğin bu tarzı, Hegel ve Marx'da da biçim olarak aynıdır). (...) Schelling'de olsun, Hegel'de, Marx ve marksistlerde olsun, bu çizgideki tüm "diyalektikçi"lerde böyle bir gelişme, olumsuz değil, tersine olumlu olarak görülür."

Biz, marksizmin ve diyalektiğin doğru kavranması açısından sayın Soykan'ın bu eserini önemsiyoruz. Çünkü Türkiye'de marksizmin ve diyalektiğin kavranmamasını önemli bir toplum sorunu olarak görüyoruz.

Marksizmin el kitaplarından öğrenilemeyeceğini ve bu öğrenme için felsefi birikimin zorunlu olduğunu herhalde sayın Topal'da kabul eder.

Biz bu yazıyı hazırlarken *İnsancıl*'ın 76 sayısı geldi. *İnsancıl*'ın bu sayısında sayın Ömer Naci Soykan, bakın ne diyor: "finans kapital olarak ileri bir kapitalizm dünyayı saran emperyalizm, gelişmiş iletişim ağında ideolojisini bilerek veya bilmeyerek yayan düşünürleri ile de üstümüze gelmektedir. Özgürlükten yana çıkalım derken, dünyayı bölüp bölüp kolay yutulur lokmalar haline getirmeye çalışan emperyalizme hizmet etmeyelim. Bunun için özgürlüğü, kimlik çelişkilerinde değil, sınıf çelişkilerinde aramalı, halkların kardeşliği ilkesiyle de sınıf saflarını güçlendirmelidir. Örneğin kadın-erkek, Kürt-Türk ayrımı, sömürülen-sömüren ayrımın üstüne değil, altına konmalıdır"

İşte bir düşünürümüzün ülkemizin yakıcı sorununu doğru çözümlemesi. Sayın Soykan'ın bu çözümlemesinin ağırlığını, Türk-Kürt ayrımını, sömürülen-sömüren ayrımının üstüne koyanlar duyumsamalıdır. Ancak bu ağırlığı duyumsayabilmek için "belletimci kişi" olmaktan kurtulmak gerekir. Çünkü bize göre, sömürülen-sömüren ayrımını hiç gündeme getirmeden, kimlik ayrımını hep önde tutanlar, kendilerine belletilenleri söyleyen, felsefi birikimden... özgürleşmiş bilinçten yoksun kişilerdir. Bu bizce, ülkemizin temel sorunudur.

Etik-Adalet İlişkisi

Biz, sözünü ettiğimiz üç düşünürle ilgili görüşümüzü böylece temellendirdikten sonra, sayın Topal'la ayrıldığımız bir noktayı daha belirtmek istiyoruz. Ancak buna girmeden önce sayın Topal'ın felsefe dünyasını pek incelemediğini söylememiz gerekiyor. Sayın İoanna Kuçuradi'nin *Etik* adlı eserinde şunları okusaydı, kimi soruları sormazdı sayın Topal. Bakın ne diyor sayın Kuçuradi *Etik* adlı eserinde "Belirli bir ilişkide, içinde bulunulan koşullarda daha az değer harcayan bir eylem, bir yasanın suç saydığı bir davranışla gerçekleştirilmişse, dolayısıyla bu yasanın uygulanması o durumda bir "haksızlığa" neden oluyorsa, adalet nasıl "yerine getirilecek"tir? Eylemiyle değer korumuş bir insana, davranışından dolayı ceza verme zorunluluğuyla karşı karşıya gelen ve yargıçlığı yalnızca bir yasa uygulayıcılığı olarak değil de yargıladığı ilişkide ya da durumda en az değer harcamasını sağlama- bir bütün olarak o durumda hakkı koruma "adaleti gerçekleştirme"- olarak gören bir yargıç, adaleti nasıl yerine getirecektir."(5)

Sayın İoanna kuçuradi, bir yargıçın doğru kara verebilmesi için "başta hak, değer, adalet vb. gibi işiyle ilgili doğrudan ilgili kavramların açık fel-

sefi bilgisine sahip olmasına" bağlıdır diyor.

Bu, Türkiye'nin adalet sorununu gören felsefi bir eleştiri değil mi sayın Topal. Türkiye'de yargıçlar, işleriyle ilgili doğrudan kavramların açık felsefi bilgisini edinselerdi, en azından "düşünce suçu" gibi bir suç olmazdı Türkiye'de.

Sayın Kuçuradi, etiğin de bir bilgi sorunu olduğunu söylerken, bilimler yüzünden nesnesiz kalan felsefenin önüne, felsefenin nesnesini koyuyor. Bilgi sorunu. İşte burası bizim sayın Topal'dan ayrıldığımız temel noktadır. Sayın Topal, birçok insani etkinliğin felsefenin içinde görüldüğü ve felsefenin nesnesi sayıldığı Antik dönemin düşünürlerini gündeme getiriyor, "Bakın onlar şunlarla uğraştı" diyor. Sayın Topal, politik sorunların doğrudan doğruya felsefenin nesnesi olmasını istiyor. Ancak biz felsefenin nesnesinin bilinç... düşünme... eleştirel düşünme olmasını istiyoruz. Böyle bir felsefi birikimi edinmişkişilerin hem Türkiye'yi hem dünyayı doğru kavrayacaklarına inanıyoruz. Örneğin, etiğin, içgüdüsel davranışlarla ya da gelenek ve göreneklerle oluşmadığı, "birkaç çeşitten bilgiye bağlı bir sorun olduğu (İ.K.) bilinseydi, içgüdüsel yaşayan kişilerin çoğunlukta olduğu bir ülkede yaşamazdık.

Ancak sayın Topal'da, felsefecileri kendi anladığı anlamda halkın sorunlarıyla ilgilenmedikleri için eleştirmesini de pek yanlış bulmuyoruz. Halkın sorunlarıyla ilgilenenler, bunun için okuyanlar (Doktorlar, valiler, belediye başkanları, emniyet müdürleri, savcılar, milletvekilleri, bakanlar, başbakanlar) halkın sorunlarıyla ilgilenmedikleri için sayın Topal, felsefecileri göreve çağırıyor. Bu çağrı bize Platon'u anımsatıyor ve filozofun yöneticiliği ayrı bir tartışma konusu olabilir diyoruz.

Yazımızı bitirmeden önce bir dostumuzun önerisini dile getirmek istiyoruz. Dostumuz, "Felsefecileri eleştiriyorsunuz. Peki siz felsefeci olun, felsefeciye "şunu yapmalısın" dediğinizi siz yapın." dedi. Dostumuz gülümseyerek şöyle bitirdi sözlerini: "Yapmak, yapın demekten zordur."

(1) *Mustafa Topal*, Bir Kez Daha Susan Felsefecilere, İnsancıl, Sayı 76, Mart, İstanbul 1997 (Bizim yazımızla birlikte aynı sayıda yayınlanmak üzere bu yazı, daha önce bize gönderildi.)

(2) *Betül Çotuksöken*, Felsefeyi Anlamak, Felsefe İle Anlamak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995, sayfa:87

(3) *Çotuksöken*, a.g.e. sayfa:132

(4) *Ömer Naci Soykan*, *Kuram-Eylem Birliği Olarak Sanat, Schelling Felsefesinde Bir Araştırma*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995, sayfa:96

BIRAKTIK MI

1. Öpümlerden çıkınca geniş bir solukta
   ilk düşen benim anaç sabahlara
   yüreğime koyarak en son yüreğimi
   kanımı aradığım bulvarlarda
   yalnızlığıma şaşıyorum iri güneşli
   gözlerinden saklayarak gözlerimi.

2. Birşeyler boyuna itiyor beni dal uçlarına
   bir şarkı bir kadın bir ev bir duvar
   çok sevdiğim ellerini unutuyorum
   boğazımda soğuk bir sokak sesi
   düpedüz sürüklüyor beni kavgalara
   kentli yüzümü gizleyemiyorum
   topraksız hücrelendiğimi
   anlatamıyorum kimseye

3. Gecenin yol ağzında yıldız karanlığı
   düşmüş gitgide sıcağını yitiren yüzlere
   bir yontunun suskunluğunu yaşıyor
   geciken hasadını tek başına
   sürgünlüğümüze ağlıyoruz nice
   sevdaları nice yeminleri unutmuş
   görünerek...
   ah sonunda bıraktık mı ne.

Sabahattin YALKIN

Ruşen HAKKI

İzmit'in Sanat Kahvesi

(28 Aralık 1996 Cumartesi)

Akşama doğru telefonda yazar dostum *Yılmaz Elmas*'ın sesini duyunca sevindim; "İstanbul'a kar yağıyor mu?" diye sordum. Güldü. "İstanbul'dan değil, İzmit'ten arıyorum" dedi. Üstelik, yalnız da değilmiş. *Cengiz Gündoğdu, Berrin Taş* ve *Osman Bozkurt*'la birlikte Sanat Kahvesi'nde beni bekliyorlarmış.

Sanat Kahvesi'nin Aralık 96 etkinliklerinin son konuğu şair ve yazar Osman Bozkurt'tu. Ay içinde daha önce *İsmet Alıcı, Suna Aras, Afşar Timuçin, Cengiz Gündoğdu, Zihni Anadol* ve *Güngör Gençay* ile *Yılmaz Elmas* da Sanat Kahvesi'nin konuğu olmuşlar, okurlarla söyleşmişler ve kitaplarını imzalamışlardı.

Hava soğuk ve yağmurluydu. Şemsiyemi alıp çıktım. Sanat Kahvesi'ne vardığımda, Osman Bozkurt, "Aydın Sorumsuzluğu" üstüne konuşuyordu. Berrin Taş ile Osman Bozkurt'u ilk kez görüyordum.

Osman Bozkurt konuşmasını bitirdikten sonra soruları yanıtladı. Cengiz Gündoğdu, İstanbul'daki yeni bir oluşum üstüne bilgi verdi. Berrin Taş, "Susurluk Sanatçıları da Biraraya Getirdi" başlıklı metni okudu. Sanatın çeşitli dallarını temsilen bir araya gelen sanatçılar ve aydınlar "Kamyon Atelye Sanatı" etkinlik sergileyeceklermiş. Daha sonra bu konuda İzmit'te neler yapabileceğimizi konuştuk...

Eski dergilerden söz ettik. Cengiz Gündoğdu, *İnsancıl* için yazı ve şiir istedi. Bir zamanlar Türkiye Yazıları'nda her ay yayımladığım "Günler Kitaplar Dergiler"i bundan böyle *İnsancıl*'da yazabileceğimi söyledim. Bu ilk yazı *İnsancıl*'ın şubat sayısında çıkacaktı ama, mektup postada kaybolduğu için bu aya sarktı. Posta adına özür diliyorum...

Osman Bozkurt'un deneme ve eleştirlerini bir araya getirdiği Değiniler'i (İnsancıl Yayınları) okudunuz mu? Ben sevdim. Belki siz de seversiniz...

Arkasız Dergiler

(31 Ocak 1996 Salı)

Aylık Kütür ve Edebiyat Dergisi *Berfin Bahar*'ın aralık sayısı gecikerek geldi, ama geldi... Arkasını bir holdinge dayamamış dergilerin pek azı uzun ömürlü oluyor; parasızlık, dağıtım zorlukları, kendi yağlarıyla kavrulan dergileri, zaman zaman güç durumda bırakabiliyor.

Diyeceksiniz, "Dergilere ömür biçmek sana mı düştü?"

Elbette hayır. Dergilere ömür biçilmez. Ama nice güzel dergi, her sayısıyla ses veren, yankılar uyandıran dergi, bugün yaşamıyor. Bu dergilerden kimi üç ay, kimi altı ay, kimi bir yıl, iki yıl, üç yıl yaşayabildi. Bu güzelim dergilerden biri de *Gerçek Sanat*'tı. Ömrü iki yıl oldu ve 24. sayısıyla, 1997'i göremeden edebiyat dünyamızdan çekilip gitti. Ama unutulmayacak, buna yürekten inanıyorum...

Bütün güçlüklere karşın yaşayan dergiler de var; kendi yağlarıyla kavrulup, çıkaranlarının özverileriyle yaşayıp gidiyorlar. Örnek mi? İşte birkaç örnek: Trabzon'un *Kıyı*'sı, Ankara'nın *Damar*'ı Karşı'sı, Balıkesir'in *Yaklaşım*'ı, İstanbul'un *İnsancıl*'ı, *Berfin Bahar*'ı...

İnsancıl, 75. sayısıyla yeni yıla merhaba dedi. *Berfin Bahar* ise daha 14 aylık. *Berfin Bahar*'ın bu sayısında 15 yazı, 23 şiir, 4 öykü, 3 kitap tanıtma yazısı yer alıyor.

Derginin şairleriden biri de Sedat Umran. "Anılarımzın Gücü" diyor Sedat Umran... Anılar derken acaba İzmitli yıllarını, birlikte kurduğumuz Çağdaş Sanatçılar Birliği'ndeki o güzelim günleri de anıyor mudur?

Sedat Umran'la ilgili pek çok anım var. Bunları belki daha sonra anlatırym... "Belki" değil, mutlaka anlatmalıyım.

Başını Kalaylatan Şair

Sedat Umran'la sanırım 1967'de, tanıştığımızda Mahnesman Sümerbank Boru Fabrikası'nda mütercimlik yapıyordu. Ben pek anlamam ama anlayanlar, Sedat Umran için, "Almancayı edebiyat, sanayi ve top dallarında su gibi bilir ve konuşur" dirilirdi.

Elinde mutlaka, içi kitaplar dolu kocaman bir çanta taşırdı. Tavlada zar tutmaktan hoşlanırdı. Belleği çok kuvvetliydi. Yeniyetme şairlerden bile dizeler okurdu, Sigara tiryakisi olsa da, alkole düşkün değildi. kim ne içerse o da içer ve karşısındaki Sedat Umran'ın hızına dayanamayıp sarhoş olurdu... Hiç sövmez, sövenlere de fena halde bozulurdu...

Bir tuhaf adamdı...

Günlerden bir gün Çağdaş Sanatçılar Birliği'nde sohbet ediyoruz. Laf, saçkırandan açılınca bir anısını anlattı... Lise öğrencisiymiş, tepesinde saçkıran belirmiş. İlaç milaç kar etmemiş. Biri,

"Başını kalaylat, kurtul saçkırandan " demiş. Her gittiği kalaycıdan kovulmuş. Sonra kalaycının biri, saçkıranın açtığı yeri kalaylıyıvermiş... İnanmak istemedik. Eğilip başıngösterdi, tepesinde demir para büyüklüğünde bir çıplaklık vardı, o kadar... Ne var ki kafa kalaylatmak Sedat Umran'a pahalyıa mal olmuş, yüksek ateşle yataklara düşmüş...

Sedat Umran hiç evlenmemiş, platonik aşklarla yetinmiş bir insan, ama günlerden bir gün evlenmeye karar veriyor, seviniyoruz. Nikah günü salonda Sedat Umran'ı bekliyoruz. Gelin hanım da gelmiş, ama Sedat yok...Telaşlanıyoruz. Sonunda, yarım saatlik bir gecikmeyle geliyor Gürel Öğüt'le birlikte. Gürel'e "Nerelerdeydiniz yahu?" diyorum, "Hele nikah bir kıyılsın, sonra anlatırım" diyor...

Ve nikahtan sonra anlatıyor. Sedat Umran, Gürel'e son şiirlerini okumak istemiş. Bir yerde oturmuşlar, Sedat okumuş babam okumuş. Gürel, "Yahu Sedat, nikaha gecikeceğiz" der ama o hiç oralı olmazmış. Nikah kaçmazmış, ama şiirin saatı de, tadı da tuzu da kaçabilirmiş...

Evlilikleri uzun sürmedi, boşandılar. Ama Sedat Umran şiire hep sadık kaldı ve onu hiç aldatmadı. Çocukluk yıllarında sevdalandığı şiirle gül gibi geçınip gidiyor...

Sokak Çocukları

(1 Ocak 1997 Çarşamba)

Çocuklar... çocuklar... çocuklar...

Ne kadar çoksunuz... Akşam üzerleri daha da çoğalıyorsunuz... havai fişekler gibi patlayıp dağılıyorsunuz kente... ama tek tek değil... bir şeylerden korunabilmek için gruplar oluşturuyorsunuz... koşuyorsunuz; gözünüze kestirdiğiniz kişilerden, en çok da kadınlardan, kızlardan, yaşlı insanlardan para istiyorsunuz; doyumsuzca içtiğiniz renkli gazozların kutularıyla top oynuyorsunuz... ve yorulduğunuzda ve de üşüdüğünüzde, binaların içerlek kapılarına sığınıp, birbirinize iyice soluyup ısınıyorsunuz... kaçarak kurtulduğunuzu sandığınız evlerinize dönmek aklınızn ucundan bile geçmiyor. Tek sevdiğiniz sokaklar oluyor...

Peki, sokaklar sizi seviyor mu?

Yeni yılyn ilk sabahı, İzmit'te Migros önünde kümeleşen çocukları görünce, bunlar geçiyor aklımdan... Sonra, gazeteye geldiğimde, bir haberde gene sokak çocuklarına rastlıyorum... Sokak çocuklarına rastlıyorum...

Sokak Çocukları Vakfı Başkanı Cumhur Onur, sokakta yaşayan yaklaşık 15 bin çocuğun suç işlediğini, tecavüze uğradığını, uyuşturucu kullandığını söylüyor. "Devletin programlı bir nüfus planlamsı ve uygun bir politika belirlemesi gerek "diyen Cumhur Onur, daha sonra şöyle devam ediyor:

"Türkiye'deki 500 binin üzerindeki bakıma muhtaç çocuktan sokağı tercih edenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor. Özellikle 12-18 yaş grubu arasındaki çocukların risk oluşturduğunu dikkat çeken uzmanlar, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ancak 20 bin çocuğa bakabildiğini belirtiyorlar. 2000 yılında sokakta yaşayan çocukların sayısı 50-60 bini aşacak..."

Bir de duyuru var, belki ilgilenirsiniz. Sokak çocukların topluma kazandırmak için çeşitli çalışmalarının bulunduğunu söyleyen Vakıf Başkanı Cumhur Onur, bu ay içinde Beyoğlu'nda bir lokal açmayı planladıklarını belirterek, duyarlı kişi ve kuruluşlardan yardım bekliyor...

Çocuklardan söz etmişken; bu ayın en güzel şiirlerinden biri de Hayati Baki'den. (İnsancıl Ocak 1997).

YENİLMEDİM

Bir zeytini iki kere ısır
derdi annem
Açlığa yenilmedim
şeftali çaldık bahçelerden
En tepesiden düştüm
armut ağaçlarının.

Ağlamadım
annemi özledim diye
Uzaklara
Çağla ağaçlarına baktım
Yatılı okulun penceresiden.

On altı yaşımda
Ardımda ulumalar
"Komünistler moskova'ya"
Kuşatılmış sokaklardan
Okula döndüm
Taş yağmurlarında

Teneke sobam
demliğim
Avucumda kızamık
boğmaca aşıları
Kar adam boyu
Buz tutmuş kirpiklerim.

Kızaklar devrilirken üstüme
Kaç çocuk gülümsedi
Yalnızlığımızın içinden.

Çlzmeden Yukarı Lice

(2 Ocak perşembe)

Sorsalardı bana, "Sana şairlik ve yazarlık 'nasip' olmasaydı, ne olmak isterdin?" diye, hiç duraksamadan yanıtlardım:

"Karikatürcü olmak isterdim..."

Neden mi? şundan: Benim sayfalar doldurduğum halde anlatamdıklarımı, onlar üç-beş çizgiyle anlatıveriyorlar; anlatmakla da kalmıyor, konuyu gözümüzün içine sokuyorlar...

Geçen yılın sonlarında gündeme gelen "Lice" de

zorla koruculuk" olayı, iyice dallanıp budaklanmaya başladı. Televizyonlarda izledik, gazetelerde okuduk: Liceliler, zorla koruculuğa "hayır" diyorlar...

Demokrasi Platformu ve parti temsilcilerinden oluşan bir heyet, zorla koruculuk savlarını incelemek üzere Lice'ye gidiyor. Özellikle kadınların heyetten isteği şu oluyor:

"Çocuklarımız, kocalarımız, korucu olmak istemiyor. Lütfen buradan gitmeyin, siz giderseniz bize ceza verirler..."

Heyet, Lice'de kalabilir mi?

Kalamaz. Çünkü polis, heyeti istemiyor.

Polis, Lice'de gazetecileri de görmek istemiyor ve bunu da açıkça gösteriyor; "Terörist basın, örgütün sesi" ve "Heyet Lice'den defol" sloganları atarak yürüyor...

Liceli gençler neden korucu olmak istemiyor?

Karikatürden söz etmiştim ya, sayfalarca yazmaktan kurtulmak için gene karikatüre sığınacağım...

Musa Kart'ın Cumhuriyet'teki köşesine bakıyorum, gene "Çizmeden Yukarı" çıkıyor...

Önde, "Lice" tabelası; arkada korkunç bir manzara... Yakılmış, yıkılmış evler... ölmüş insanlar... ve bir Liceli... Kollarını havaya kaldırmış, ağzı bir karış açık, şaşkın! Gözleri korkudan dışarıya fırlamış... çünkü sırtına bir namlu dayanmış... Görünmeyen silahlı adam soruyor:

"Gönüllü koruculuğu kabul ediyor musun, etmiyor musun?"

Umarsız Liceli'nin yanıtı şu oluyor:

"Vallah korunacak bir şey kalmamıştır..."

Şiirlerini Oynayan Adam

(8 Ocak Çarşamba)

İzmitli sanatçı *Mahir İrfan Benli*'yi, sanırım 1992 yılında, "ressam kimliğiyle tanışmıştım. Kısa bir süre sonra baktım, bu kez "heykeltraş" kimliğiyle karşımda... Şaşırdım! sevindim... Şiirler yazdığını öğrenince, daha bir sevindim...

İlk şiir kitabı *Yabancı Bir Şehrin Kapısında*'yı 1994 yılında yayımladı. 1995 yılına iki şiir kitabı ("Çağrısız Konuğuydum Denizin", "Artık Bu Kent Deli Bir Hayvandır") birden sığdırdı. Ocak ayının başlarında Gerçek Sanat Yayınları arasında çıkan dördüncü şiir kitabı *Sende Bir Hal Var Çocuk*'u ise bugün İzmit Sabancı Kültür Sitesi'nde düzenlenen bir kokteyl ile tanıttı...

Ve *İrfan*, kokteyl öncesinde sahneye çıkıp, "Bütün Kapılar Tutuldu"yu oynadı... Şimdi, *Mahir İrfan Benli*'yi pek iyi tanımayanlar, "Bu da neyin nesi?" diyebilirler... "Bütün Kapılar Tutuldu", çok yönlü sanatçı *İrfan*'ın şiirlerini ezbere okuyarak oynadığı bir *şiir drama*'nın adıdır. *İrfan*, Kocaeli Bölge Tiyatrosu Genel Sanat Yönetmeni *Burhan Akçin*'in yönettiği şiir dramayı ilk kez geçen yıl gene Sabancı Kültür Sitesi'nde sergilemiş ve alkışlanmıştı. *İrfan*'ı bir kez daha hem şair, hem oyuncu olarak alkışladık...

ESKİDEN

uçuyorduk
bir telek yeğniliğinde
hem kuş hem kelebek
hem çocuk
bengi bahar bahçelerde
içiçe coşkuluyduk

gömüldü kardeşlik derinlere
mermer bir sütun gibi
gömüldü sevgi

zaman ne yaparsa
eski bir kente
bize de yaptı aynını

bir şiir çıkar
kırık dökük
rüzgar eşeler alnımı

Umut GERMEÇ

Oyundan sonra verilen kokteylde İzmitli şair, sanatçı ve dostlarla sohbet ettik, şarap içtik. *M. İrfan Benli*'nin İzmit dışından da dostları vardı. Örneğin şair *Güngör Gençay*, yazar *Yılmaz Elmas* İstanbul'dan, şair *Bülent Özcan* ise ta Gaziantep'ten kalkıp gelmişti. İrfan, dostlarıyla birlikte olmaktan, kitaplarını sıcağı sıcağına imzalamaktan mutluydu...

Hemen belirtmek istiyorum, İzmitli şairlerden *Nejat Gacar* da artık kitaplı şairler arasına katıldı. *Nejat Gacar*'ın *Ölü Kuşlar Ülkesinden Göç* adlı şiir kitabı da Gerçek Sanat Yayınları arasında çıktı...

Türk Edebiyatındaki Anadolu

Yılmaz ELMAS

Demirtaş Ceyhun'un romanları, öyküleri olsun, araştırma yapıtları olsun okurken beni etkilemiştir. Bazen şaşırtmış, bazen değişik ortamlara götürmüş, bazen de hiç düşünemediğim yeni bakışlara yöneltmiştir. *Türk Edebiyatındaki Anadolu*'yu okurken akıcı ve sürükleyici anlatımı, konuların ilginçliği nedeniyle kitabı bitirmeden bırakamadım. Araştırmalarda canalıcı ipuçlarını iyi yakalamış. Kendisinden başka türlüsü de beklenemezdi zaten.

Altmışsekizli yıllarda, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde okumuş bir gencin anlattıkları ilgimi çekmişti. Prof. Sadun Aren öğrencilerine derslerinde Türkiye'yi anlatır. Ama kaynakça olarak hep batılı araştırmacıların kaynaklarını gösterir. Öğrencilerinden biri dayanamaz, söz ister.

Hocam, Türkiye'yi bize anlatırken hep batılı araştırmacıları kaynakça gösteriyorsunuz. Bu ne demek oluyor.

Ne yapalım, biz Türkiye'yi batılı araştırmacıların kaynakçalarından öğrendik.

Altmışlı yıllarda üniversitelerimiz daha iyiydi. 12 Eylül askeri darbesi, üniversitelerimizin düzeyini iyice düşürdü. Şu anda acınası durumda.

Demirtaş Ceyhun, kendi ilgi alanında bu boşluğu iyi yakalamış. Savladığı düşüncelere tümüyle katılmasam da, görüş ufkumu genişlettiği ve beni yeni araştırmalara yönelttiği için bu yapıtın üzerinde durmaya değer buluyorum. Amacım daha çok bu yapıtı sizlere tanıtmak. Değerlendirmeyi siz okurlara bırakıyorum.

" Edebiyatımızdaki Anadolu ve Karabibik"le başlayan araştırmadan "ilk Türk Romanı'nın Şemsettin Sami'nin 1872 yılında yayınlanmış- Taaşuk-ı-Talat ve Fitnat- mı, yoksa Konya Kula Köyü'nde Karamalı, Evanğelenos Misailidis'in 1871 yılında Yunan alfabesiyle, ama Türkçe basılmış Temaşa-i Dünya ve Cefakar-u Cefakeş mi, olduğu belki hâlâ tartışmalıdır." diye belirttikten sonra "Nabizade Nazım'ın 1890 yılında yayınlanmış Karabibik adlı yapıtının edebiyatımızdaki ilk köy romanı olduğu konusunda ise kimsenin kuşkusu yoktur galiba." diyerek yaptığı vurgulamada bile kuşkuculuğunu bırakmamaktadır. Yine de Anadolu'yu anlatan edebiyatımızdaki ilk roman da odur, diyerek bir olgunun altını çizmektedir.

Romanda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki üretim ilişkisi, toprak düzeni, tarımın niteliği, mülkiyetin etnik gruplar arasındaki dağılımı konusunda doğru ve yeni bilgiler verlildiğinin olanaksız olduğunu belirtmektedir.

1858'de Tanzimat'ın ana amaçlarından biri olarak çıkarıldığı anlatılan *Toprak Yasası*'nın özünde kişilere özel, toprak mülkiyetinin temel belgesidir. Batı Anadolu'da köylerde yerleşik olanlar daha çok Rumlar, tarla, bağ, bahçe ve toprak tarımı işleriyle uğraşırlarken Türkler köylerde hayvancılıkla, meralarda hayvan yetiştiriciliğiyle uğraşmaktadırlar. Nabizade Nazım, köyde yaşamaktan çok emirerinden aldığı bilgilerle köyü ve köy insanlarının, yaşamını anlatmaktadır. Bir çift öküzü olan çift çubuk sahibi olarak tanımlanmaktadır.

Ebubekir Nazım Tepeyran da "Karabibik"ten yirmi yol sonra "Küçük Paşa" yı yazarak 1910'da yayınlamıştır. Tepeyran, İstanbullu değildir. 1865'te Niğde'de doğmuştur. O da küçük yaşta ailesiyle İstanbul'a yerleşmiş ve İstanbul'da büyümüştür. Günümüz öykücülerinden Oktay Akbal'ın büyükbabasıdır.

"Küçük Paşa" da temelinde yazarın çocukluk anılarıyla süslenmiş olmaktan öte gidememektedir. Köy ve Anadolu gerçeğini yansıtma açısından romanda, Sadrazam Suat Paşa adında bir soylunun Anadolu'dan kardeşinin çocuğu için süt anne olarak getirttiği köylü kadınla çocuğunun öyküsü anlatılmaktadır. Olay, 1887-1896 yılları arasında geçer. Osmanlı'larda geçerli olan öşürün yedide ve dörtte biri olan Maarif ve Nafia(bayındırlık) paylarıyla birlikte nasıl vergi olarak toplandığı anlatılmaktadır.

"Karabibik"le "Küçük Paşa"da bir asker aydının büyük bir olasılıkla erlerden derlediği malzemelerle yazıldığı Tahir Alangu tarafından dile getirilmektedir.

Özünde "Anadolu'yu ele alıp köyü ve köylüyü gerçeğini bir açıdan ele alıp işleyen edebiyatımızdaki üçüncü yapıt da Refik Halit Karay'ın 'Memleket Hikayeleri' dir. Refik Halit Karay, Sinop'a sürgün edildiğinde henüz 25 yaşlarında bir yazardır. Daha önceki yıllarında Bursa, İzmit ve İzmir'e günübirlik gezileri olmuştur. İstanbullu bir aydın olan yazar, Anadolu'yu ancak sürgün edildiğinde biraz olsun yakından tanıma olanağı bulur. Kitaptaki 9 öykü sürgün yıllarının gözlemleri ile doludur.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında aydınlarımızın halkıyla yüzyüze gelmeleri sürgünlerle başlamıştır. Daha önceleri devlete karşı

geldiği düşünülen aydınları Fizan'a, Yemen'e, Taif'e sürürken bu yerler elimizden çıkınca sürgün yeri olarak Anadolu'yu seçmek zorunda kalmışlardır. İlk sürgün yeri Sinop olmuştur, aydınlar için.

Sürgün uygulaması Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı) 1924 yılında Bodrum'a, Hüseyin Cahit Yalçın 1926 yılında Çorum'a sürgün edilmiştir. Hatta, cezaevleri ile yetinilmemiş hapis cezaları bittikten sonra Anadolu'nun küçük bir kasabasında belirli bir süre yaşama zorunluğu getirilmiştir. Yaşama zorunda bırakıldıkları yerde sabah akşam karakola uğrayıp imza atarak denetim altında tutulmuşlardır. Bu sürgün olayı 12 Eylül tutuklamaları ve yargılamarına dek sürmüştür. Örneğin TÖB-DER davasından yargılanan Öner Yağcı'ya hapis cezası bitiminde Erzincan'da iki yıl 8 ay yaşama zorunluğu (sürgün) getirilmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Yaban" da halkıyla nasıl tanıştığını ve Kurtuluş Savaşı yıllarında emireri olan Mehmet Ali'nin köyüne sığınıp yaşamak isteyen bir Osmanlı aydınının gözlemleriyle Anadolu köylüsünün yaşayışı anlatılmaktadır. Hem de Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusunun Eskişehir'e kadar ilerlediği günlerdeki Anadolu köylüsünü el alır.

Şevket Süreyya Aydemir de Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1915'de kendi başvurusuyla askere alınıp Kafkas Cephesi'ne gönderilir. Emir komuta zinciri içerisinde Anadolu köylüsü olan erlerle tanışır.

Aydınlarımız için hapishaneler ve askerlik Anadolu insanını, köylüsünü tanıma okulu olmuştur. Demirtaş Ceyhun'a göre, Anadolu insanını toplumcu ve ekonomik gerçekliği içinde anlatan ilk yazarlarımız da toplumcu-gerçekçi edebiyatımızın büyük ustaları Nazım Hikmet ile Sebahattin Ali olmuştur. Bilindiği gibi 1930'larda Sebahattin Ali, Konya ve Sinop cezaevlerinde bir yıl yatmıştır. Cevdet Kudret, Sebahattin Ali'nin öyküleri için şöyle der. "çareye dışardan bakarak değil, onun içinde yaşayarak, olayları ve kişileri gören ve eleştiren, böylece kendisinden önceki-gözlemci gerçekçilik yerine eleştirel gerçekçilik, hatta-toplumsal gerçekçilik- akımına öncülük eden" öyküler yazdığını belirtmektedir. Cevdet Kudret yine de incelemesinde "köy gerçeğini ve insanını hapisanede tanıdığı kişilerden öğrendiğini " belirtmektedir.

Spartakislerle tanışması ve Moskova KUTV Üniversitesindeki öğrenciliğinin ve orada tanıştığı Mayakovski şiirinin, genç sovyet ozanlarının Nazım Hikmet'inde yeni toplumcu kişiliğinin ve şiirinin oluşmasındaki rolü yadsınamaz. Nazım Hikmet'de, Anadolu insanını ve yaşamını yakından tanıması cezaevlerinde olmuştur. Hopa'dan Rize Cezaevi'ne, daha sonra İstanbul'a oradan da Ankara Cezaevi'ne yargılanmak üzere gönderilmiştir. 1928 yılından 1951 yılına dek, ülkesindeki 23 yıllık yaşamının 16 yılını cezaevlerinde Anadolu insanıyla birlikte yaşayarak ve onu yakından tanımayla geçirmiştir.

Cezaevlerinde tanıdığı Anadolu köylüsünün bellibaşlı kavgası, yeni sahip olmaya başladığı toprak yüzündendir. Tanzimatla başlayan özel mülkiyet ve toprak mülkiyetiyle Anadolu köylüsünün tanışması, daha çok cumhuriyetle birlikte olmuştur.

Nazım Hikmet'in cezaevinde yaşadığı yıllarda Anadolu köylerinde yoğun bir toprak kavgası yaşanıyor olsa gerektir, Bu nedenle Şeyh Bedrettin, cezaevlerinde tanık olduğu bu tür olaylara bakarak, uğruna gerçekleştirilmiş bir devrimci köylü ayaklanmasının önderi olarak yorumlaması, olasıdır, diyor Demirtaş Ceyhun.

Türk sanatı ve kültürü konusunda araştırmaların üniversite yerine 1932'de Çukurova yöresindeki ağıtları derlemesi ve 1934'de Adana Halkevi tarafından "Ağıtlar-1" adıyla yayınlanması bu tür araştırmaların değerlendirilmesine güzel bir örnektir. Gene Halkevleri çerçevesinde toplanan kimi genç ozanların halk şiirini ses uyumunu ve söyleyiş biçimini temel alarak hece veznini ulusal vezin olarak ilan etmişlerdir. Ve kendilerine 'Hececiler' adını vermişlerdir.

Aşık Veysel ve Aşık İzzetin şiirleri Halkevi ve Ülkü dergilerinde yayınlanmaya başlamıştır. Behçet Kemal Çağlar, hececilerin başını çekerek kendine 'Ankaralı Aşık Ömer' adını vermiştir.

Tahir Alangu, "Edebiyatımızın köye ve köylü sorunlarına yönelişinde Halkevleri çevresinde yapılan halkbilgisi ve etnoğrafya araştırmalarının Anadolu'da yayınlanan Halkevi dergilerinin büyük etkisi olmuştur." demektedir.

Sadri Ertem'in 1933 yılında, 'Silindir Şapka Giyen Köyü' edebiyatımızdaki köyü ve köylüyü anlatan ilk gerçekçi yapıt olarak nitelendirilmektedir. Kemal Tahir, Nazım Hikmet'le birlikte 1938'de uydurma "Donanma Davası'ndan yargılanıp tutuklanır. Öyküleri, şiirleri, röportajları *7 Gün* dergisinde yayınlanmaya başlar. Cezaevinde yazdığı "Göl İnsanları" adlı öyküleriyle 'Toplumcu Gerçekçi' sanat akımının öncülerinden olmuştur. Daha sonraları roman yazmaya ağırlık vermiştir.

Sağırdere (1955), Körduman (1957), Rahmet Yolları Kesti, Yediçınar Yaylası (1958), Köyün Kamburu (1959), Kelleci Mehmet (1962), hepsi birer köy romanıdır. Kemal Tahir, 1910 İstanbul doğumludur. Köyde yaşamışlığı olmadığı halde köylü romanı yazması, cezaevinde tanıdığı köylüleri yakından tanımasına bağlayabiliriz. Ayrıca bu konularda eleştirilmiştir.

Kemal Tahir'in, Sebahattin Ali'nin Orhan Kemal'in o yıllarda cevaevlerinde köy romanları yazmalarında temel neden sanırım cezaevlerinde birlikte yaşadığı tutukluların hemen hemen hepsinin köyü olmalarıdır.

Sovyetler Birliği'nde 1930'lardan itibaren bir devlet politikası olarak ele alınan "Toplumcu gerçekçilik" ülkemizde de benimsenir olmuştur.

Marks ve Engels 1882 yılında Manifesto'nun rusça çevirisinin önsözünde "Rusya'da toprağın yarısından fazlasının köylülerin ortaklaşa sahip olduklarını görüyoruz... Rus köy topluluğu doğrudan doğruya komünist ortak mülkiyetin üst biçimine geçebilir mi? Rusya'daki mevcut ortak toprak sahipliği komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir." demişlerdir.

Rus imparatorluğunun sınırları içindeki çoğunluğu Türk kökenli Orta Asyalı bu göçebeleri rus köylüsü saymış olsalar gerek, diyor Demirtaş Ceyhun.

Daha 1930 yılında çok sayıda yazarın bu göçebe toplumların sovyet yönetimine nasıl bunca kısa sürede sosyalist aşamaya sıçradıklarının romanını, öyküsünü, şiirini yazmaları için Orta Asya'ya gönderilmiş olmaları bile bu görüşü doğrular niteliktedir.

Toplumcu gerçekçi yöntemle öykü ve roman yazmalarının kesinlikle bir raslantı olmadığını vurgular Cevdet Kudret. Buna örnek olarak da Sebahattin Ali'yi, Kemal Tahir'i ve Orhan Kemal'in gösterir.

Kemal Tahir'in Cezaevlerinde tanıdığı insanları işlerken kadın ve cinsel sorunların ağırlık kazandığını göstermektedir. "Osmanlı İmparatorluğunda feodalitenin bulunmadığına, dolayısıyla özel toprak mülkiyeti toprağa bağlı köleliğin olmadığına inanan Kemal Tahir; köylü davalarının daha çok topraktan kaynaklanmadığını ileri sürmektedir. Gene de cezaevlerinde tanıdığı insanların en az yarısının oralara toprak kavgaları yüzünden düşmüş oldukları bilinmektedir.

Köy Enstitülü yazarlar ve Köy edebiyatı, 1940'larda güncelleşmeye başladı. Örneğin Reşat Enis'in Çukurova'daki toprak kavgalarını konu edinen "Toprak Kokusu" adlı romanı 1944 yılında yayınlandı. Tefecilerin din bezirgaanlarının küçük toprak sahiplerinin nasıl dolandırarak topraklarını ellerinden aldıklarını, toprak işçilerinin, ırgatların yaşamlarını ele alan ilk roman diyebiliriz. Tahir Alangu'nun belirttiği gibi "o bu romanıyla Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'lerin bir habericisidir."

Reşat Enis de köylü değil, 1909 İstanbul doğumludur. Reşat Enis bir gazeteci olarak gördüğü ve dinlediği acı gerçekleri ele alarak duyurmak istemiştir sanki. Roman toprak kavgasını edebiyatımızda ilk olarak topraksızlaştırılmış köylülerle toprak ağaları arasında bir sınıf savaşı olarak anlatmaktadır. Gene Edebiyatımızda ilk olarak marksist terimler kullanılmıştır. Romanın yazarı Reşat Enis, Türkiye Komünist Partisi üyesidir. "Toprak Kokusu" yeni öykü ve romanımızın yol açıcılarından biri diyebiliriz.

Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların hızla çoğalttıkları örneklerle neredeyse bütün edebiyatımızı ta 1970'lere kadar egemenlik altına alan "Köy Edebiyatı" akımının kurucusu saymak gerektir, diyor Demirtaş Ceyhun.

1950 yılında *Varlık Yayınları* arasında yayınlanan Mahmut Makal'ın "Bizim Köy"ü, bir bomba etkisi yaratmıştır. 1950 yıllarına kadar köy romanı ve öykülerinin kentli, özellikle İstanbullu yazarlarca yazılması yerine Köy Enstitülü bir köy öğretmeninin kendi köyünü ve başından geçenleri anlatması büyük ilgi toplamıştır, yazın dünyamızda.

Selahattin Şimşek, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Yusuf Ziya Bahadınlı, Ümit Kaftancıoğlu daha niceleri, köyü içten görüp gözetleyen, halk dilinin ve kültürünün içinde yetişen, kendi köylüsünün "yeni yazarlar" kuşağı daha ilk yapıtlarıyla yankı uyandırmışlardır.

Bu yapıtlarla, en azından köy ve köylü gerçek boyutlarıyla edebiyatımıza girmekle kalmamış, toplumcu gerçekçi çizgide bir aşamaya geçilmiştir.

Demirtaş Ceyhun araştırma yazısında "Bugüne dek Köy Enstitüsü çıkışlı bu köylü yazarların, toplumcu gerçekçilik (Sosyalist Realizim) hakkında şöyle dişe dokunur kurumsal bir şeyler bildiklerini söyleyebilmek bile pek mümkün olmasa gerekir doğrusu." demekdir. Atilla Özkırımlı'nın Köy Enstitülü çıkışlı yazarların toplumcu gerçekçi çizgide bir aşamayı gerçekleştirdikleri yargısına katılabilmek gerçekten zordur, diyor Demirtaş Ceyhun.

Köy Enstitülü yazarlar konusunda yukarda ileri sürülen görüş tartışma götürür bence,

Köyden kentlere doğru akan çok büyük bir göç olayı yaşanmaya başlamıştır. Bırakın akın akın gelip kentlere yerleşen bu insanlar, kapitalist ilişkilerin mülksüzleştirdiği dünün küçük toprak sahipleri köylüler midir? Köylerden kentlere göçüşün temel nedenleri yeterince araştırılıp gün ışığına çıkarılmış değil henüz.

Demirtaş Ceyhun'un şu görüşü de araştırılmaya değer. "1930'lardan itibaren yaşanan toprak kavgaları gerçekten sanıldığı gibi kapitalist üretim ilişkileriden kaynaklanan sınıfsal kökenli bir mülkiyet kavgası mıdır acaba? Bugünde cezaevlerindeki mahkumların yarısının oralara düşmesine neden olan kadın kavgaları gene gerçekten sanıldığı gibi birer aşk kavgaları mıdır? "Üniversitelerimizde ve Köy Enstitüleri Vakfı'na düşen görev olmalı, bence bu konuları bilimsel olarak araştırıp günışığına çıkarmalıdır.

Şevket Süreyya Aydemir, Afyonkarahisar cezaevinde ilk kez karşılaştığı Anadolu köylüsü için kendince şöyle bir saptamada bulunur. "Evet biz bin yıldır sahiplendiğimiz bu topraklara galiba henüz yerleşemedik."

Demirtaş Ceyhun, köy sözcüğünün kökenini de araştırmış. Farsça "Sokak, yol, semt, çevre, yöre " anlamına geliyor. "Kuy" bizde köy olmuş. Hüseyin

Avni Şanda "Reaya ve köylü" adlı kitabında "Köylü kelimesinin sosyal bir terim olarak meydana çıkması Türkiye'de kapitalist ekonominin geliştiği zamanlara rastlamaktadır." demektedir. "1915 yılında çıkarılan (Tehcir Yasası) ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Ermeniler 1. Dünya savaşındaki tutumlarından dolayı imparatorluğun daha güneyine Suriye'ye, Lübnan'a, Ürdün'e sürülmüşlerdir. 1922'de Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra da Batı Anadolu'daki Rum'larla Çukurova'daki Ermeniler, Yunan ve Fransız orduları ile birlikte ülkeyi terketmek zorunda kalmışlardır.

Anadolu'nun diğer yerlerindeki Rumlar da 1924 yılında imzalanan "mubadele"-yerdeğiştirme" anlaşmasıyla Yunanistan'daki Türklerle takas edilmiştir. "Kurtuluş Savaşı öncesinde Anadolu'da Ermeni ve Rumlarında Türklerle birlikte yaşadığı gerçeği unutulmamalıdır. Başlangıçta Türkler konar göçerdiler. Giderek yurt edinip köy ve mezralarda yerleşik duruma geldiler. Bucak ve kentleri oluşturdular. Mustafa Kemal 1923'de yaptığı konuşmada "Ülkemiz"in büyük çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bizde büyük araziye sahip kaç kişi maliktir. Tetkik edilirse kimse büyük araziye malik değildir." demektedir. Oysa özellikle Marksist aydınlarımız Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınmış bir feodal sınıfın var olduğunu, dolayısıyla Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ve Trakya'da çok sayıda büyük çiftliklerin, büyük toprak ağalarının bulunduğunu savunmaktadırlar. Örneğin: Dr.Şefik Hüsnü Değmer 1924 yılında Aydınlık Dergisi'nde önümüzdeki ilk hedef, derebeylik kalıntılarını artık silip süpürmek olmalıdır. diyerek bütün çiftliklerin az topraklı, topraksız köylülere dağıtılmasını savunmaktadır.

Şu da unutulmamalıdır. Cumhuriyet Tarihi boyunca meclisten ciddi bir toprak reformu yasası çıkarılamamıştır. Bunu engelleyenler de, doğunun ağaları, çiftlik sahipleridir. İşçi ve köylülük hiç bir zaman mecliste kendini temsil edecek partiler aracılığı ile meclise girememişlerdir. Bu nedenledir ki toprak reformu günümüze değin gerçekleştirilememiştir. Ayrıca feodal toprak ağalarının olup olmadığı bilimsel yöntemlerle irdelenerek araştırılmalıdır. Asya tipi üretim tarzı tezinin gerçeklik payının ne olduğu netleştirilmelidir.

Demirtaş Ceyhun, toprak kanununun neden gerçekleştirilmediğini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Reşat Enis "Toprak Kokusu" romanında Çukurova'daki kokunç toprak yağmasını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Nüfuslu kişilerin milletvekili, parti kanalıyla hazine arazilerinin köylülerin elindeki toprakların ellerinden değişik numaralarla nasıl alandığını net bir biçimde sergilemektedir.

Orhan Kemal'de "Kanlı Topraklar' romanında sırtını CHP iktidarına dayamış Adana'daki türedi ağaların Çukurova'daki bereketli toprakları 1934'lerde türlü dalaverelerle nasıl ele geçirdiklerini anlatmaktadır.

1940'lardan itibaren kimi yazarlarımızca 1950'lerden sonra özellikle Köy Enstitülü yazarlarca ısrarla toprak ağalarıyla topraksız köylüler arasındaki bir sınıf kavgası şeklinde anlatılan toprak kavgalarının gerçekte bir mülkiyet yağması kavgası olduğunu yaratıcı sezgisiyle ilk kavrayan yazarımızın Orhan Kemal'in olduğunu belirtmektedir, Demirtaş Ceyhun,

Köy Enstitülü yazarların köy gerçeğini ekonomi politik açıdan kavrayamadığını belirten Demirtaş Ceyhun 'Köyde doğmuş, köyde büyümüş ve Köy Enstitüsü'nü bitirmiş yazarlarımız da ne yazık ki bu gerçeği kavrayamamış ve kentli yazarların batılı toplumların verilerinden üretilmiş bilgilerle yorumladıkları hapishane gözlemlerinden kaynaklanan bir yanılgıyı kolayca benimseyivermişlerdir."demektir.

Okullarda sabah akşam "Türküm, doğruyum !... Ne mutlu Türküm diyene, Bir Türk dünyaya bedeldir." diye bağırtılarak eğitilmiş, bu yüzden atalarını yere göğe sığdıramayan bir ortamda yetişmiş biri olarak "Yaban" ın kendisini şok ettiğini belirtmektedir. 1992 yılında "Yaban"ı yeni baştan okuduğunu vurgulamaktadır.

Demirtaş Ceyhun "Yaban"ı yeniden ele alarak irdeliyor "Yaban"ın 60 yıl sonra da hala diri kalmasının" nedenleri üzerinde duruyor. Bir kurtuluş savaşı romanına bağlıyor. Gerçeklik ve Ahmet Celal'in kişiliğini belirleyen koordinatların romanın bir tarih ve bir coğrafyası olduğunu, söylenmesi yürek isteyen bir takım acı gerçekleri getirdiğini, bu özellikleriyle günümüzde de romanı diri bıraktığını belirtiyor.

"Yaban"da er Mehmet Ali'nin köyünü belirmeye çalışıyor. Polatlı'dan çok Baylikahır'a yakın Sakarya Irmağı'na uzak ama Porsuk Çayı'na yakın bir köy. Ayrıca emperyalist devletlerin desteğinde İzmir'e çıkan Yunanlıların Anadolu'da ilerleyişi ve ilk bozguna uğradığı Sakarya Savaşı'na kadar süren "Yaban" daki olaylar 1919'dan 1921 yılına kadar süren bir süreci ele almaktadır. Romanı diri tutan, açık tarih ve coğrafya ile birlikte Ahmet Celal'in kişiliğinin koordinatları ve geri planda saklı duran tarih ve coğrafyası mıdır? Bu arada George Orwel'in "Hayvanlar Çiftliği" Macar yazar Tibor Dery'nin "Niki" adlı romanı, İva Andriç'in "Drama Köprüsü" örneklemeleriyle karşılaştırmalar yapıyor. Yeniden "Yaban"a dönerek " Üstelik bu tarih ve coğrafya kuşkusuz birinci metnin tarih ve coğrafyasını da içermektedir." demektedir. Ahmet Celal'in gittiği köy "görüldüğü gibi, köy gerçek köylerden bir olmaktan çok, sanki imgeseldir. Yakup Kadri de kurtuluş savaşı yıllarında görevli olarak kaldığı o yöredeki köylerden biridir. Kurtuluş savaşı, biraz sözcüğün tam anlamıyla, bir yan tema olarak işlenmiştir romanda."

"Ahmet Celal'in romanı diyebilmek... kesinlikle olanaksızdır bizce... Gerçekten, Yaban'ın kah-

ramanı Ahmet Celal'in kişiliğinde Mustafa Kemal'den alınmış bir takım çizgiler de var mıdır acaba? " Ahmet Celal'le Mustafa Kemal'in özleşleştirildiğini gündeme getirmektedir. "Ahmet Celal'de tıpkı Mustafa Kemal gibi asker kökenli bir aydındır. Yani Paşa çocuğu İstanbul'lu bir aydındır. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine hemen aynı günlerde Anodolu'ya geçmiştir."

Mustafa Kemal, 1922 yılında Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında Anadolu insanının durumundan dolayı aydınları suçlamıştır. "Bugünkü felaket ve sefaletin biricik sebebi, nedeni bu gerçeğin gafili bulunmuş olmamızdır." demektedir. Ahmet Celal de aynı günlerde "bunun nedeni, Türk aydını gene sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın?" demektedir.

Osmanlı döneminde Bağdat, Halep, Şam hepsi Arap, Belgrad Sırp, Sofya Bulgar'dır. Ama Osmanlı için Anadolu, her zaman hem ülkesidir, hem de kendine sürekli diş bilediğine inandığı akrabalarının 'etrak-ı biidrak' ahmak Türk'ler' ülkesidir. İstanbul'lu olmak hem zordur, hem de bir çok ayrıcalıklar kazandırmaktadır. Öğrenim olanağı da bu ayrıcalıklardan biridir. Büyük medreselerin çoğunluğu, neredeyse hepsi İstanbul'dadır.

Anadolu'daki eğitim, yirminci yüzyılın başına kadar mahalle mektepleri, namaz kılma kursları veya ilkokul düzeyinde kalmıştır. İstanbul'da ise ilk olarak 1773'de, Mühendis-Hane-ı Bahr-ı Hümoyun, 1794'de Mühendis Hane-ı Bern-ı Hümayun, 1827'de Mekteb-ı Tıbbiyey-i Şahane, 1831'de Mekteb-i Harbiye, 1848'de Mekteb-i Fununu Harbiye-i Şahane (Harp Akademisi) açılmıştır. İstanbul Darülfünunu (üniversite) 1845, açılmasına karar verildiği halde 1900'lü yıllarda açılmıştır.

Osmanlı aydınları XIX. yüzyılın başlarından itibaren medreseli değil genellikle mekteplidir. Mekteplerde genellikle askeri amaçla kurulmuşlardır. Osmanlı aydınların tamamı neredeyse asker kökenlidirler.

Mustafa Kemal 12 yaşından itibaren askeri okul öğrencisi olmuştur. Ahmet Celal de paşa çocuğu ve yedeksubaydır. İstanbul işgal edilince, kaçıp Anadolu'ya tanıdık er Mehmet Ali'nin köyüne sığınmıştır.

"Yakup Kadri de aralarında kendisinin de bulunduğu genç Osmanlı aydınlarının, daha sonraki sivil yollarında Anadolu halkını yakından tanıdıkça düştükleri düşünsel bunalımı daha çarpıcı imgeyle anlatabilmek için" savaş yıllarını ele almış olabilir diyor, Demirtaş Ceyhun. Ahmet Celal'le Mustafa Kemal'in kimliği arasında bir koşutluk kurmaktadır.

Anadolu Halkı ve Türkçülük Akımı:

1789 Fransız Devrimi'nin başlattığı ulusçuluk akımı, bir fırtına gibi yayılmaya başladı. Ondokuzuncu yüzyılın başından itibaren Balkanlarda başlayan ulusçuluk ve bağımsızlık akımı, Osmanlı aydınları arasında da ilgi görmeye başladı, özellikle ikinci meşrutiyetten sonra.

Türkçülük düşüncesinden ilk sözedenlerden biri Yusuf Akçura olmuştur. Ziya Gökalp,İttihat ve Terakki'nin resmi ideoloğu durumuna gelmiştir Cumhuriyet döneminde Hamdullah Suphi Tanrıöver Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Yusuf Akçura, Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına getirilmiş, Ziya Gökalp'ın Malta sürgünlüğünü sona erdirmek için girişimlerde bulunulmuştur.

Mustafa Kemal, Türk sözcüğünü uzun yıllar kullanmamıştır. Yine Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı seçilene kadar asker giysilerini çıkarmamış, ancak 1923'ten sonra sivil olmuştur. Yakup Kadri'nin roman kahramanı tek kolludur. Gerçekten de asker ve siviller arasındaki güç farklılığını ustaca vurgulayan bir imge olarak, son derece başarılı bir biçimde kullanmıştır. Ahmet Celal'in kişiliğini, sanki asker Mustafa Kemal'den çok 1923 sonrasının özellikle 1924-30'ların Mustafa Kemal'inden esinlenmiş çizgiler belirlemektedir.

Yüzyıllar boyu emir komuta zinciri içinde ilişki kurabildiği halkını ülküselleştirerek Anadolu'ya geçip kurtarmaya kalkışan aydınlarımızın, bu insanları köylerinde biraz yakından tanıyınca nasıl bir düş kırıklığına uğradıklarını ilk olarak ve çok çarpıcı bir biçimde anlattığı içindir ki bu roman bu anda bile diriliğini korumaktadır.

"Mustafa Kemal de öteki çağdaşları gibi Anadolu'da yaşayan bu Türklerin, salt Türk oldukları için yüzyıllardır horlanıp ezildiklerini bilmekte ve bu nedenle ayaklarına gidilip (Ne Mutlu Türküm Diyene) denilirse hemen kendisine dört elle sarılacaklarına yürekten inanmaktadır. "Yaban"da, Yakup Kadri'nin yakından tanığı olduğu, Mustafa Kemal'in böylesi bir trajik anının romanıdır." yorumunda bulunuyor Demirtaş Ceyhun "1930'lara gelinirken Mustafa Kemal'in Türkçülük düşüncesine ve Türkçülere karşı tavırlarında önemli değişiklikler." olduğunu belirtmektedir. 1924'de Türk Ocağı'nı Ankara'da yeniden kurdurttuğu halde 1927'de önce partiye bağlatmış, 1931'de ise toptan kapattırmış. Hamdullah Suphi Tanrıöver'i de Bakanlar Kurulu Kararı'yla Bükreş'e göndermiştir, Mustafa Kemal. Yine 1930'lu yıllarda Türkçülerin, Orta Asya Türkçülüğü tezlerine karşı Anadolu Türkçülüğü görüşünü öne sürmesi, ilk kez Anadolu'da arkeolojik kazılar yaptırması, üniversitede Arkeoloji, Hititoloji, Sümeroloji, Asuroloji kürsüleri kurdurtması üzerinde durulması gereken önemli noktalar olarak görüyor.

"Yaban"da Ahmet Celal'in "insan Türk olur da nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?" diye sorduğu köylü; "Biz Türk değiliz ki beyim." diyerek yanıtlaması karşısında Ahmet Celal'in donakalması, Mehmet Ali'nin "Allah vere de bizi tekrar askere almasalar bari demesi" romanı okuyan yeni kuşak

aydınlarımızı da şaşkına uğratmış olmalıdır.

Demirtaş Ceyhun sonuca varıyor, araştırma kitabının sonlarına doğru. "Yakup Kadri bizce Anadolu halkıyla aydını arasında yaşanan bir özgün çelişkiyi bilimsel anlamda da ilk kez yakalayarak görgü tanığı olduğu Mustafa Kemal'le ustaca özdeştirmiş Ahmet Celal kişiliğinde, yazınsal açıdan da başarıyla anlatmasını bilmiştir. Yaban Anadolu insanını ilk kez değişik açıdan ele alan ve aydınımızla ülküselleştirdiği halkı arasında trajik çelişkiyi yakalayıp olgun bir estetik içinde anlatmasını bilmiş, gerçekçi bir roman da değildir, yalnızca. Hiç kuşku yok ki bu insanların toplumsal ve ekonomik yapılarıyla ilgili bir çok önemli doğruyu da ilk kez saptayan özgün bir bilimsel çalışmadır aynı zamanda."

"Şeyh Bedrettin Destanı ya da Tarihi yorumlamak," bölümüne "Bizim kuşak, Nazım Hikmet'i kitaplarından değil Demokrat Parti faşizminin azgın olduğu 1950'li yılların ortalarında eski tüfek ağabeylerimizin, kuytu meyhane köşelerinde iki tek attıktan sonra masalara kapanıp usulca mırıldandıkları ezberlerindeki şiirlerinden tanımıştır, ilkin." diye başlıyor Demirtaş Ceyhun"

"Şeyh Bedrettin Destanı'n da gençliğimizin gözde meyhanesi, Fikret Bey'in Tünel'deki Bacı'sında dinlemiştim ilk kez bir eski tüfek ağabeyimizden. Kuşkusuz Simavne kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı yalnız Nazım Hikmet'in değil, şiirimizin de bir başyapıtıdır." diyerek vurguluyor. "Şeyh Bedrettin Destanı," 15. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Anadolu ve Trakya'da yaşanmış bir olayı, Şeyh Bedrettin ve müridlerinin ayaklanmasının konu edinmektedir. Nazım Hikmet, bu olayı bir devrimci köylü ayaklanması olarak anlatmıştır. Nazım Hikmet'e göre, ne bir din veya mezhep savaşıdır, ne de mehdiliktir, ne de iktidar kavgasıdır. Tıpkı Almanya'daki gibi toprak uğruna girişilmiş bir köylü ayaklanmasıdır. Böylece kadınlar müstesna olmak üzere, erzak, giysiler, binek ve kasaplık hayvanlar, arazi gibi şeylerin tamamı umumun malı, müştereki sayılmalıdır." dedikten sonra toprak adamları toprağı fethe gideceğiz, diye buyurmuşlardır.

"Şeyh Bedrettin Destanı" da, tarihi konu edinmiş, edebiyatımızdaki ünlü yapıtlardan biridir. Anadoludaki tarihimizin bir dönemini, ilk kez özdekçi bir gözle ele alarak yorumlamış ve bu ilginç yorumuyla da büyük bir ün kazanmıştır. Bu yeni tarih yorumu bazı çevrelerce yapıtın yazınsal değerinden bile üstün tutulmuştur. Sanki bir tarih belgesiymiş gibi Osmanlı tımar sisteminin de sonuçta bir tür feodal ilişki olduğunu savlarlarken, onu kanıt diye göstermeye bile kalkışmışlardır. Bu kişilere göre Şeyh Bedrettin olayının gerçekten de ülkedeki üretim ilişkilerini değiştirmeyi amaçlamış bir devrimci köylü ayaklanması olduğundan kuşku bile duyulmamıştır.

Nazım Hikmet bilindiği gibi ne Osmanlı tarihi uzmanıdır, ne de tarihçidir. Dolayısıyla bu yorumu da başka tarihçilerin yazdıklarından esinlenerek yapmış olsa gerekir. Bu nedenle bir destan yazma kararını nasıl verdiğini, hem de hangi kaynaklardan dayanarak böyle bir yorumda bulunduğunu ayrıntılarıyla açıklayan bir önsöz yazma gereğini duymuştur. Eline tutukevinde bir raslantı sonucu geçen Prof. Mehemmed Şerafeddin Efendi'nin 1925 yılında basılmış "Simavne Kadısı Oğlu Bedreddin"adlı risalesidir. Şeyh Bedrettin yalnız Osmanlı vakanüvistlerinden aktarmalar yapılarak değil, ünlü Bizans tarihçilerinden aktarmalar yapılarak verilmektedir bu risalede.

Osmanlı vakanüvistlerine göre olay, bütünüyle mezhep ayrılığından kaynaklanan sünnilerle batıniler arasındaki bir iktidar kavgasıdır.

Oysa Bizanslı tarihçi Dukas'a göre "Dağlık bir memlekette adi bir Türk köylüsü meydana çıktı. Bu köylü konuşmalarında kadınlar dışında herşeyin, malların, mülklerin ortak addeldiğini ileri sürüyordu. Köylü, avam halkı bu tür sözlerle kendi tarafına çektikten sonra hıristiyanlar ile dostluk tesisine çalıştı,"dektedir.

Osmanlı Sultanı Mehmet ordularına yenilen Börklüce'ye uygulanan işkenceler bile onu düşüncelerinden çeviremiyor. Bir deve üzerinde çarmıha gerilerek öldürülüyor.

Dukas'a göre, Şeyh Bedrettin ve müridleri toprakların has, tımar, zeamet sahibi beylerden alıp köylülerin ortaklaşa kullanımına sunabilmek için siyasal iktidarı ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Sonuç olarak bilindiği gibi daha sonra Şeyh Bedretttin Çelebi'nin askerlerince yakalanmış ve öldürülmüştür. Serez çarşısında bir ağaca çırılçıplak asılarak canına kıyılmıştır. Şeyhin 1415 yılının 20 Ocak Cuma günü asıldığı yazılı kayıtlarda. Vakanüvist ve tarihçiler, şeyhin yetkin bir din adamı ve büyük bir hukukçu olduğu konusunda aynı görüştedirler.

Anadolu Türkleri ve Kutsal Mülkiyet Hakkı

Nazım Hikmet tıpkı Dukas gibi Destan'ında toprak uğruna soylulara karşı girişilmiş bir devrimci köylü ayaklanması olarak anlatmaktadır, Şeyh Bedretttin olayını. Osmanlılarda da bu günkü anlamda bir 'kutsal mülkiyet hakkı' kavramı acaba gerçekten varmıydı? Bu soruyu kanıtlayacak veriler yok gibidir.

Anadolu Türklerindeki mülkiyet kavramı ve mülkiyet ilişkileri konusunda yeterli bilimsel inceleme ve araştırmaların yapılmış olduğunu söyleyebilmek de doğrusu oldukça zordur.

Nazım Hikmet'in bir yarıda kalmış dört romanı vardır. "Kan Konuşmaz" "Yeşil Elmalar" "Yaşamak Hakkı" Orhan Selim takma adıyla son romanı "Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim" kendi adıyla yayınlanabilmiştir. "Yaşamak Hakkı 1938 yılında gazetede tefrika edilirken tutuklandığından tamamlanamamıştır.

Naci Sadullah'tan öğrenildiği kadarıyla Orhan Selim'in kim olduğu Babıali çevrelerince bilindiği için romanın her satırı yetkililer ve görevlilerce gözden geçirildiğinin bilindiğinden bu romanlarından özellikle "Yaşamak Hakkı " ile "Yeşil Elmalar" neredeyse sıradan çeviri romanlar niteliğindedir. "Yeşil Elmalar"dan Türklerin yabancı ülkelerdeki serüvenleri anlatılır. "Yaşamak Hakkı"nda ise romanın kişileri ise Türk değildir. Ve serüvenleri İspanya'dan gelmektedir.

"Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim", gerek çağdaş içeriği ve kurgusu, gerek bağlantıları ustaca kurulmuş çok zamanlılığı, gerkse dili ve biçimi ile romanımızın çok önemli ve öncü yapıtlarından biridir. Nazım Hikmet'in romancılığıyla Orhan Selim'in romancılığı birbiriyle karıştırılmamalıdır, diyor Demirtaş Ceyhun.

Kemal Tahir'in yazınımızda ayrı bir yeri vardır. "Göl insanları" "Sağırdere", "Esir Şehrin İnsanları", "Körduman" "Rahmet Yolları Kesti," "Köyün Kanburu,""Yorgun Savşçı" "Bozkırdaki Çekirdek," "Devlet Ana," "Kurt Kanunu" "Yol Ayrımı," yayınlanlar yayınlanmaz ilgiyi üzerine çekmiş ve tartışmalara neden olmuştur. Tartışmalarda ona Osmanlıcı, gerici, ilerici, komünist, anti-komünist, revizyonist, dönek, aydın, gerçek bir entelektüel diye herşey yakıştırılmıştır. Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmalarıyla doğu toplumlarının ayrı bir kategori olarak ele alınması gerektiğini ilk kez gündeme getirenlerdendir.

Bir yazın adamı olarak ilginç görüşler ileri sürerek bizlere yeni görüş ufukları açan Demirtaş Ceyhun'un görüşleri üzerinde durup düşünmemiz gerek. Ayrıca yeni araştırmalara yöneltmeli bizleri. Bıkmadan, usanmadan dünya normları ölçeğinde araştırma ve incelemelere yöneltmeli.

İsmet ALICI

FARENİN ÖLÜM BALADI
Şiirler

İNSANCIL YAYINLARI

Fiatı 150.000.- TL.

YAŞAM

Gece
Sessiz bir yalnızlık
Islak bir ıslık caddelerde
Sıcacık bir ev özlemi çekiyor yüreğim.

Bir anne meme veriyor çocuğuna
Bir gelin sarılıyor ilkkez bir erkeğe
Biliyor
Güneş doğuyor uzak bir yerlerde
Gemiler geçiyor açıklardan
İşçiler yorgun
Rüzgarda yanan tenlerini dinlendiriyorlar
Ayışığında.
Saat on iki
İlk dakikaları yeni bir günün
Bir bebek doğuyor
sararmış hemşire yüzlerde bir aydınlık
Yorgun/bir tebessüm anneğin dudağında
Tüm güzel umudlar gibi bir umud
İlk ağlama.
Yalnızlık sessizce sokuluyor
Bir hastanın yatağına
Dakikaları sayıyor biri/daha
Bugünde güneş doğmalı
Son kez daha görmeliyim ışığı
Bak/sular aydınlanıyor
Gece yorgunluğu umudla örtüşen
Yalnızlığı yaşamla parçalayan
Bir gece/ sabaha varmak üzere.

Nerlman AĞAOĞLU

Nuray Sancar ve Hayri Erdoğan İle Evrensel Basım Yayım Üzerine

Aydın ÖZTÜRK

Aydın Öztürk Bildiğiniz gibi her ay Edebiyat İklimi'nde bir yayınevini konuk ediyoruz. Bu programa katılacak yaayınevini seçerken öncelikle emek yayıncılığını ölçüt olmasına dikkat ediyorum. Bu yayınevlerinin bir ütopyası olsun istiyorum. Bu gün de bu işlevleri olduğuna inandığım bir yayınevi konuğumuz. Bu akşam Evrensel Basım Yayın adına Yayın Yönetmeni Hayri Erdoğan ve yayınevi redaktörü ve yazarı Nuray Sancar arkadaşımızla sohbet edeceğiz.

Sevgili Radyo Umut Dostları ben şimdi Hayri Erdoğan'a Evrensel Basım Yayın'ın düşlerinin neler olduğunu sormak istiyorum. Bu yayınevini hangi duygularla kurdunuz, neyi amaçlıyorsunuz?

Hayri Erdoğan: Evrensel Basım Yayın, 1988 yılından beri faaliyet yürütüyor. 78 kitap yayınladı. Bu önemli bir rakamdır, fakat yayınevimizin önemli etkinliklerinden biri de süreli dergiler yayınlamaktır.Yayınladığımız teori-politika dergisi "Özgürlük Dünyası"nın şu ana dek 83 sayısı çıktı. "Evrensel Kültür" dergisi ise, 62. sayıya ulaştı.

Kuşkusuz bizim düşlerimiz vardır, ütopyamız vardır ama bu düşler gerçekleştirilemez düşler, ayakları havada düşler değildir. Biz bunları bütün dünyada yaşanan tarihsel gerçeklik üzerinden kurup geliştiriyoruz.Yaşadığımız dünyada emek, horlanan bir insanlar topluluğunun faaliyetini nitelemek için kullanılıyor neredeyse. Çünkü artık memleketi çetelerin yönetmesi, üçkağıtçılık, köşe dönme, spekülasyon, çalışmadan kazanmak adeta yüceltilen bir şey olarak görülüyor. Emeği ile geçinenler ise, keriz sayılıyor. O bakımdan bütün bunlara karşılık bütün değerleri yaratanların emekçiler olduğunu dünyanın bütün varlıklarını yaratan emeğin, aynı zamanda dünyayı yönetmesi gerektiği bizim başlıca çıkış noktamızdır. Ama bunu bir düş olarak ifade etmek ve gerçekleşmesini istemek başka bir şey, bunun gerçekleşmesi için bir şeyler yapmak ve bunun araçlarını yaratmak bambaşka bir şey. Biz dünyanın emek ekseninde kurulan bir dünyaya dönüştürülmesi için yürütülen mücadeleye yayın cephesinden bir katkı sunmak üzere kendimizi konumlandırdık. Bizim yapacağımız şeyler insanların nasıl bir dünyada yaşadıklarını anlamaları, ama bunu anlarken sadece kuru teorik gerekçeleriyle değil, düşleriyle duygularıyla, psikolojik boyutlarıyla duyumsamalarını sağlamaya dönüktür.

Onun için de yayınlarımız arasında teori kitapları da, anılar ve biyografiler de şiirler ve romanlar da vardır. Bu bakımdan biz bütün bu yelpazedeki yayıncılığımızı sürdürürken insanların yaşadıkları dünyayı tanımalarını bunun hazzını ve coşkusunu yaşamalarını, nasıl bir dünya kuracaklarına dönük bilinçlenmelerini istiyoruz. Evrensel Basım Yayım, dünyanın bilinçle değiştirilmesine yapılmış bir katkı olmak istiyor.

A. Öztürk: Birazdan yayınevi ile ilgili başlıkları açtığımızda yayınevinin amaçları daha net, daha güzel ortaya çıkacak. Şimdi Nuray Sancar'a sormak istiyorum. Yayınevinin yayınladığı kitapların türleri hakkında bize bilgi verebilir mi?

N. Sancar: Arkadaşım da söyledi; Evrensel Basım Yayın'ın yakın dönem yayın planı kapsamı dışında toplam 78 kitabı var. Bunlar şu başlıklar altında toplanıyor. Soyalizmin kuramsal zenginliğini okuyucuya aktaran sosyalist teori kitaplığı, devrimci dönemleri yansıtan roman-anı-biyografi türü; ki burada sosyalist ustaların biyografileriyle sosyalist kültürün önemli eserleri ya da işçi ve emekçilerin yeryüzünde şimdiye kadar sürdürmüş olduğu mücadelelerin önemli anlarını anlatan romanlar ve anılar yer alıyor. Diğer yandan emekçilerin politik örgütlenmelerinin, kitle örgütlerinin, sendikal sorunların işlendiği kitapların yer aldığı politika ve güncel sorunların işlendiği kitapların yer aldığı politika ve sanat edebiyat kuramı üzerine kitaplar, Asım Bezirci'nin eserleri, öykülerimiz, şiirlerimiz ve çocuk kitaplarımız var. Ama biz şimdi Evrensel Basım Yayın Ürünleri, Evrensel Kültür Kitaplığı, çocuk dizisi ve Asım Bezirci dizisi olarak yaptığımız bir sınıflamayı izlemek istiyoruz.

A. Öztürk: Kitaplar üzerine konuşurken ilk başlığımız Asım Bezirci kitapları olsun. Asım Bezirci'nin eşi Refika Bezirci ile de bir telefon bağlantımız olacak. Daha sonra Hayri Erdoğan bize bu kitaplarla ilgili bilgi verecek. Şimdi telefonda bir dinleyicimiz var: Ali İhsan Çelik.

A.İhsan Çelik: İyi akşamlar. Türkiye'de takip ettiğim kadarıyla promosyon hariç, okunan 2 milyon kitap var. 65 milyon içinde iki milyon insan okuyor. Kısacası neden okumuyoruz?

H. Erdoğan: Toplumun küçük bir kesiminin okumaya meraklı olduğunu, dergilerin az sattığını, gazetelerin de promasyona dayalı bir satış rakamlarının olduğunu biliyoruz. Bunun başlıca nedeni devletin ve sermaye sisteminin insanların okumasını istememesidir. Çünkü cahil insanlar daha kolay yönetilir. Tabii ki bu böyle ifade edilmiyor ama, bütün bu davranışların gerisinde yatan mantık, ancak böyle ifade edilebilir. Tabii ki bu kadar basit değil az okunmasının nedeni. Başka birçok neden de var. Bazen görürsünüz örgütlere operasyonlar yapılmış, insanlar yakalanmış olur, önlerinde suç aletleri olarak kitaplar koyulur. Kitabı henüz dünyasına alamamış bir insan, kitabı suç aleti olarak gördüğü zaman okumak için en azından hapsi göze almak gerektiğini düşünecektir. Ve biz yaşadığımız bu ülkede, bu coğrafyada sırf okuduğu kitabın içeriğinden yola çıkılarak gözaltına alınan, işkence gören çok sayıda insan biliyoruz. Bir diğer nedeni de şöyle söyleyebiliriz: Emekçilernin yaşam koşulları içinde kitaba ayıracakları para ne kadardır. Bunu düşünmemiz lazım. Türkiye'de bir insanın 15-20 milyon gibi bir parayla geçim savaşı verdiğini düşünürsek; devlet, aynı zamada bununla insanları kitap okumaktan alıkoyuyor. Bu da kitabı okumaya yönelik bir engeldir.

A. Öztürk: Evrensel Basım Yayın'ın kitaplarından konuşurken ilk başlığımız Asım Bezirci kitapları olacak. Hepinizin bildiği gibi Asım Bezirci, Sivas'taki yangında yakılan edebiyat insanımız, büyük araştırmacımız ve büyük eleştirmenimiz. Onu ateşin içine atanlar onun o karınca gibi enerjisinin biteceğini, söneceğini sandılar. Oysa Asım Bezirci, bize yazdıklarıyla yaptıklarıyla bir dünya bıraktı. İşte Evrensel Basım Yayın, Asım Bezirci'nin kitaplarından önemli bir kesimini yayınladı. Tabii arkası gelecek. Bezirci, edebiyatımızın karıncasıydı ve Evrensel Basım Yayın, Bezirci'nin tüm kitaplarını yayınlayacak. Şu anda telefonumuzda sevgili Asım Bezirci'ye yol arkadaşlığı yapmış bir hanımefendi, Refika Bezirci var.

R. Bezirci: Öncelikle yayıneviyle aramızda basit ama dostluğa, sevgiye dayanan sözleşmeyle Asım'ın özlemini gerçekleştirdiğim inancındayım. Çünkü; Asım, yaşamı boyunca kitaplarını bir tek yayınevinde toplamayı amaçlıyordu. Tüm isteği, özlemi oydu. Ben bunu şimdi gerçekleştiriyorum. Herhalde bu, arkadaşların da hissettiği bir şey. Onlar da benim gibi seviniyorlar. Gerçekten güzel olacak inanıyorum. Kitapların hepsinin bir arada olması. Tümünü bir set olarak görmek inşallah birkaç sene içerisinde gerçekleşecek. Bütün özlemim, umudum bu ve ben bu açıdan memnunum. Arkadaşlar çok büyük dostluk gösterip yardım ediyor ve bu işi hep birlikte kotarıyoruz. Burada onlara teşekkür etmek istiyorum. Gerçekten büyük emek veriyorlar.

A. Öztürk: Hayri Erdoğan, Asım Bezirci'nin düşünü, tüm kitaplarını bir yayınevi tarafından yayınlanmasını sizler başlattınız. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

H. Erdoğan: Asım Bezirci'nın bütün eserlerini Asım Bezirci öldükten sonra yayınlamaya karar verdik. Ama biz daha Asım Bezirci'nin sağlığında onun kitabını yayınlamıştık. İkinci baskısını görmeden O'nu yitirdik. Asım Bezirci'nin kitaplarını yayınlama kararımız sadece faşizmin karanlığında boğulmuş bir insana karşı vefa borcu değildir. Elbette vefa borcumuz da vardır ama bir tek bu değildir. A. Bezirci, Türkiye aydınının yüz akıdır. Nazım'ın bütün şiirlerini yayına hazırlamak gibi büyük şairlerinin yapıtlarını yayına hazırlamış, şiirlerini derlemiştir. Nazım'ın eserine koyacağı bir not için günlerce araştırmıştır. Onun içindir ki biz onun adına "Sosyalist Karınca" dedik. Gerçekten bir karınca çalışkanlığıyla gün ışığına ince ince kazılarla ortaya çıkardığı 70'e yakın kitabını bir düzen içinde okuyucuya sunacağız. Şu ana kadar 11 kitabını yayınladık. Asım Bezirci kitapları, edebiyat tarihimizi öğrenmek isteyenler için, sanat-edebiyatın olaylarını ve ürünlerini bilimsel bir yöntemle incelemek isteyenler için vazgeçilmez bir başvuru kaynağıdır.

A. Öztürk: Evrensel Basım Yayın'ın bir kültür kitapları dizisi var. Evrensel Basım Yayın'ın kültür kitaplığı dediğiniz kitaplarını en azından ana omurgasıyla da olsa bize anlatır mısın Nuray?

N. Sancar: Ben önce "evrensel kültür kitaplığı"nın izlediği yayın politikasından söz etmek istiyorum. Evrensel Basım Yayın'ın bir ütopyası var. Bu, sosyalizmdir. Ütopyaların ve düşlerin gerçekleştirilmez şeyler olmadığına dair ibare, geleceğe dair bir öngörüyü içeriyor. Ama bu öngörünün geçmişe ilişkin bir kanıtı da var. Bir zamanlar yeryüzünün altıda biri sosyalizmle yönetiliyordu. Bu alternatif dünyayı işçi ve emekçiler uzun mücadeleler sonucunda kurdular ve kendi elleriyle ürettikleri bu dünyada eski dünyanın ezilenleri, çeşitli kültürel ürünler de ürettiler. Sosyalizmin çöküşüyle birlikte ilan edilen yeni dünya düzeniyle birlikte, bu kültürel ürünlerin modasının geçtiği, rafa kaldırıldığı, alternatif bir dünyanın olmayacağı, yaşanabilir tek dünyanın kapitalizm olduğu sölyendi. "evrensel kültür kitaplığı"nın yayın politikasının birinci amacını, işte bu sosyalist kültürel birikime dair belleğin diri tutulması oluşturuyor. Bizlere, yaygın ideolojik bombardıman altında unutturulmaya çalışılan, tozlanmaya mahkum edilen kültürel ürünlerimizin yeniden canlandırılması.

İkincisi de ancak işçilerin ve emekçilerin kurmaya çalıştıkları alternatif bir dünyada gerçek değerini bulabilecek olan insanlığın olumlu kültürel birikimini, sosyalizm öncesi olumlu kültürel birikimini yaşatmak ve bunları sürekli hatırlatmak, yeniden onlara yaşam kazandırmak.

Diğer amaçlarımızdan bir de işçi ve emekçilerin bugün sürdürdüğü mücadelenin açtığı alanda üretilen güncel kültürel ürünler.

Ama, "evrensel kültür kitaplığı" sadece kültürel ürünlerin ve sanat kitaplarının yayınlandığı bir yayın programı değildir. Aynı zamanda kültür ve sanatın teorik sorunlarını, kültür ve ideoloji sorunlarını işleyen kuramsal yapıtların yayınlandığı bir programdır ve bu kapsamda birkaç eserimiz saymak istiyorum: Aydın Çubukçu'nun yazdığı "Kültür ve İdeoloji Sorunları", "Kültür ve Politika", Yılmaz Onay'ın Pospelov'dan çevirdiği "Edebiyat Bilimi" geçtiğimiz yıl kaybettiğimiz Aziz Çalışlar'ın hazırladığı Nazım Hikmet'in "Sanat ve Edebiyat Üstüne", adlı yapıtı, Engin Ayça'nın çevirdiği Vincenti'nın, "Sinemanın Yüzyılı" adlı yapıtını sayabiliriz kuramsal yapıtlarımız arasında.

A. Öztürk: Telefonda bir dinleyicimiz var. Bir soru sormak istiyor. Cemal Bey bir soru soracak.

Cemal: Basın yayında yaşadığınız zorluklar nelerdir? Kitlelere daha çabuk ulaşmanız için yaptığınız çalışmalar var mı? Devletten, yayıncılar olarak destek görebiliyor musunuz?

H. Erdoğan: Yardım almıyoruz. "Gölge etmesinler yeter" diyoruz ama gölge ediyorlar, kitaplarımız hakkında dava açılıyor, hatta mahkum olan kitaplarımız var. Ancak bu türden engellemeleri faaliyetimiz bakımından doğal karşılıyoruz. Çünkü biz bu sistemi istemediğimizi yüksek sesle ifade ediyoruz. Onlar ise, sistemi her şeyi ile var kılmaya çalışıyorlar. O bakımdan böyle bir destek yok. Sorunlara gelince; okuyucuya ulaşmak bakımından çok sorunumuz var. Geçmişte sanat üretimi yapanlar solculardı, ilericilerdi. Burjuvazi, burjuvazinin de üretme potansiyeline sahip olduğunu göstermek istiyor. Holdingler, göterişli kültür merkezleri açıyorlar, gösterişli kitaplar yayılıyorlar. Sonuçta kof şeyler ama böyle bir görüntü veriyorlar. Onların olanaklarıyla bizim yarışmamızın imkanı yok. Büyük parasal imkanları var, büyük reklam imkanları var. Büyük gazeteler. bunların kitaplarını çok öncelikli tanıtıyorlar ve sanki okuyucunun tercihi gibi sunulan şey; aslında okuyucuya dayatılandır, sermayenin istediğidir. Bizim önümüzde birçok engel olmasına rağmen, umutsuz, değiliz. Çünkü umutlu olmamızı gerektiren somut şeyler var. Bir kitabımızı örnek vermek istiyorum. Hiç tanınmamış bir isimle, İlhan Akdere imzasıyla yayınlanan " Marksizmde Temel Kavramlar" isimli kitabımız, reklamını, tanıtımını yapmadığımız halde, 14 bin adet sattı. Yakaladığımız satış rakamı aslında uyanan işçilerin, genç kuşakların sosyalizmi öğrenmek istediklerini, dünyayı anlamak istediklerini bize somut olarak gösteriyor. Tabii denebilir ki yüzbinlerce satan kitabın yanında bu rakam nedir? Bu şunu ifade ediyor. Demin de arkadaşımın söylediği gibi bütün gerçeklerin ağır bir toz tabakasının altına itildiği böyle bir dönemde bütün bunlara rağmen insanlar kendilerine dayatılanı reddedip kitaba ulaşabiliyorlarsa, 14 bin tane kitap satın alınıyorsa, bunun büyük bir anlamı vardır diye düşünüyoruz. Birincisi, devrimci demokrat çeşitli emekçilere ulaşmak istiyoruz. Yazanla okuyanını bir kavganın iki siper arkadaşı olduğunu, birbirleriyle çok farklı olmadıklarını aynı dünyayı omuzladıklarını biliyoruz ve bunu okuyucumuza da göstermek istiyoruz.

Ve böylelikle doğrudan doğruya insanlarla temas halinde de kitaplarımızı yaygınlaştırmak istiyoruz.

A. Öztürk: Dinleyici telefonları araya girince "evrensel kültür kitaplığı"na biraz ara verdik. şimdi kaldığımız yerden sürdürebilir.

N. Sancar: Demin soru soran arkadaşımız demişti ki, kitapların halka ulaşması için neler yapıyorsunuz, sorunlarınız nelerdir. Bu sorunların bir kısmına Hayri arkadaşım yanıt verdi ama ben bir örnek vermek istiyorum. Biz kitabı; okunup raflara kaldırılan, edilgin birer araç olarak görmüyoruz. Bunu en son Asım Bezirci'nin onuncu kitabını yayınladığımız zaman-adı "Sosyalizme Doğru"dur- yayın politikasını işçi ve emekçilerin hareketinin yükselmesine bağlayan bir yayınevi olarak ve bu hareketin ihtiyaçlarını gündeme getiren bir yayınevi olarak bu kitabı sokakta tanıtarak Kadıköy ve Taksim'de yaptığımız sokak satışlarıyla, bölgeden geçen insanlara hazırladığımız küçük rozetleri takarak gerçekleştirdik. Kitabın sonuçta yeni bir dünya kurma sürecinde maddi bir güç haline gelmesni istiyoruz ve bunun için çaba harcıyoruz. "Evrensel kültür kitaplığı"yla ilgili, kaldığım yerden devam etmek istiyorum.

Yayınevimizin bazı ilkeleri olduğundan, arkadaşım demin söz etti. Yayınladığımız felsefe kitaplarıyla ilgili de böyle bir ilkemiz var. Felsefenin eğitilmiş seçkinlerin işi, özel bir kültürel birikim sürecinde edinilmiş gelişkinlik sürecinde anlaşılabilir bir disiplin olduğu düşünülüyor. Ama Evrensel Basım Yayın; işçi ve emekçilerin felsefeyi gündelik hayatlarına sokabilmeleri ve kendi pratiklerini tanımlayabilmelerini, dünyayı algılamalarını kolaylaştırabilecek dünyayı değiştirme sürecinde onlara kılavuz olabilecek biçimde felsefi yayınları yayınlıyor. Yayınevimizin felsefe kitapları arasında Aydın Çubukçu'nun yazdığı "Mantık ve Diyalektik" "Teoride ve Eylemde Diyalektik Materyalizm" kitaplarını örnek vermek istiyorum. Onun dışında Maublanc ve Cachin'den Asım Bezirci'nin çevirdiği " Felsefe, Bilim ve Din " kitabını söyleyebilirim.

A. Öztürk: Teknik masadan bir not getirdiler. Bir dinleyicimizin sorusu var. Evrensel yayınevinde çeviriler hariç yalnızca iki yazara rastlıyorum

demiş. Bunlar da; Aydın Çubukçu ve Yılmaz Öner. Bu yazarlar ne zaman çoğalacak diyor.

N. Sancar: Türkiye gerçekten felsefeden yoksun bir ülke. Ama bunun da kuşkusuz tarihsel toplumsal nedenleri var. Dünya tarihine baktığımızda önemli düşünsel yapıtların genellikle önemli toplumsal dönüşümler zamanında verildiği ortaya çıkıyor. Örneğin 19. yüzyıl burjuva devrimleri çağı ve burjuva düşüncesinin sistemleştirildiği bir dönem aynı zamanda da işçi sınıfının bağımsız bir sınıf olarak ortaya çıktığı, ilk kez örgütlendiği, ilk kez mücadele verdiği bir çağ. Bu bakımdan çok zengin bir çağ. Türkiye'yi bu şekilde değerlendirmek gerekiyor. Büyük toplumsal devrimleri ve dönüşümleri yaratmak gerekiyor sanıyorum, büyük felsefi eserlerin çoğalması için.

A. Öztürk: Romanlardan söz edelim.

N. Sancar: Romanlarımız, dünyanın önemli dönemeçlerinde yazılmış kültürel ürünlerden bazıları. Okuyuculara tavsiye etmek istediğim iki eserden bahsetmek istiyorum. Lenin'in Finlandiya'da gizlendiği süreci anlatan "Mavi Defter"adlı kitap. Bu kitap, aynı zamanda Lenin'in en önemli eserleriden biri olan "Devlet ve Devrim"in nasıl yazıldığını anlatıyor. Kazakeviç yazdı. Yine aynı yazarın "Yıldız"adlı eseri. Ayrıca Ignazio Silone'den Sabahattin Ali'nin dilimize kazandırdığı "Fontamara" var. Bu kitap faşizmin ilk yıllarında Güney İtalya'daki yaşamı anlatan bir kitap. Can Yücel aynı zamanda bu kitabın Türkçe'deki serüvenini anlatan bir de önsöz yazdı.

A. Öztürk: Evrensel Basım Yayın'ın çocuk kitaplarıyla da ilgili bir çabası var. Dokuz on tane çocuk kitabının yayınlandığını listeden görüyorum. Çocuk kitaplarından söz edebilr misiniz?

N. Sancar: Evrensel Basım Yayın, çocuk kitaplarına ayrıca önem veriyor. Çocukların bizim geleceğimiz olduğunu herkes söylüyor. Gelecekle ilgili özel bir tasarısı olan bütün sınıflar çocuğa özel bir önem veriyor. Devlet de egemen politika doğrultusunda bir kafa yapısına sahip olması için tornadan çıkmış gibi, birbirine benzeyen vatandaşlar yetiştirmek için özel bir eğitim programı hazırlıyor. Evrensel Basım Yayın'ın çocuk kitapları ise, işçi ve emekçilerin mücadelesinin vaat ettiği demokratik bir yaşama hazırlıyor çocukları. Çocuklara dayanışma duygusu. yardımlaşma alışkanlığı, demokratik davranış biçimleri kazandırma ve bunu bir alışkanlık haline getirme kaygısını taşıyor. Binlerce çocuğun sokakta büyüdüğü, birçok çocuğun, yasak olduğu halde uzun saatler boyunca çalıştırıldığı çocuk emeği sömürüsünün inanılmaz boyutlara ulaştığı bu koşullarda bu yayın programının ne kadar yaygınlaşacağı konusunda doğrusu biz de kuşkuluyuz. Yine de Evrensel Basım Yayın'ın yayın programında çocukların özel bir yeri var.

A. Öztürk: Evrensel Basım Yayın'ın çocuk kitaplarıyla ilgili editörüne bağlanacağız şimdi. Gülsüm Cengiz Akyüz telefonda. İyi akşamlar Gülsüm hanım.

G. Cengiz Akyüz: İyi akşamlar Aydın, programı dinliyorum. Sevgili dostlar, Asım Bezirci'yi andığımızdan olsa gerek doğrusu hüzünlü gitti porgram. Ben bu hüzünlü havayı birazcık değiştirmek için yine sevgili Asım Bezirci'nin sözünü hatırlamak istiyorum. Asım Bezirci, "Gelecek; yalanı, kötüyü çirkini seçenlerin değil, doğruyu güzeli seçenlerin olacaktır" diyor.

A. Öztürk: Çocukların şiddetle emzirildiği, çocukların beyinlerinin uyuşturulduğu bir ortamdan geçiyoruz. Ama sizler bunun karşısında çocukların birbirini yaşamı kucaklamasını sevmesini paylaşma duygusunu empoze etmeye yönelik bir mücadelenin içindesiniz. Böyle çocuk kitapları yayınlarken aldığınız ölçüt nedir?

G. Cengiz Akyüz: Günümüzde çocuklara yönelik yayınlarda şiddet, yoğun olarak kendini gösteriyor. Çocuklar yoğun bir şiddet, umutsuzluk ve karamsarlıkla karşı karşıyalar. Açıkçası biz bu diziye başlarken belli amaçlarımız oldu. 1995 yılında başladık. Henüz dokuz kitabımız var. Acele etmiyoruz, seçici davranmaya çalışıyoruz. Çünkü çocuklara ulaştırdığımız kitaplar onlara yaşam sevinci vermeli yaşama sorarak bakmalı, içinde yaşadığımız toplumdaki çelişki ve çatışkıları gösterebilmeli diye düşünüyoruz. Çünkü çocuk, içinde yaşadığımız toplumdan soyut değil. Dizinin amacı bunları yaparken yayınevinin genel amacı olan dünyayı değiştirme, ileriye güzele doğru götürme sürecinde bu yönüyle yardımcı olmak. Dizimizin onuncu kitabı olarak hazırlanan Sovyet Çocuk Öykülerinden bir kitap hazırlanıyor. Mehmet Başaran yayınevimize bu kitabı verdi. Önümüzdeki günlerde çocuklar bu kitapla buluşacak. Seçkici oluyoruz ve daha çok da yerli yazarlarımızın kitaplarına yer vermek istiyoruz. Ancak bu, özellikle '80 sonrası bu alana da yöneltilen yoğun baskı nedeniyle çocuklar için yeni kitaplar yazmıyorlar. Ben buradan sesleniyorum, sevgili yazar dostlara. Nitelikli çocuk kitaplarına gereksinimimiz var. Çocuklar bunu bizden bekliyor diyorum.

A.Öztürk: Yayınevinizden bir kitap çıktı. "Ateşi Çalmak" adını taşıyor. İki ciltlik bir kitap; her biri bir tuğla kalınlığında. Bu kitap çok önemsediğim bir kitap. Radyo Umut dostlarına bu kitaptan söz eder misiniz?

H.Erdoğan: Okuyucu olarak bu kitabı ben çok sevdim. Kitabın adı "Ateşi Çalmak" Yazar, kitaba bu adı vererek eski bir mitolojik söylenceye gönderme yapıyor. Buna göre; Promete, karşılığında onca işkenceyi göze alarak ateşi tanrılardan çalmış, insanlığın hizmetine vermiş ve insanlık böylelikle ateşe ve onun bize getirdiği uygarlığa kavuşmuş.

19. yüzyılı anlatan bu kitap, yüzyılın Prometesi Marx'ı ve bu ateşi sonsuza dek taşıyacak sınıfı, proletaryayı anlatıyor. Biliyorsunuz 19. yüzyıl çok fırtınalı bir yüzyıldır. Büyük devrimler, büyük altüst oluşlar yüzyılıdır. En büyük filozoflar, teorisyenler bu yüzyılda yaşadı. Marx,

Hegel bu yüzyılda yaşadı, büyük eserlerini bu yüzyılda yazdılar. 1848 gibi bütün Avrupa'yı sarsan devrimler, bu yüzyılı tam ortadan ikiye böldü. İşçilerin tarihteki ilk iktidarı bu yüzyılda kuruldu. "*Ateşi Çalmak*", büyük işçi mücadelelerini, işçilerin yaşamını ve işçi kahramanları anlatıyor. Yaşamını emekçilerin kurtuluşuna adayan Marx ve Engels'i anlatıyor. Çoğu kitapta büyük kahramanlar vardır, ama sıradan insanlar yoktur. Oysa bu kitapta Marx ve Engels'in yanı sıra karakteristik işçi kahramanlar da anlatıyor. Ben kendi adıma Marx ve Engels'le ilgili başka kitaplar okumuştum, ama "*Ateşi Çalmak*"tan öğrendiklerimi hiçbir zaman başka bir teori kitabında bulamazdım. Şimdi iki cildini yayınladığımız kitap, toplam dört cilttir. Yayınladığımız iki kitap yaklaşık 1000 sayfadır ve geride bir 1000 sayfa daha vardır. Tümünü yayınladığımızda kocaman bir 19. yüzyıl tarihi olacak. Bugünkü dünyayı değiştirme özlemimizi yeniden diri tutacak, bu kitaplar. Bu kitapta bir yüzyılı bulacaksınız, özel yanlarıyla Marx ve Engels'in hayatlarını ve mücadelelerini, teorisyenleri, felsefecileri bulacaksınız. Bu kitapta sıradan işçileri bulacaksınız. Bu kitapta kendinizi bulacaksınız. Anlatılan sizin hikayenizdir.

A.Öztürk: Telefonda bir dinleyicimiz var. Buyrun Raşit Kopçuk.

R.Kopçuk: Yazarları yazan yapan, şairleri şair yapan onları halklara duyuran kuruluşlar oldukları için Evrensel Kültür Merkezi ve yayınevine teşekkür ediyorum. Bu kurumlar yeni yetişenlere, gençlere nasıl bir yardımda bulunmak istiyor. Yeni yetişenler onlardan nasıl yararlanabilirler.Yeni sosyal yaşantı ve yeni fikirleri nasıl aktarabilirler.

N.Sancar: Biz dündaya köklü bir kültürel değişimin olabilmesi için bir devrimci dönemin yaşanması gerektiğini düşünüyoruz. Ama bu demek değil ki bütün kültürel sorunlarımızı, kültürel ihtiyaçlarımızı devrim sonrasına erteleyeceğiz. Hayır bu doğru değil. Şöyle düşünürsek eğer, sekiz saat çalışıyoruz, sekiz saat dinleniyoruz ve diğer sekiz saat çok yoğun düşünsel bir bombardıman altında tutuluyoruz. Bu kültürel kuşatmayı yarabilmemiz için bizim özel bir çaba haracamamız gerekiyor. Bunun için de arkadaşımın sözünü ettiği kurumlar arasında kültür merkezleri, bizi kuşatan ideolojik hegemonyaya karşı mücadele etmenin olanaklarının yaratılacağı, ve bu süreçte üretilen kültürel ürünlerin sergilendiği alanlar olabilir. Bu bakımdan da belki tamamen köklü bir değişim sağlanamasa bile, biz geleceğin dünyasına aktarılacak ya da geleceğin dünyasında yaşanacak kültürel ilişkilerin prototiplerini yaratabileceğimiz olanaklar olarak görüyoruz buraları.

Dinleyici Baki Bey (Şirinlevler'den): Yayınevinin görevi nedir ne yapar, ben matbaada çalışıyorum matbaanın görevini biliyorum ama yayınevininkini bilmiyorum. Bir de basım kavramı nedir?

H.Erdoğan: Yayınevi kitabı, yazarından aldığı kitabı dizer, dizgi hatalarını düzeltir, fabrikaya gnöderir gibi matbaaya gönderir. Bu arada birçok iş vardır ama bu kitapta bir tek yayınevinin emeği yoktur, matbaa işçilerinin emeği, ciltleyenin, kapağı basanın, okuyucuya ulaştıran dağıtımcının emeği vardır. Yoğun bir emeğe mal oluyor.

A.Öztürk: Şimdi şiirlere geldik. Biraz du bu kitaplardan söz edelim mi?

N.Sancar: "Evrensel kültür kitaplığı"nın bir de şiir dizisi var. Mayakovski, şairler için insan ruhunun mimarları diyor. Bu bakımdan dünyayı değiştirmek için yola çıkan işçi ve emekçilerin mücadelesine sözcüklerle katkıda bulunan ona esin veren şairlerimizin yapıtları" evrensel kültür kitaplığı"nda özel bir yer buluyor. Birçok şair, o güzelim şiirlerini neredeyse ateş hattında yazdı. Az önce Aydın Öztürk de sözünü etti. Namık Tarancı "*Sevdamızı Prangalar Vurulmaz*" adlı şiir kitabını henüz yayınlanmış halini görmeden Diyarbakır'da katledildı. "*Gerçek*" dergisinde Diyarbakır temsilcisi olarak çalışan gazeteci arkadaşımızdı. Bunun dışında Nice Damar çevirisiyle Pablo Neruda'nın "*Makasçı Uyansın*" adlı şiirleri, Erdoğan Alkan'ın bize kazandırdığı iki önemli kitabımız var. Biri "*Karanlıklar Prensi*"; bu kitap bir Baudelaire araştırmasıdır, diğeri de "*Komün Şairleri ve Şiirleri*" adını taşıyor. Bunların dışında Tevfik Taş'ın "*Eskatologya*", Müslüm Yücel'in "*Kalbimizin Kuyusunda Kardeştir Yaralarımız*", Adnan Satıcı'nın "*Yer Çekimine Uyan Portakal Çiçeği*", Ergin Koparan'ın dünya şiirinden seçmeler yaparak oluşturduğu "*Yaşarsak Yaşar Dünya*", Bertolt Brecht'ten Asım Bezirci ve A.Kadir çevirisi "*Halkın Ekmeği*", Gülsüm Cengiz Akyüz'ün "*Mayısta Üzgün Gönlüm*", Sennur Sezer'in "*Direnç Şiirleri*"ni sayabiliriz.

A.Öztürk: Tabii ki Evrensel Basım Yayın'ın yeni projelerinden, yakın zamanda gerçekleştirmeyi düşündüğünüz projelerden söz edebilir misiniz?

H.Erdoğan: Yayınevimiz bu yakın dönemde şöyle bir şey planlıyor. Tarihte yaşanmış büyük mücaadeleleri günümüze taşımak. Onun için tarihsel büyük mücadelelerden esintiler getireceğiz ülkemize. Örnek vermek gerekirse: Toplama kamplarındaki uygulamaları ve mücadeleyi anlatan "*Kurtlar Arasında Çıplak*"... "*Mavi Defter*" ve "*Yıldız*" isimli iki kitabını yayınladığımız Kazakeviç'in "*Meydandaki Ev*" kitabı. İkinci Dünya Savaşı'nı ve sosyalist inşayı büyük bir duyarlılıkla yazmış olan Anna Seghers'in öyküleri... Bunun yanında küçük elkitaplarından oluşan ve Emek Eğitim Dizisi adını taşıyan diziden iki kitabımız yayınlandı. Bunlardan biri, işçilerin ve emekçilerin nasıl örgütleneceğini anlatan "*Birim Örgütlenmesi Nedir*" kitabı, diğeri de işçilerin ve emekçilerin nasıl sömürüldüğüne yanıt veren "*Sömürü Nedir*" kitabı. Dizinin tüm kitapçıkları, "*Nedir?*"le bitecek ve temel sorunlara yanıt verecek. Bundan sonra hazırlayacağımız kitapçıklar: "*Özelleştirme Nedir*", "*Kapitalizm Nedir*", "*Em-*

peryalizm Nedir"... gibi adlar taşıyacak. Her işçi ve emekçinin anlayabileceği, cebinde taşıyıp, fabrikasında tezgah başında okuyabileceği kitaplar olacaktır. Bunlar, bu kitaplar, bizim dünyayı değiştirme misyonunu sahip gördüğümüz işçi ve emekçilerin bu dünyayı anlamalarına ve anladıkları biçimde değiştirmelerine hizmet edecek kitaplardır. Burada Zonguldak'la ilgili hazırladığımız bir kitaptan söz etmeliyiz. Dilerseniz bu kitaptan, redaksiyonunu yapan Nuray arkadaşımız söz etsin.

N.Sancar: Zonguldak 1965 grevini anlatan kitabın yazarı Erol Çatma yıllardır madende bilfiil çalıştıktan sonra emekli oldu ve kendi sınıfının tarihini araştırmaya başladı. Belgelere gömüldü. Bu belgelerin arasından ilginç konular çıkardı ve bunları arka arkaya yayınlamaya başladı. Zonguldak kitabı 1965'te kendiliğinden harekete geçen ve birkaç gün süren bir grev yapan işçileri anlatıyor. Bu grev sırasında işçiler devletle karşı karşıya geldiler ve iki işçi öldürüldü; Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar. Zonguldak 1965 grevi önemli bir tarihsel dönüm noktasıdır. Çünkü bu grev, Türkiye'de uzun yıllardan sonra görülen en önemli grev. '68'in öngününde ortaya çıktı, sosyal olaylara müdahale gücü olarak kurulan Toplum Polisi, bu grev sonrasındaki süreçte gündeme geldi. İşçilerle dayanışma içerikli ilk aydın tepkisi bu grevde açığa çıktı, DİSK'in Türk-İş'teki çelişkelerin arasından doğuşu da bu grevden sonra oldu. Bu çalışma, redaksiyonunu yaptığım süre boyunca beni son derece heyecanlandırdı. Ama şu bakımdan da önemli bir kitap, yazarlık eğitimi almış biri tarafından değil, bir işçi tarafından kaleme alındı. Yıllardır kazma sallayan bir işçi şimdi daktilonun başına oturup bir Zonguldak belgeseli kaleme aldı.

A.Öztürk: Son mesajlarınızı alalım.

H.Erdoğan: Radyo Umut'a ve Aydın'a ve teknik masada söylediklerimizi size ulaştıran Çetin arkadaşımıza, telefonları yanıtlayan ve bizi çaysız bırakmayan Mehmet'e de teşekkür ediyoruz. Radyo Umut dinleyiclerine son olarak şöyle sesleniyoruz: Ekmeğin yaşamımızdaki yeri kadar önemlidir kitabın yeri. Dünyayı anlamak ve değiştirmek için kitaba ihtiyacımız vardır. Dinleyicilere kitaplı günler diliyoruz.

Afşar TİMUÇİN
Nazım Hikmet'in Şiiri

Fiatı 300.000.- TL.
İnsancıl Yayınları

YAZMANIN İLKÇAĞI

Mektup yazma bana
Islak kaldırımları yaz
Nasıl olsa birgün yenilmeyecek mi
bu büyük çağrısı sokakların?
Betona karşı yaşıyoruz seninle
Yaşanması gereken ne varsa
Mesela bir saksı çiçekte dönüp yüzümüzü
Bir avuç denizde yaşıyoruz
ahşap sevdaların
süslü türküsünde.
Kapısında bekçi dikilmiş fesleğen
gibi seviyoruz, gibi duruyoruz hep
Mesela bir şişe şarapta gülüp
Bir adım ötede ağlıyoruz.

Mektup yaz sen bana
Korkunçluğu yaz, güzelliği
Yeter ki geceyi yazma
Onu aklımızda tutalım.

Pencere önlerindeyiz, üşüyoruz
İncecik bir ışık geliyor
gündüzün penceresinden
İncecik bir tül sarkıyor sabahtan
Hep sevişiyoruz seninle,
hep karşılaşıyoruz
aynı gündüzün camında ikimiz
Bütün suç gecenin diyoruz
Hep o şımarık gecenin
Düşü geceye sığdırmak istedikçe
Bütün sözcükler kırılıyor dilimden
Aynalarda ısınıyor güzelim
Zamanın en bildik yerinde

Kalem ve kağıt hareketleniyor
Alışıyoruz
Alıştıkça da genişliyor kağıt
Ay ne zaman bıraksa geceyi
Bir demet karanfilde soyunuyoruz seninle
Başka demetleri giyinmek için
Ne yaparsan yap yenileniyor yine de
rüzgar, insan ve bulut
Ama en olmadık yerlerinden çoğalıp
Bir su güzelleşiveriyor ağzında
Bunu da söylüyoruz.

Mektup yaz sen bana
Kötülüğü yaz, direnci
Yeter ki bugünü yazma
Onu da aklımızda tutalım.

Hande ZAİM

Ölüme Çarpmak

Saliha YADİGAR

Bazı günlerde dış dünyayla arama beş duyu organıyla algılanamayan kalın bir duvar örülür. Duvarın belirmesi, önceki günün akşamı televizyon izlerken, yatağımda kitap okurken tatlı şekerlemelerle kendini haberleyen bir uykunun kucağına atıldığımda başlar. Bedenimi karamsar düşlerle buluşturan o kara haberci kimdir, kişilik özellikleri hakkında neler söylenebilir, bedenimi ve duyarlılıklarımı yıpratmasının temel nedeni ne olabilir? Bu soruları yanıtlayacak kadar bilgili, yürekli olmadığımı düşünüyorum. Tek söyleyebileceğim bunun, kendisini yetersiz hisseden birinin, birşeyler ürettiğini duyumsayan birine yüklenmesi kadar yıpratıcı, geriye çekici olduğu...

Bu uzun paranteze hiç gerek yoktu, yine de bir kenarda durmasında yarar olabilir.

Akşamları kendimi kucağına attığım tatlı zevklerimin arasına sızan tehlikeli Uyku Tanrısı kendi hastalığını ertesi günüme bulaştırır. Sabah asık bir yüzle uyanırım, algılarıma çarpan her nesne ve insan karamsarlığımı derinleştirir. Bazen herşey üstüste gelir, söylenmemesi gereken birkaç tümce, masumca edilmiş sözlere verilmiş bir-iki ters yanıt acı vermeye başlar, dünyaya yarım yüzyıllığına uğramış bir yolcuya yabancılığını anımsatır. Böyle günlerde masanın ucuna bırakılmış gazeteyi elimin tersiyle iterim. Politikacıların sağır demeçleri yazarların toplumsal olaylara ilgisizliklerini belli eden ipuçları, sanatçıların yaşamından alınan umutsuz, nasıl yorumlayacağımı şaşırtan kesitler, üretkenliken uzak birkaç yeni yapıt beni ilgilendirmez olur.

Bazı sabahlarda -belki gece belirsiz bahçelerinde dolaştığım, sınırlarını belirleyemediğim düş ülkelerinin de etkisiyle- nitel ve nicel olarak tanımlayamadığım bir enerjiyle uyanırım. Yataktan döşemeye zıplamadan dilime bulaşan oynak türkünün peşine takılır, çaydanlığı ocağı yerleştirir, çakmağı ocağa yaklaştırırken sevgilime merakla sorarım:

- Dün gece haberleri izledin mi, yeni birşey var mı? Memur maaşları ne âlemde, benzin fiyatlarına yeni bir zam yapıldı mı?

Böyle günlerde her olay, her kişi tek tek çeker beni. Şu politikacı geçen günkü yanlış haberi tekzip etti mi, ceza yasasının sekizinci maddesinde yapılması gerekli değişiklik yapıldı mı? Sinemalarda neler var, ilginç bir söyleşi var mı, yeni öykü kitapları, genç yazarın son kitabını okusam mı?..

Politika, ekonomi, sanat konuları bittikten sonra ara sayfalarda ilginç bir haber aranır. Kıyıda, köşede, renkli fotoğrafların silikleştirdiği magazin sayfalarında... Sıradan konuların anlatıldığı bu sayfalarda bazen umulmadık öyküler gizlidir. Ne aradığınızın farkındaysanız, magazin muhabirlerinin sert bir içki kadar etkili yorumlarıyla sarsılabilmeniz olasıdır. Kimi zaman boşa kürek çekmiş de olabilirsiniz. Muhabirliği yaşamın ilginçliklerini yakalamanın da aracı olarak göremeyen bir muhabire çattıysanız, umut yok demektir. Yeryüzündeki insan nüfusuna paralel olarak muhabirlerin de çarpıcı ayrıntıları bulup çıkaranları vardır. Aytron Senna'yla ilgili haber bunun çarpıcı bir örneği...

1994'ün bir mayıs sabahı yarı karanlık odada renkli bir gazetenin magazin haberlerine göz gezdirirken adı sanı belirsiz bir muhabirin kaleminden Aytron'u okudum. Haberi, sözcüğü sözcüğüne anımsamıyorum, önemli olan da bu değil. Önemlinin ne olduğunu mayısla temmuz arasındaki notlarımdan çıkarmaya çalışıyorum. Şöyle demişim:

"Bu öyküye birkaç saatimi ayırmamda en önemli etken; Aytron'un ölüme cesaretle göz kırpttığı, selam verdiği, uzun uzun düşünüp hesaplamadan koştuğu meslek yaşantısı... Bu yaşama biçimi (kadınlarla havuz başlarında, diskoteklerde, hapalı otel odalarında geçen anları dışında) beni de sarıyor, hızlı bir öülmel biten genç yaşamı düşlemeye zorluyor.

Aytron bir çılgın mıydı?.. Fotoğraflarına baktığımda, zorlama özdeyişlerini okduğumda ya da gözlerimi kapatıp O'na bir yaşam kurgulamaya çalıştığımda gözümün önünde çılgın bir adam belirmiyor.

Küçük bir kasabada sıradan düşleri olan insanlar arasında doğup büyümüştür. Küçüklüğünden beri canlı, sevimli, sıcakkanlı bir insandı, bu yüzden kızlarla ilişkileri hep iyi olmuştu. Bir de Aytron'a herşeyiyle bağlı, iyi ve güzel bir kız arkadaşı olmalı. Ün ve ölümle burun buruna geçen

yaşamı O'nu sevdiğinden uzaklaştırdı. Dinsel inancı olan hayranlarına göre Aytron bu nedenle cezalandırıldı.

Oysa daha önce de belirttiğim gibi beni yazmaya zorlayan; taşra kasabasında beliren küçük düşlerine sarılıp ünün doruklarına çıkan, öldüğünde ülkesinin gözyaşı döktüğü, otomobil yarışçısı gibi yaşayıp ölmek zorunda kalan yakışıklı, değerleri örselenmiş delikanlı değil. Beni etkileyen, sarsan, gazetede gördüğümde bir kenara not almama neden olan, "bir gün onunla ilgili birşeyler yazmalıyım"a yönelten şu iki tümce:

'Çok hızlı yaşadı ve 28 yaşındayken hızla ölüme çarptı: saatte tam 300 kilometreyle...'

Bence Aytron'un yaşamı boyunca yapabildiği tek önemli ve farklı şey buydu; hızla ölüme çarpmak, saatte tam 300 kilometreyle... İnsanlar yaşamları boyunca kaç kez ölüme hızla çarpmayı denemiştir? Bunu birçok kez deneyen ve sonunda görkemli bir başarıya ulaşan Aytron, bize gazete sayfalarından göz kırpıyor. Çizginin bu tarafındayken ölüme göz kırpışı kadar cesaretli, sevimli, günahlarından/sorumsuzluklarından/uyuşukluğundan/işlevsizliğinden arınmış. Yaşamla ölüm arasındaki çizgide kanat çarpan, kuşlar kadar özgür bir delikanlı... Bilmem size de bana geldiği kadar çekici geliyor mu Aytron Senna?!.."

İNSANCIL
Çanakkale Temsilciliği
BAHARI MÜJDELİYOR
MART AYI ETKİNLİKLERİ

I. HAFTA
1.3.1997 Film Gösterimi "Ana" saat: 19.00
2.3.1997 Film Gösterimi "Ana" saat: 14.00
3.3.1997 Şiir Sohbetleri "Şiirde Kadın" saat: 18.00
4.3.1997 Kültür Sohbetleri "Kadının Evrimi" saat: 18.00
5.3.1997 Fotoğraf Sohbetleri "Fotoğraf ve Kadın" saat: 18.00
6.3.1997 Güneşleme "Kadın ve Din" saat: 18.00
7.3.1997 Tiyatro Sohbetleri "Tiyatroda Kadın" saat: 18.00

II. HAFTA
9.3.1997 Film Gösterimi "Yılmaz Güney Belgeseli" saat: 14.00
10.3.1997 Şiir Sohbetleri "Nazım Hikmet Yaşamı ve Eserleri" saat: 18:00
11.3.1997 Kültür Sohbetleri "Popüler kültürler" saat: 18.00
12.3.1997 Fotoğraf Sohbetleri "Fotoğraf ve Savaş" saat: 18.00
13.3.1997 Güneşleme "Faşizm; İdeoloji ve Uygulamaları" saat: 18.00
14.3.1997 Tiyatro Sohbetleri "Epik Tiyatro" saat: 18.00

III. HAFTA
15.3.1997 Film Gösterimi "Yağmurdan Önce" saat: 19.00
16.3.1997 Film Gösterimi "Yağmurdan Önce" saat: 14.00
17.3.1997 Şiir Sohbeleri "Kemal Özer" saat: 18.00
18.3.1997 Kültür Sohbetleri "Yokoluş Sineması; Hollywood" saat: 18.00
19.3.1997 Fotoğraf Sohbetleri "Fotoğraf Tekniği" saat: 18.00
20.3.1997 Güneşleme "Doğu-Batı Kültürlerinin Temelerindeki Mantıksal Karşıtlıkları" saat: 18.00
21.3.1997 Tiyatro Sohbetleri "Anadolu Tiyatrosu ve Canşenliği"

IV.HAFTA
22.3.1997 Film Gösterlmi "Ruhların Evi" saat: 19.00
23.3.1997 Film Gösterimi "Ruhların Evi" saat: 14.00
24.3.1997 Şiir Sohbetleri "H.Hüseyin Korkmazgil; Yaşamı ve Eserleri
25.3.1997 Kültür Sohbetleri "Müziğin Sol Anahtarı nerede?"
26.3.1997 Fotoğraf Sohbetleri "Fotoğraf Estetiği"
27.3.1997 Güneşleme "Yeni Bir Dünya İçin Nasıl Bir Eğitim ve İletişim"
28.3.1997 Tiyatro Sohbetleri "Alternatif Tiyatro"

AYIN KONUĞU: KEMAL ÖZER
22--23 Mart 1997

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Ocak Cuma

Cem Güneş, genç bir şair... 30 yaşında. Norveç'te yaşıyormuş. *Kutup Geceleri* adlı şiir kitabını göndermiş bana. (Gül Dikeni Yayınları, Ankara) Şöyle imzalamış kitabını" Buruk kalple gidenler, bir gün dönerler. Cengiz Gündoğdu'ya merhaba."

Sevindim. Ne güzel değil mi, genç bir insan, ta uzaklardan, bir yaşlı insana... bana merhaba diyor. Belli, Cem Güneş, son derece önemli bir insani duyguyu yitirmemiş... vefayı. Eserini, anneannesi Rabia Bayraktar'a adamış. Şöyle diyor, "Anadan merhamet kalkarsa, sabah güneşi bir daha doğmayacak" diyerek, şaircesine bu dünyayı terketmeye karar veren anneannem Rabia Bayraktar'ın anısına."

Kutup Geceleri'ni okurken anladım. İnce, ince... yumuşak yumuşak insanın içine giren şiirleri özlemişim. Bu ince şiirlerin bir özelliği var. Cem Güneş, insanı, doğayla bütünlüyor. İnsan, doğasız değil. Ama bunu unutuyoruz. Sanki doğasız yaşıyoruz. Cem Güneş unutmamış... insanı buz buharına, kuzey ışığına, buz tutmuş göllere, sağanak yağmurlara götürüyor.

Cem Güneş'in benzetmeleri içeriksiz değil, hayatı karşılıyor. Şöyle bir örnek vermek isterim. *Yarım Kalan* adlı şiirinde"yarıda kalmış aşkın/ kalbleri buzlaştıran soğukluğu" diyor. Gerçekten de böyledir. Yarıda kalmış bir aşk kalbi buzlaştırır. İnsan o soğukluğun içinde n'apacağını, ne söyleyeceğini şaşırır. Böylesi tatsız bir durumda buz buharının içinde yitip gider insan.

Belki ilerde... çok ileri bir tarihte böyle tatsız durumlar yaşanmayacak belki. Ama şimdi yaşıyoruz. Cem Güneş de yaşananları yazıyor... Umutla "ben toplayacağım yıldızları/sen yeter ki göster bana "kuzey ışığı"nı" diyor.

6 Ocak Pazartesi

Zaman Kırmızısı Dudaklarla'yı okudum. Paul Celan'ın şiirleri. Gertrude Durusoy'la Ahmet Necdet türkçeleştirmiş... Broy Yayınları. Celan, "insanı ve doğayı bir yaşam bütünü olarak algılar"mış. Gerçekten de öyle. Bakın, *Buzun Olduğu Yerde* adlı şiirine "Buzun olduğu yerde, iki kişiye serinlik var/İki kişiye;gelmeni sağladım böylelikle/ Çevrende ateşten bir soluk vardı sanki-/Sen gülden geliyordun/Sordum: neydi oradaki adın?/ Söyledin bana onu, adını:/Külden bir parıltı vardı üstünde sanki-/Gülden geliyordun sanki"

Ne güzel değil mi... "Gülden geliyordun sanki"

Tabii burda şiiri türkçeleştirmek de önemli. Sevgideğer arkadaşım Ahmet Necdet'e güvenirim bu konuda. Dil bilinci, şiir bilinci yüksektir Ahmet Necdet'in. Durusoy'u tanımıyorum. Ahmet Necdet'le Celanı, türkçeleştirdiklerine göre, o da güvenilir bir insan.

Paul Celan'ı okurken şunu bir kez daha anladım. Güzel bir sanat eseri beni sevindiriyor. İşte diyorum, insanın gücü... insanın yaratıcılığı... Hergün kullandığımız kelimeler, sanatçının elinde estetik bir dünya yaratıyor... bu dünyayla benim dünyam da genişliyor.

Bakın ne diyor Celan, "Bak, kabarıyor dudaklarımız,/zaman kırmızısı bir akşam gibi/ mırıldanıyor onlar da/ ve denizden o ağız/ dalıyorken yukarı/sonsuz bir öpücüğe"

Zaman kırmızısı bir akşam gibi... Yıllarca... yıllarca bir durumu böyle betimlemeden yaşamışım... eksik. Sonra Paul Celan çıkıyor karşıma, "Bak kabarıyor dudaklarımız, /zaman kırmızısı bir akşam gibi" diyor. Böylece bilgi dünyamı,duygu dünyamı genişletiyor.

İşte sanat budur. Sanat, bunun dışında kullanıma girerse, yozlaşır. Bunu iyi bellemek gerekir. Bu, bütün insani disiplinler de böyledir. Sözgelimi siyaset, insana hizmet içindir. Siyaseti, başka bir amaç için kullanıma sokuldukta yozlaşır. Şimdi Türkiye'de yaşanan bu. İnsani disiplinler amaç dışı kullanılıyor. Tabii yozlaşıyor.

Celan'da ne var. Şiir, doğrudan doğruya insan için. İşten bundan ötürü Celan'ın şiirlerini okurken insanlaşmaya doğru bir adım daha attım. Bunun için sevdim Celan'ı... "*Sen de Konuş*" adlı şiiri okurken iç dünyamda büyük dalgalar oluştu... bu şiir baştanbaşa sarsttı beni. O şiirden bir bölüm. "Çık. Tutanarak incecik oluyorsun, tanınmayacak kadar, ipince!/İpince:bir ip,/yıldızın kayarak inmek istediği aşağıya, yıkanıp yunmak için, aşağıya/kendi parıltısını gördüğü yere; dalgalanışına o gezginci sözlerin"

Sanat, insanı, insanlaştıran önemli bir disiplin. Tabii bu mutlak değil. Sanatın insanlaşmayı durdurucu etkisi de var. Sistem sanatı böyledir. İşte bundan ötürü, sistem, insanlaşmayı durdurucu sanatı birdenbire yaygınlaştırır. Böyle sanatçıları starlaştırır. Böyle sanatçıların eserlerini elden ele dolaştırır. Kitap okunmayan bir ülkede böylesi kişilerin eserleri baskı üstüne baskı yapar. Ama sanat yozlaşırmış. Sistem buna bakmaz. Sistem acımasızdır. sistem, 12 yaşındaki çocuğa rakı

sofralarında şarkı söyletir. Ama Celan sanatın gücüyle çıkıverir köşeden, şöyle konuşur, "Bu söz herkese/Bu söz herkese, kendi şarkıcı olan/ kahpece saldırdığı vakit it sürüsü-/Bu söz herkese, kendi şarkısı olan ve donakalan"

Paul Celan... kendi şarkısı olanların şairi... insanın.

9 Ocak **Perşembe**

"Türkçenin doğru ve güzel kullanılması için yasal" düzenleme getirilecekmiş. Yasa taslağı Bakanlar Kurulu'nda imzaya açılmış. Tasarı yasalaşırsa, herkes yasaya göre yazacakmış, yasaya göre konuşacakmış. *Milliyet*'in haberine göre. "Türkçenin yanlış kullanımının saptanması halinde yazılı ve görsel basın organları için uyarı, para cezası, geçici sürelerle yayın durdurma cezaları verilecek. Üçüncü uyarıdan sonra yanlışlığın yinelenmesi durumunda asgari ücretin 10 katından az, 100 katından çok olmamak üzere ağır para cezası öngörülüyor. Para cezasına karşın yanlışığın yinelenmesi durumunda 1-15 gün kadar yayını durdurma cezası uygulanacak"mış.

Tasarı yasallaşırsa, bu ülkede ben, tek satır yazı yazamam. Çünkü benim dilim, türkçenin kurulu düzenine göre son derece yanlıştır. Neden böyledir bu. Çünkü dil, bir hapihanedir bana göre. Dil, hapishanesinin duvarlarını iki nokta belirler. Birinci nokta dilin kuralları. İkinci nokta kavramlar. Dil, işte bu iki noktayla sistemi pekiştirir. Dil, bu yanıyla son derece önemlidir. Sistem bunu bilir.

Peki n'apmak gerekir. Dili, hapishane olmaktan çıkarmak gerekir. Bunun için bir yazarın, bir şairin en önemli işi dili bozmaktır. Dil, kurallarıyla kapalı anlamlar oluşturur. Açık anlamlı bir dil, dilin bozulmasıyla elde edilir. Bu konuda Marcuse, Adorno için bakın ne diyor. " itiraf edeyim ki, Adorno'da benim de anlayamadığım birçok pasaj var. Fakat, onun bu durumunun haklılığının neye dayandırdığı konusunda birkaç söz söylemek istiyorum. Bunun nedeni olağan dilin, olağan düzyazının, hatta incelmiş olanın bile Yerleşik Toplum Yapısı tarafından denetlenmesini ve güdümlenmesi ifade etme durumunda bırakılacak derecede istila edilmiş olması; bu sürece karşı çıkabilmek için de kullandığınız dilde bu uymacılıktan kopabilmiş olduğunuzu kanıtlamak, bu konuda okuyucunun dikkatini çekmek zorundasınız. Bu ise sentaksta, gramerde, kelimelerinizi hatta cümlelerinizde ki noktalama işaretlerini kullanmanızda da alışılmıştan bir kopma çabası ister."

Ben bu konuda çok yazdım. Yıllardır dili, elimden geldiğince bozmaya çalışıyorum. Her yazara... her şaire de şunu söylerim. Dili bozun. Çünkü düzgün dil, "bireyin toplum yapası tarafından" denetlenmesini sağlar. Bu açıdan ben gençlerin, radyolarda "abuk sabuk" konuşanların dili bozmasına... dili kirletmesine hep sevindim.

Şimdi devlet, dilin kirlenmesini... dilin bozulmasını önlemek için yasa taslağı hazırlamış. Ben devletin bu işine hiç üzülmüyorum. Kendilerine ilerici diyenlerin, devletin gördüğünü görememelerine üzülüyorum. Bunlardan biri Hakkı Devrim. *Radikal*'de her gün dili düzeltiyor. Her gün "bozuk dil"den alıntılarla, "öyle değil, şöyle yazmalısın" diye dil hapishanesinin duvarını pekiştiriyor. *Radikal*'de Hakkı Devrim'in yaptığıyla, devletin yaptığı aynı.

Şiar Yalçın da aynı şeyi *Yeniyüzyıl*'da yapıyor. Onun bunun dilini düzeltiyor. Neye göre. Kurala göre.

"Her şeyin en iyisini ben bilirim"in, psikolojik çözümlemesini yapabilecek konumda değilim. Ama şu belli. Benim bildiğime uyun... benim bildiğimi siz bilmiyorsunuz tavrı, gücü gücü yetene kadar gider... İşte böyle bir yasa taslağı karşısında şaşkına dönersiniz. Taslak yasalaşırsa, Hakkı Devrim, *Cihannuma* başlığını kullanabilecek mi bakalım.

Ama belli olmaz, hem Hakkı Devrim, hem Şiar Yalçın,bakarsınız Dil İzleme Kurulu'na girer. Gazetede yaptıklarını orda yaparlar.

Ben bu taslağın yasallaşmasını istiyorum. Kıkır kıkır gülmek istiyorum da ondan. Gerçekten de Türkiye'de birçok işin ciddiyet kalmadı... İpin ucu kaçtı.

Bakın, yalın bir örnek vereyim. Elimde iki tane *Ana Yazım Kılavuzu* var. Biri *Dil Derneğinin*, biri *Adam Yayınları*'nın. İkisinde de Türkçe büyük harfle başlıyor. Ama birçok yazar küçük harfle başlatıyor türkçeyi. Yasa bakalım neyi uygun görecek. Daha gülüncü yabancı özel adların yazımı. Sözgelimi, Cenevre diyoruz, Cenevre yazıyoruz. Ama Kan diyoruz kılavuzlara göre Kan yazılmıyor. Cannes yazılıyor. Yine Sen nehri sen yazılıyor. Oysa aslı Seine.

Bunlar niçin böyle. İki kılavuzda da açıklama var. Ama bu açıklamalar ciddi değil.

Peki neden böyle oluyor bu. Biz kurallarla hayatı çekip çevirmeye çalışıyoruz. "Şunu şöyle yazacaksın. Öyle denmez böyle denir. Şurda nokta... şurda soru işareti koyacaksın"ın temelinde kural severciliğimiz yatıyor. Bu kural severciler, bir başka biri "Ben sizin kurallarınıza uymuyorum. Benim kendi kurallarım var" dendikte sinirleniyor. "Hayır. Ben hangi kurala uyuyorsam, sen de o kurala uyacaksın" diyorlar. Sözgelimi ben, noktalama işaretlerinden yalnızca noktayla virgülü kullanıyorum. Ama hiç kimseye de siz benim kuralıma uyacaksınız demiyorum.

Hakkı Devrim'le Şiar Yalçın için şöyle düşünüyorum. İkisi de kalemlerine güvenmiyor. İyi yazar olmadıklarını biliyorlar. Herkes kurala göre yazarsa, kimse dil açısından öne çıkamaz... biz de arada kaynar gideriz diye düşünüyorlar. Hani hiç dans bilmeyen, kalabalıkta, sanki kalabalık yü-

zünden dans edemiyormuş havasında sağa sola sallanır ya, bunlar da öyle.

İnsanı rahat bırakın. Nasıl istiyorsa öyle yazsın, nasıl istiyorsa öyle konuşsun. Dil bozuldu... dil bozuldu derken, devlet, "Dur, şu dili de düzelteyim" deyiverdi işte. Bu taslağın aynasında kendinizi görmüyor musunuz?

Çıksın bu yasa. Bu taslağın yasallaşmasını istiyorum. Çıksın da kıkır kıkır güleyim.

10 Aralık Cuma

Devlet, bir yasa taslağı hazırlıyor, herkes türkçe konşusun... türkçe yazsın diyor. Tam bu sırada *İstanbul Teknik Üniversitesi* yabancı dille eğitim için karar alıyor.

İşte Türkiye. Bu ülke beni pek üzüyor. Bu ülkenin yöneticileri tırıl... çok tırıl. Biz bu yöneticileri nasıl hakettik diye düşünüyorum. Olup biten bir dolu tatsızlıktan kendimizi soyutlamadan düşünmeliyiz. Şurda burda oluşturduğumuz ilişkiler, bütün toplumu kapsıyor... tatsız ilişkilerin meşru zeminini oluşturuyor. Sözgelimi, Hakkı Devrimlerin... Şiar Yalçınların kuralseverciliği... şimdi buna Oktay Ekşi de katıldı... dile yasayla düzenlemenin meşru zeminini oluşturuyor. Yasa taslağını hazırlayan Işılay Saygın,yazar olsaydı Hakkı Devrim'in yaptığını yapardı. Hakkı Devrim bakan olsaydı Işılay Saygın'ın yaptığını yapardı.

Bir başka örnek. Seçim kampanyasında Tansu Çiller, Erbakan'la Kazan için ağır sözler söyledi. Bu yüzden mahkemeye verdiler Çiller'i. Bütün bunlar olup biterken Erbakan'la Çiller ortak hükümet kurdu. Bu ara mahkeme, Çiller'i para cezasına çarptırdı. Kimse bunu sorun yapmadı. Çünkü böylesi bir ortaklığın meşru zemini var Türkiye'de. Bir zamanlar birbirlerine hakaret edenlerin ortaklık kurduklarını, yalnız ben değil herkes biliyor. Bu ortaklık bozulsun bakın neler neler söyleyecekler birbirleri için. Ama bizlerin hayatı da öyle değil mi. İçtikleri su ayrı gitmeyen kişiler, dostluk bozulduktan sonra, eski dostlarının "kirli çamaşırlarını" dökerler ortaya.

Şimdi biz bozuntulu bir dönemde yaşıyoruz.

Küçük küçük bozuntular başladıkta belki farkına varmadık, belki önemsemedik, belki "bizden" olduğu için göz yumduk. Şimdi bozuntu bütün topluma yayıldı. Böyle dönemlerde bozuntuya direnmek... bozulmamak çok zordur. Çünkü her ilişki bir bozuntuya gider... daha önemlisi bozuntuya uğrayanlar, bozuntucuların kampanyasına örnek diye gösterilir... bozuntu ödüllendirilir... bozuntuya direnenlere hayat hakkı tanınmaz... nerde olursa olsun bütün çıkış yolları kapatılır.

İşte Orhan Pamuk... Romanda bozuntunun simgesi. Orhan Pamuk yazar bile değildir... yazıcıdır. Bu yazıcı romancı sayıldı Türkiye'de. Bütün ödüller bu yazıcıya verildi. Yazıcı, uluslararası romancı yapıldı. Sanatta Star Sistemi'nin eleştirmeni Fethi Naci yolaçtı bu yazıcıya. Böylece öbür yazarlara da nasıl yazmaları, n'apmaları gerektiği gösterildi. Cemil Kavukçu'yla özellikle Hasan Ali Toptaş bozuntu yoluna sokuldu.

Şunu da bilelim. Bu bozuntunun temel nedenlerinden biri de Türkiye marksist hareketleridir. Marksistler de bozuntuya karşı yeni ilişkiler... bozuntusuz ilişkiler kuramadı.

Geçen gün Dursun Hoca, "Bu ülkede 50 yaşına gelmiş bir insanın güvenebileceği üç kişi varsa, o insan başarılıdır" dedi. Bunu duydukta yüreğim dağıldı. Bundan hepimiz sorumluyuz. Biri çıkıp da "Ben iyiyim, öbürü kötü" derse o kişi bozuntuya uğramşıtır.

Şair, "sen yanmazsan, ben yanmazsam" demiş. Bunu şöyle değiştiriyorum, sen bozuntuya uğrarsan, ben bozuntuya uğrarsam, nasıl düzelir bu toplum.

Umutsuz muyum. Hayır. Belki de cumartesi-pazar katılacağım paneller etkiledi beni. Cumartesi Onat Kutlar, pazar günü Metin Göktepe için. İkisi de katledildi.

Günlerdir yüreğim sıkışıyor. Kendimi iyi hissetmiyorum. Hep güzel bir haber bekliyorum. Hadi, bugün gel güzel haber diyorum. Gelmiyor. Tersi... tatsız... kötü haberlerle yerle bir oluyorum.

Güzel haberleri şiirlerde arıyorum. İşte güzel bir haber "Topraktan/ateşten/ve denizden/doğanların/en mükemmeli doğacak bizden..." diyor Nazım Hikmet.

Paul Eluard şöyle diyor. *Görüş* adlı şiirinde "Ölmeden önce son gecesi/Ömrünün en kısa gecesi oldu/Yakıyordu kanını bileklerine dek/Hâlâ varolmak düşüncesi/Gövdesinin yükü tiksindiriyordu /Acı çekiyordu gücü artık/Bu acının derinliğinden geldi/Yüzündeki o gülücük/Tek arkadaşı bile yoktu/Ama milyonlar milyonlar vardı/Öcünü alacaktı/Onun için doğdu yeni gün" (Erdoğan Alkan, Paris Komünü ve Komün Şairleri, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1996)

13 Ocak Pazartesi

Cumartesi günü Onat Kutlar için *Beksav*'da... pazar günü *CHP Bakırköy İlçe Örgütü*'nde Metin Göktepe için panel vardı. Bu panellerde ben de konuşmacıydım.

Ne söyledim bu panellerde. Önce şu. Ben, Türkiye'de öldürme olgusuna tekil bakmıyorum. Benim görüşüme göre Mustafa Kemal, Türkiye'de burjuva aydınlanması başlatmak istiyor. Mustafa Kemal'in tam bu noktada trajedisi iki noktada düğümleniyor. Birinci nokta burjuvazinin dünya ölçeğinde aydınlamacı niteliğini yitirmesi. İkinci nokta Türkiye'de burjuvazinin olmayışı. Bu iki düğüm yüzünden Mustafa Kemal'ın aydınlanma hareketi karanlık bir yola giriyor. Biz uzun yıllar bu karanlık dönemde yaşıyoruz. Karanlık dönemi aydınlatmak isteyen, kim olursa olsun çeşitli yöntemlerle susturuluyor.

Öldürmelere bir bu açıdan bakıyorum. Bir de

emperyalizm açısından. Emperyalizmde şiddet var... emperyalizmde gericilik var. Türkiye'nin karanlık yolu işte bu noktada emperyalizmle birleşiyor.

Türkiye'de karanlık çemberin zincirleri bu. Burdan şuraya geliyorum. Öldürücüler yakalanmakla bu çember kırılmaz. Karanlığa... emperyalizme karşı mücadele gerekir.

Dün CHP'nin konumunu da gündeme getirdim. CHP, Türkiye'de, aydınlanma mücadelesini... emperyalizme karşı mücadeleyi başlatabilir mi. Başlatamaz. Çünkü bu iki hareket sınıfsaldır... burjuva sınıfıyla bu iş yürümez, dedikte CHP miletvekili Ahmet Güryüz Ketenci söz aldı. CHP'nin bütün bu dediklerimi yapacağını... Kemalizmin ölmediğini söyledi. Uzun uzun anlattı bunları.

Yeniden söz aldım. "Üzüleceksiniz ama Kemalizm öldü" dedim. Eğitim birliği bozuldu. Tekkeler sivil örgüt sayılıyor. Böyle bir ortamda, Kemalizmden söz edilemez" Aslında Kemalizm çoktan öldü. Yakup Kadri'nin *Panaroma* adlı romanını okuyun, bu dediğimi göreceksiniz" dedim.

CHP'li gençler üzüldü... kimi sinirlendi. "Sizi uyarıyorum" dedim. "Daha çok üzüleceksiniz. Sınıfsal konumuz sizi engelleyecek. İşte Tomris Özden'i yalnız bıraktınız. Bu sorunu çözmelisiniz. Bu sorunu çözemezseniz tarihen başınız eğik kalır"

Panelde Metin Göktepe'nin kardeşleri Meryem Hanımla Ali Bey de vardı. Onlar da konuştu.

Biliyorsunuz paneller geçim kaynağım. Bu iki panelden iki günlük cigara tüketimimi karşıladım.

14 Ocak Salı

Radyo Umut'ta bir izlence başlattık Berrin Taş'la. İzlencenin adı *Güneşleme*. Benim de Berrin Taş'ın da böyle bir düşüncesi yoktu. Bu işi, *Radyo Umut*'un yayın yönetmeni Aydın Öztürk sardı başımıza.

Dün gece başladık. Ben işin başında tedirgindim. İşi götüremeyeceğiz diye korkuyordum. Neyse... korktuğum başıma gelmedi. Bir iki acemilik dışında başarılıydık. Tabii daha ısınamadık.

Amacımız gündemdeki sorunların karanlıktı bırakılan yanlarını... ya da hiç gündeme getirilmeyen sorunlarını işlemek.

Dün gece *Evrensel Kültür Dergisini*... tarikatları... Metin Göktepe davasını işledik. Tevfik Taş'la, Tomris Mengüşoğlu'ya, Meryem Göktepe'yle konuştuk. Bu ara birçok dinleyen telefonla izlenceye katıldı.

Bundan böyle her pazartesi saat 21.15'de *Radyo Umut*'tayız. Bunca işin... bunca yorgunluğun altından nasıl kalkacağız bilemiyorum.

18 Ocak Cumartesi

Günlerdir Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserini okuyorum. Şunu söylemem gerekiyor. Aristoteles dendikte hep *Metafizik*'insözü geçer. Yıllardır duyduğum *Metafizik*'i elime aldıkta ciddi bir mutluluk duydum.

Bu eseri türkçeye çeviren Ahmet Arslan'ı kutluyorum. *Sosyal Yayınları*'da kutluyorum *Metafizik*'i yayınladığı için.

Ahmet Arslan *Metafizik* için şöyle diyor, "Felsefe tarihinin en büyük filozoflarından biri Aristoteles ise, Aristoteler'in de tartışmasız en önemli eseri ve tarih boyunca gerek Batı Hıristiyan, gerekse Doğu İslam düşüncesi üzerinde en geniş kapsamlı etkide bulunmuş eserlerinden biri Metafizik'tir. (...) Aristoteles, bizim ait olduğumuz Doğu İslam dünyasında en iyi bilinen ve hakkında en çok konuşulan ve yazılan filozoflardan birisi, belki birincisldir. Orta Çağ İslam düşünce dünyasının, özellikle felsefi düşünce dünyasının kendisinden en çok beslendiği bir filozof olduğuna ise hiç kuşku yoktur. Orta Çağ'da müslümanlar Aristoteles'i "İlk Muallim" adıyla adlandırmış ve Farabi'yi, bu nitelendirmeden ve şereflendirmeden mülhem olarak "İkinci Muallim" diye çağırmışlardır."

Aristoteles... Farabi... İbni Rüşt... İbni Bacçe... Muhyiddin İbni Arabi... Türkiye'de islam adına konuşanlardan hangisi, bu düşünürlerden bir tekini okumuştur. Hele şu Şevki Yılmaz. Bu kişiyi dikkatle dinledim. Bugünlerde en çok istediğim Şevki Yılmaz'la bir panelde karşılaşmak. Şunun bilinmesini isterim. Akıl yürütmesini bilmeyen bu kişiyle karşılaşmak hayatımın en zevkli dönemi olacka.

Aristotoles'in *Metafizik*'ine geldikte... Ahmet Arslan'ın önsözünden sonra Tricot'un *Giriş*'i geliyor. Tricot, *Metafizik*'i Fransızcaya çevirmiş. Ahmet Arslan, Işte bu çevirinin *Giriş* bölümünü de almış. Böylece, AhmetAarslan'ın deyişiyle "Okuyucu bu *"Giriş"* kısmında ayrıca *Metafizik*'in Aristoteles'in eserleri arasında işgal ettiği yere, genel olarak Metafizik metninin tesisi tarihine, otantikliğine vb. ilişkin bilgiler de bulacaktır."

"Giriş"'ten sonra Ross'un yazısı geliyor. Ross bu yazısında Aristoteles'in *Metafizik*'ini anlatıyor okura. Bu önemli. Hazırlıksız bir insan, birdenbire *Metafizik*'e başlarsa, bu çetin eserin önünde geriler... işin içinden çıkamaz.

Ahmet Arslan güzel bir iş daha yapmış. Ayrıntılı dip notlarıyla eserin anlaşılırlığını sağlamış.

Batıyı... Doğuyu binlerce yıldır etkileyen Aristoteles'in *Metafizik*'i şöyle başlıyor. "Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler."

Şunu kabul etmek gerekiyor. Koyu bir bilgisizlikte yaşıyoruz. Koyu bilgisizlik kahve köşelerinde pineklese hadi diyelim. Ama koyu bilgisizlik yükselişe geçti. Politikayı... dini... sanatı... edebiyatı... özetle kültürümüzü etkisine aldı. Bu koyu bilgisizlik her alanı çürüttü. Bu çürükçelerle... onların koyu bilgisizliğiyle, ancak bilgiyle mücadele edebiliriz... sağlam... insani bir dille.

Koyu bilgisizliğin yükselişe geçtiği böyle bir dönemde Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserinin türkçeye dönüştürülmesi son derece önemli. Çünkü bu eserle insani birikim güçleniyor. Neye karşı. Koyu bilgisizliğe karşı... çürükçülere karşı.

Büyük öğretmen binlerce yılın ötesinden sesleniyor. "Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler"

Aristoteles'in *Metafizik*.. bilmek... öğrenmek isteyenler için.

21 Ocak Salı

Metafizik'in 7. Bölümü, XII. Kitap, Başlık şöyle "İlk Hareket Ettiricinin Doğası, Salt Fiil, Düşüncenin Düşüncesi Olarak Tanrı" Bu bölümün dip notu uzun. Dipnotun başında şöyle deniyor. "bu bölüm, 9. bölümle birlikte Aristoteles'in metafiziğinin merkezinde bulunur ve sistemin zirvesidir. O, Batı düşüncesinin yönü ve içeriği üzerinde derin bir etkide bulunmuştur. Batı düşüncesi, gerek doğrudan doğruya gerekse Ortaçağ düşünürleri ve teologları aracılığıyla, dünya ve Tanrı anlayışının ana unsurlarını ve metafizik yapısının temellerini kendilerini bu bölümden almıştır"

Sabahın sessizliğinde Aristoteles'e devam edecektim. Bir telefon... İsmet Alıcı'nın babasından. İsmet Alıcı'yı dün akşam gözaltına almışlar. Neden... niçin belli değil. Hemen *İnsan Hakları Derneği*'ni aradım. İlgilendiler. *Gözaltı İzleme Komitesi*'nin telefonunu verdiler, orayı aradım. Bilgi gelmemiş. Bu arada avukat Hasan Alıcı aradı. Bilgi verdi. Beyoğlu'nda Cihangir de gözaltına alınmış İsmet. O sokak denetim altındaymış. Bir takıntısı yoksa bugün bırakılacakmış. Aynı bilgileri biraz sonra *İnsan Hakları Derneği* de verdi.

Sıkıntı... üzüntü... Aristoteles kaldı.

27 Ocak Pazartesi

Arnavutluk'ta halk sokaklara dökülmüş. Bir banker bütün Arnavut'u dolandırmış da ondan. Bunu okudukta güldüm. Arnavut halkı kapitalizmle tanışıyor. Tabii bilmiyorlar, daha neler gelecek başlarına. Sözgelimi, biri, sosyal konut yapacağım diye halkı dolandırır... öbürü banka batırır. Daha neler neler olur. Arnavut halkı, parasını kurtarmak için oraya buraya koşmaktan helak olur.

Arnavutlar, yüzlerce yıl içiçe yaşadığımız bir halk. Üstelik komşumuz. Bu halka yardım etmeli diye düşünüyorum. Bizden birini oraya göndermeli. Bizden biri, kapitalist sistemde halkın başına neler gelir, en ince ayrıntısına kadar anlatmalı... halkı aşımalı.

Ey Arnavut halkı, senin şimdi yaşadıkların, yaşayacaklarının yanında devede kulak bile değil. Daha neler neler gelecek başına. Paran yoksa hastanelerde sürüneceksin... bir dilim ekmek için kapı kapı dileneceksin.

Özetle Arnavut halkı, feleğini şaşıracaksın.

30 Ocak Perşembe

Türkiye'de edebiyat dünyasını, televizyon dünyasına benzetiyorum. Televizyon... iki değil, üç değil, beş kez oynatılan filmler... sade suya tirit izlenceler... Bu arada "En çok ben izleniyorum" çığrışları.

Edebiyat dünyasına geldikte... Sade suya tirit romanlar... Ama bir bakıyorsunuz "Bir haftada beş baskı... on baskı" duyuruları.

Gülüyorum bunları gördükte. Bütün kanallar, aynı gün, aynı saat, aynı dakikada nasıl olur da en çok izlenebilir. Bir romana bir haftada on baskı yaptırtan okurlar nerde. Kimi yazarların "illegal" okuru var... yeraltında. Bunlar görünmüyor... başka hiçbir kitabı okumuyor. Ama sözgelimi Ahmet Altan'ın romanı çıktıkta, yeraltındaki bu okur... binlerce... onbinlerce... yerüstüne çıkıyor. Ahmet altan'ın romanını alıyor, yine yeraltına iniyor.

İşin ciddiyeti kalmadı. Bunun için bir hafta, 5-10 baskı yapan bu romanları okumuyorum. Tabii, o yazarları bir haftada binlerce kişinin okuduğuna inanmıyorum.

İşte bu gülünç ortamda bir roman okudum. Bilgesu Erenus'un *Gece* adlı romanını... İlk bölümde roman, kendini gösterdi. "Güzel bir romanım ben" dedi. Hem sevindim... hem korktum. Korkum şundan. Ya ilerde bozulursa, böyle olursa üzüleceğimi de biliyordum. Çünkü güzel bir roman okumak istiyordum.

Söylemek istediği şu. Sevinçli... korkulu bir yolculuğa başladım. Bilgesu Erenus'un *Gece*'siyle. Roman bittikte sevindim. Şimdi bu sevinçle *Gece*'yi anlatmak istiyorum size.

Gece, herşeyden önce... şimdi n'olacak sorusuyla değil, nasıl olacak sorusuyla ilerliyor. Romanın biçimlenişinde bu iki soru önemli. N'olacak sorusuna göre kurgulanan romanda okur, ilişkileri görür.

Gece'nin bu ögesi önemli. Biz ancak böyle kurgulanmış romanlarla insanı... insanı oluşturan ilişkileri gerçekçi biçimde görebiliriz. Yine böyle romanlarda insan bütünüyle hayatın içinden çıkar. O romanda kişiler yazarın tutsağı... kuklası değildir.

Bilgesu Erenus'un *Gece*'sinde kişiler böyle. Hayatın içinden çıkıp romana gelmişler. Şimdi romandan çıkıp hayatın içine girecekler.

Yazar, *Gece*'de insanı yargılamıyor. Hayatın koşullarında eyleyen... düşünen... acı çeken... trajedisini yaşayan insanı anlatıyor. Kapitalist dünyanın, insanı nasıl insanlıktan çıkardığını gösteriyor. İşte tam bu açıdan *Gece*, kapitalist dünyayı, kapitalist dünyanın içinden değil, dışından eleştiriyor... hem de kökten. Bunu nasıl yapıyor. İnsanı hayat koşullarından kopup öznelliğinde göstermiyor. Hayat koşullarının öznelliğinde gösteriyor insanı. Böylece okur, "Ben böyle yapmazdım" diyemiyor, kişisel iradesini yücelterek. "İnsanın böyle davranması için şu şu

koşulların değişmesi gerekiyor" diyor. O koşulların değişmesi gerekiyor, çünkü insan, o koşullarda insaniliğini yitiriyor.

Bilgesu Erenus, koşulların izini sürüyor... o koşulların nasıl yanlış bilinç durumları oluşturduğunu... yanlış bilinç durumlarının insanı nasıl tutsaklık zincirine bağladığını gösteriyor.

Gece'de güzel bir noktayı daha belirtmek istiyorum. İnsan didik didik edilmiş bu romanda. Yazar, bilincin en uzak yerlerine kadar gidiyor. Geleneleklerle... göreneklerle kuşaktan kuşağa aktarılan... bilincin uzak yerlerinde "ben"den gizli duran ama herhangi bir olayda ayaklanıp "ben"i kuşatan tarihi ögeleri bulup çıkarıyor. Tam bu nokta yeni insan sorununu gündeme getiriyor. Biz bugünü yaşıyoruz. Ama bugün oluşmadık. Tarihi içimizde taşıyoruz. O tarihte insanı insanlıktan çıkaran nice öğeler var. "Ben"den habersiz taşıdığımız bu ögeler kimi koşullarda ayaklanıyor... neyi nasıl yaptığımıza "ben" şaşırıyor. Tabii karşıdaki şaşırıyor. "bu kişi böyle değildi, n'oldu buna" diyor.

İnsan sorunu gündeme geldikte, niçin cumhuriyetçi olamadık... niçin demokrat olamadık sorusu *Gece*'yle aydınlanıyor. Tabii insan, tarihten hep tatsız ögelerle gelmiyor. İnsanı insanlaştıran ögeleri de taşıyor. Koşullar elverdiğinde hiç beklenmedik insandan beklenmedik yüce davranışlar görüyoruz.

Şunu da söyleyeyim. *Gece*'yi okurken bilincimin uzak yerlerinde "ben"imi oluşturan kimi tatsızö geleri de gördüm. Bu, iyi oldu.

Gece, aydınlık bir eser.

2 Şubat Pazar

Cumartesi günü saat 10.00'da Anıl Meriçelli'yle *İnsancıl* dergisinde tanıştık. Meriçelli'in şiir çevirilerini yayınlamıştık *İnsancıl*'da. Bir telefon görüşmemizde Andre Gide'nin *Günlük* adlı eserinden çeviriler yaptığını söylemişti Meriçelli. Sevindim. "Bize gönderin, İnsancıl'da yayınlayalım" dedim. Andre Gide önemsediğim bir yazardır. Böyle bir yazarın Günlük'ten Seçmelerini'ni yayınlamak beni sevindirir. Meriçelli'ye "Gide'yı tanıtan özet bir yazıyı da yayınlayalım" dedim. Meriçelli işte o yazıyı getirdi cumartesi günü. Böylece tanıştık.

Saat 11.00'de Taksim'déydim. *Emeğin Partisi* Genel Başkanı Levent Tüzel, Kültür Bakanını eleştiren bir "Basın Açıklaması" yaptı. AKM'nin önünde. Ordan doğruca *Evrensel Kültür Merkezi*'ne gittik. Çay içtik. Saat 12.00 olmuştu. Cumartesi Anneleri4nin oturma eylemine gittik.

Saat 15.00'de *İdil Kültür Merkezi*'ndeydik. Zihni Anadol'la. *İdil Kültür Merkezi*'nin eski adı *Ortaköy Kültür Merkezi*. Bu merkez 1,5 yıl önce mühürlendi. Emekten yana kültür hareketi durdurulmak istendi. 1,5 yıl süren bir mücadeleden sonra yeniden açıldı. Bu kez adı *İdil Kültür Merkezi.*

Neden *İdil Kürtür Merkezi.* Açlık grevleri sırasında yaşamını yitiren emekten yana bir sanatı savunan... bunun için mücadele eden genç bir sanatçı Ayçe İdil Erkmen. Kemanı... piyanosu sahnedeydi. Yaşasaydı güzel sanat ürünleri yaratacaktı. Şimdi arkadaşları İdil'in adını verdikleri yerde emekten yana kültür mücadelesini sürdürecekler.

İdil Kültür Merkezi'nin açılışında ben de konuştum. Saat 17.00'de Zihni Anadol, Güngör Gençay, Muharrem Bey'le ordan ayrıldık. Saat 18.00'de *İskenderiye Kütüphanesi*'nde Aydınlanma Üstüne bir söyleşim vardı.

İskenderiye Kütüphanesi güzel temiz bir yer. Gençler ciddi bir biçimde kitap okuyor. Hemen burda şunu söylemeliyim. Kültür Merkezleri hızla kültürden uzaklaşıyor. 50-60 kişinin çay içtiği bir kültür merkezinde panele ya da söyleşiye beş on kişi katılıyor. Kültür merkezi yöneticileri kültürden bu uzaklaşmayı durdaracak çözümler üretmeli.

İskenderiye Kütüphanesine geldikte... Kitap okunan bir yer. İşte bu durum, kültürden uzaklaşmayı engelliyor. Bir de *İskenderiye Yazıları* adlı yayın organı var. *İskenderiye Yazıları,* kütüphanede "okunanların yazıldığı, okuyanların yazdığı bir dergi"

Aydınlanma söyleşisine geldikte... Güzel... tartışmalı bir söyleşi oldu. Sorulardan... karşı çıkışlardan kütüphaneye gelenlerin zamanı boşa geçirmedikleri belliydi. Buna sevindim.

Cengiz Gündoğdu'nun Akanyıldız öykü kitabı için yazılanlardan bölümler

"Bütün adamlar bir tek adama doğru akıyor. Belki de şöyle demeli: Bir tek adam bütün bu adamlara yansıyor.

Kemal Özer

"Akanyıldız'da yeralan öyküler; konu seçimindeki titizlik bunların özel bir öykücü üslubu içinde geliştirilmesi.ve dilinin arılığıyla, çağdaş Türkiye edebiyatında önemli birer öykü olma niteliğine erişebiliyor."

Zühtü Bayar

"Artık gökyüzüne daha dikkatli bakmalı. Kimbilir o akanyıldızı sizler de görebilirsiniz."

Bülent Saka

Kitaplara sordun
ben kimim
nerden geldim nereye gidiyorum
sorular adımlarına güç verdi
göründü dünyanın gerçek yüzü
ellerin taşa gül dikmeye çıktı

Bir gün habersiz kayboluverdin
ürkütmüştün ekmeğine göz dikenleri
seni sokaklarda aradık
kaldırım taşlarına sorduk
seni dağlarda...
seni ormanlarda
seni kır çiçeklerinde aradık

üzülme çocuk
parçalanmış bedenin geleceği susturamaz
yürüyor kavgamız
emeğin güneşiyle

Berrin TAŞ

İNSANCIL YAYINLARI
Osman Bozkurt
DEĞİNİLER
Deneme - Eleştiri
Berrin Taş
BİR KENTİ AĞLIYORUM
şiirler
Afşar Timuçin
AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR
Öyküler
İsmet Alıcı
FARENİN ÖLÜM BALADI
Şiirler
bir saksılık dünya
şiirler
ayhan ergün
Cengiz Gündoğdu
YILDIZ GÜNCESİ
1991-1992
Cumartesi Anneleri
ATDIR ÖZTÜRK
afşar timuçin
Nazım Hikmet'in
semiha uçuk
öyküler
Uzaydan gelen kadın
abc denemesi
şiirler
Aytekin Arık
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE
Şiirler
ÖMER BAYTAŞ
PROXIMA CEN
Roman
ışığa doğrunum
Berrin Taş
SENNUR SEZER
ŞİİR GÜNDEMİ
gezi notları
martısız deniz
semiha uçuk
BOZAN YAMAN
ÖBÜR YANI DA ATEŞ
Şiirler
OKUL SÖZLÜĞÜ'NÜN ELEŞTİRİSİ
yusuf çotuksöken
CENGİZ GÜNDOĞDU
ELEŞTİRİ
2. BASIM
BERRİN TAŞ
İNSANIN AYAK SESLERİ
Şiirler
İNSANCIL YAYINLARI
İNSANCIL YAYINLARI
Molla Fenari Sok. Nadir Han
No:40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0.212) 511 79 94 - 513 93 99
ARKADAŞ DAĞITIM
Tel: (0.212) 513 85 86 - 511 79 35
YÖN DAĞITIM
Tel: (0.212) 511 79 15
BİRLEŞİK YAYIN DAĞITIM
Tel: (0.212) 526 86 65 - 527 73 90